

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 5 мая 1989 г. № 18 (3480) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

«АД ПОЗНЯЙ ВОСЕНІ
ДА РАННЯЙ ВЯСНЫ»

Нататкі пасля выбараў
3—4

«ГЭТА ТОЛЬКІ ІДЭЯ»,—

гаворыць міністр
культуры БССР

4

«КАБ НЕ ГЛЯДЗЕЛ,
ЯК НА ФОКУСНІКАЎ...»

Гутарка з В. ІПАТАВАЙ

5—6

ДЗВЕ ДУМКІ
ПРА СКАРЫНІНСКУЮ
ЭНЦЫКЛАПЕДЫЮ

6—7

«ЗЯМЛЁЮ ХАДЖУ,
А НЕБА МЯНЕ ТРЫМАЕ»

Дыялог сербскага
мастака і беларускага
літаратара

12—13

«ПРАГРАМА РАЗВІЦЦА
ТЭАТРАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ
Ў БЕЛАРУСІ»

Праект для абмеркавання

14—15

СЛУЧЧЫНА ВЯСКОВАЯ, СЛУЧЧЫНА ВЯСНОВАЯ

Рэпартаж з сямінара-нарады творчых работнікаў

Нямала на беларускай зямлі куточкаў вабных, дагледжаных, якія здаўна славяцца рупнасцю хлебаробскіх рук. Ды Случчына і сярод іх вызначаецца. Нездарма яшчэ сам Кузьма Чорны казаў, што Случча заўсёды лёгка пазнаць, асабліва, калі трапіўся ён табе на базары. Прыглядвайся ўважлівай: напаткаўся чалавек, які, палуднуючы, трымае ў руцэ вялізны скрыль сала і малюпасенькі кавалачак хлеба, памылкі быць не можа — ён з тутэйшых краёў. Ды і хіба мог Случчак нават у самыя неспрыяльныя часы не дазволіць сабе такога задавальнення, калі зямля тамашняя надзіва ўрадлівая. «Хоць на хлеб заместа масла маж», — жартуюць Случчакі, маючы на ўвазе мясцовыя чарназёмы.

Аднак зямля зямлі ды мала што б дала яна, каб не працавітасць людзей, не іх умненне гаспадарыць. І вось Случчкія гаспадаркі і раней эканамічна моцныя, сёння як бы перажываюць другое нараджэнне, паскоранымі тэмпамі рухаюцца наперад.

Невыпадкова, што сямінар-нараду творчых работнікаў «Праблемы сацыяльна-эканамічнага развіцця і ўкаранення новых форм гаспадарання на вёсцы» Мінскі абком партыі вырашыў правесці менавіта на Случчыне. Такія пасадкі ў Случкі раён, у тым ліку і па ініцыятыве абласной партыйнай арганізацыі, практыкаваліся і раней, тым не менш гэтую нельга аднесці да звычайных, што праводзіліся раней, у добра вядомыя ўсім нам часы.

На гэты раз прадстаўнікі Саюза пісьменнікаў БССР, Саюзаў мастакоў, кінематаграфістаў рэспублікі, Саюза тэатральных дзеячаў Беларусі, супрацоўнікі рэспубліканскіх перыядычных выданняў атрымалі

магчымасць пабываць не толькі ў перадавых гаспадарках. Ды і ўся пасадка менш за ўсё навіла фармальны, афіцыйны характар, а, наадварот, была дзелавай, творчай, насычанай жывымі сустрэчамі і размовамі.

Скіраванасць на дзелавітасць надала гаворка сакратара Мінскага абкома партыі К. Дзягілева. Кузьма Кузьміч ужо ў аўтобусе пачаў своеасаблівую экскурсію, расказаў аб тым, як жывуць і працуюць хлебаробы Міншчыны сёння, калі ў галіне сельскай гаспадаркі адбываюцца значныя пераўтварэнні, прывёў лічбы, якія, як кажуць, сведчаць самі за сябе. Вобласць па паказчыках уваходзіць у першую шасцірку абласцей краіны (сюды адносяцца Магілёўская, Ленінградская, Харкаўская, Кіеўская, набліжаецца Данецкая).

Сакратар абкома не абышоў увагай і нявырашаныя пытанні, тыя клопаты, якімі жыве партыйная арганізацыя Міншчыны. Так, пакуль што ў мінчан, не кажучы ўжо пра жыхароў сталічнай вобласці, бедны садавіна-гароднінны стол. Тут далёкавата да навукова абгрунтаваных норм. Есць і некаторыя іншыя праблемы, што патрабуюць да сябе комплекснага падыходу, тэрміновага вырашэння. У тым жа — дзелавым, заклапочаным — духу загаварыў з удзельнікамі сямінара і першы сакратар Случкага гаркома партыі З. К. Ломаць, які разам з сакратаром гаркома К. В. Шпакоўскай і старшынёй Случкага райвыканкома В. Ф. Арлоўскай сустрэў гасцей на мяжы раёна.

Зянон Кузьміч чытачам «ЛіМа» вядомы, газета пра яго расказвала. Чалавек энергічны, ініцыятыўны, поўны планаў і задум, яўна аптыміст па натуре. Партыйны работнік, так скажыце, новай фармацыі. Цікаві-

Першы сакратар Случкага гаркома партыі Зянон Кузьміч ЛСМАЦЬ: «Праца, жыццё і прыгажосць заўсёды раўняны ісці пачат. Прыгажосць дапамагае працы».

ца літаратурай, дбае аб развіцці культуры, падтрымлівае цесныя кантакты з многімі літаратарамі. Пастаянна трымае ў полі свайго зроку пытанні сацыяльна-бытавога зместу.

Уласна кажучы, на іх ён і засяродзіў асноўную увагу ў час пасадкі. Расказаў пра вырашэнне жыллёвага пытання, якое ў горадзе, у адрозненне ад вёскі, стаіць яшчэ вельмі востра. Праўда, цяпер пашыраецца ка-

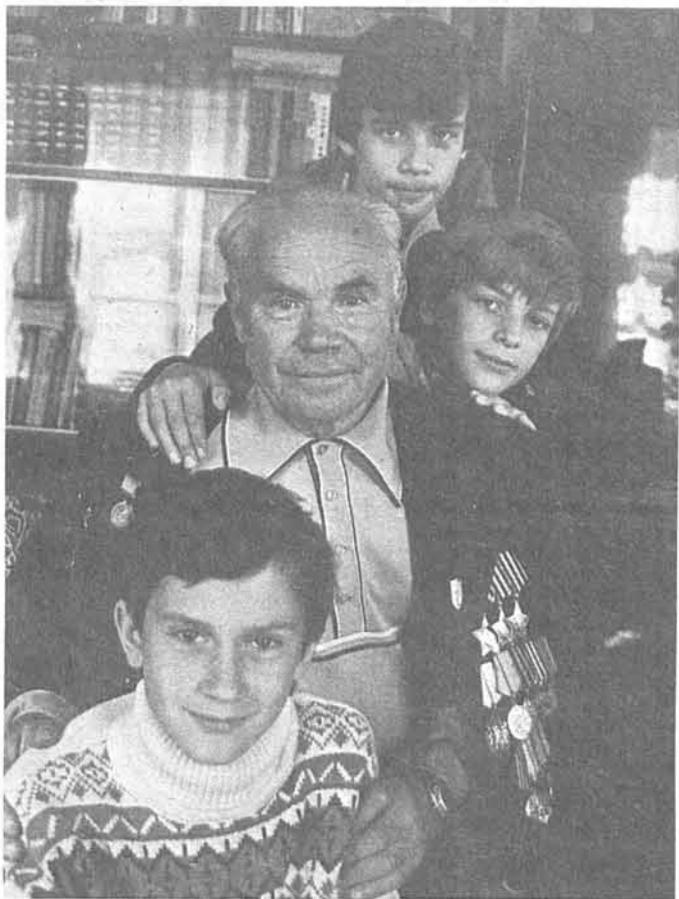
аператыўнае будаўніцтва, ахвотней далучаюцца да гэтай важнай справы кіраўнікі прадпрыемстваў і арганізацый. Шмат робіць гарадская партыйная арганізацыя па паляпшэнні медыцынскага абслугоўвання насельніцтва. Тут свае праблемы. У раёне працуе некалькі участковых бальніц, але становішча іх незаўздорнае. Цяжка і з кадрамі: на сённяшні дзень не хапае 80 урачоў. Але кіраўніцтва раёна глядзіць у заўтра аптымістычна. Мяркуюцца ў бліжэйшыя паўтара-два гады участковыя бальніцы пераабсталяваць. Між іншым, як адзначыў З. К. Ломаць, па медыцынскаму абслугоўванню ды і па іншых пытаннях людзі могуць выказаць свае заўвагі, прапановы ў час прамых ліній, якія рэгулярна — прытым у выхадныя дні — праводзяць партыйныя і савецкія работнікі горада і раёна. Працуюцца і адкрытыя пасяджэнні бюро Случкага гаркома партыі.

Дапаўняючы Зянона Кузьміча, К. В. Шпакоўская гаварыла пра ідэалагічнае забеспячэнне перабудовы, работу мясцовых палацаў і дамоў культуры, сельскіх клубаў. І, вядома ж, школы. Вынікала, што ў раёне адбываюцца пазітыўныя змены ў выкладанні беларускай мовы і літаратуры, хоць пакуль што ёсць і такое: яшчэ ў самім Случку з дзесяці школ няма ніводнай, у якой бы выкладанне вялося па-беларуску.

(Працяг на стар. 2).

Старшыня калгаса «Ленінскі шлях» М. ВАСІЛЕВІЧ расказвае пра свае клопаты і планы.

НЕ ПОЛЕ ПЕРАЙСЦІ...

ГЭТЫ ЗДЫМАК я ўбачыў на сталае нашага рэдакцыйнага мастака. «Стой, стой, — вырвалася ў мяне, — дык жа гэта Іван Шмея...» Мастак перавярнуў фотаздымак, прачытаў: «І. Шмея, кавалер трох ордэнаў Славы. Горад Дзяржынск».

Яшчэ і яшчэ раз углядаўся ў знаёмы твар, адчуваючы незразумелую радасць ці го ад таго, што не падвяла памяць (прыкінуў, што не бачыў Івана Сцяпанавіча не менш як трыццаць гадоў), ці то ад усведамлення, што ёсць людзі, якіх не бярэ старасць. Сапраўды, Шмея быў амаль такі ж, якім бачыў яго, калі ў пяцідзятая гады працаваў у Дзяржынску.

Нечаканымі для мяне на здымку былі тры ордэны Славы на пінжаку Івана Сцяпанавіча. Не ведаў я, што ён такі герой, хоць прапрацаваў у дзяржынскай раёнцы восем гадоў і пісаў пра яго не адзін раз. Пра што пісаў? Пра тое, што Іван Сцяпанавіч адзін з лепшых штампоўшчыкаў мясцовага механічнага завода, што захаляўся футбалам (вакол яго на стадыёне заўсёды ўсёца дзятва), што добра іграе на гармоніку, малое карціны і нават выстаўляў іх на абласной і рэспубліканскай выстаўках самадзейных мастакоў. А вось тое, што з'яўляецца кавалерам трох ордэнаў Славы...

Паехаў у Дзяржынск, да Івана Сцяпанавіча. Дом свой ён збудаваў уласнымі рукамі. У

ім чыста, утульна. Сцены пакоя, дзе мы вядзем гаворку, увешаны карцінамі: партрэты жонкі, сваякоў, пейзажы, напісаныя ў ваколіцах Дзяржынска. Кінуўся ў вочы і чамусьці ўсхваляваў, навеяў на душу смутак зімовы абразок: санныя дарога, наздраваты, як вясак на прадвесні, снег, паабпал кусты вербалозу...

Прагаварылі мы ў той дзень з Іванам Сцяпанавічам не адну гадзіну. Чалавека ва ўзросце цягне на ўспаміны, мо таму Іван Сцяпанавіч так падрабязна расказваў пра сябе. Слухаў я, і праходзіла перада мной чужое жыццё з яго ўзлёткамі і падзеннямі, зямнымі радасцямі і турботамі.

І. Шмея выцягнуў з шафы і паклаў перада мной фотаздымак. Перабраўшы ў ім некалькі картак, падаў адну, на якой быў сярэднім гадоў мужчына з сур'ёзным, нават суровым тварам. «Бацька», — вымавіў мой субяседнік.

...У адзін з летніх месяцаў 1937 года да Вані, які гуляў з аднагодкамі ў футбол, падбег хлопец з іхняе вуліцы і, адзваўшы яго ўбок, зашаптаў на вуха: «Твайго бацьку зараз арыштавалі, сам бачыў»...

Так у адно імгненне раскалолася яго жыццё на «да» і «пасля». Шчаслівае, бестурботнае да бацькавага арышту, і поўнае няшчасця — пасля.

Працаваў Івану бацька старшынёй Дзяржынскага райвыканкома, быў чалавекам вядомым — актыўны ўдзельнік грамадзянскай вайны, узагароджаны персанальнай зброяй, член партыі з 1918 года.

— Думаю, не даравалі яму

частых прыездаў у Дзяржынск. Чарвякова і Галадзеда, якія з павагай ставіліся да бацькі раён быў у рэспубліцы на добрым рахунку, — кажа Іван Сцяпанавіч. Потым, хвілінку памаўчаўшы, сячэ рукою: — А мо і не з-за іх, у той час лепшых камуністаў нібы насой насілі...

Жонка Івана Сцяпанавіча, зайшоўшы ў пакой і пачуўшы апошнія словы мужа, сумна ўсміхаецца:

— Мы ж з Іванам даваенныя суседзі, я дзясючом яшчэ тады была, а помню, як адразу пачалі праследаваць сям'ю Шмеяў. Малых Іванавых сяцёр павыганялі з дзіцячага садзіка, сам ён вымушаны быў кінуць школу і пайсці працаваць. А маці (я пайшла па хатах мыць людзям бялізну — трэба ж было жыць, карміць дзяцей...

На вайну Шмея трапіў так. У канцы чэрвеня 41-га, калі немцы падкатваліся пад Мінск, дайшоў ён пехатою да Магілёва, знайшоў ваеннакомат і, не сказаўшы, што з'яўляецца сынам «ворага народа», папрасіў накіраваць на фронт.

— Мне гэты падман з бацькам, ведаеце, калі адгукнуўся? — усміхаецца Іван Сцяпанавіч. — Пасля вайны ўжо, у 46-ым, калі пасля дэмабілізацыі вярнуўся ў Дзяржынск. Атрымалася так, што ў арміі ў партыю мяне прыняць не паспелі, хоць рэкамендацыі ўсе былі. Тыя рэкамендацыі я і прывёз дахаты, пачаў афармляцца ў партыю. Аднойчы ж выклікае мяне інструктар райкома Кузняцоў (ён, здаецца, і цяпер жывы) і пачынае мяне лацаць, чаму ў аўтабіяграфіі не ўказаў, што бацька быў рэпрэсаваны. Завялі на мяне цэлую справу. Але караць мяне неяк не адважыліся. Усё-такі я быў ўчарашнім франтавіком, кавалерам трох ордэнаў Славы. Так што ў партыю, нарэшце, прыялі.

Невялікіх вясенных чыноў дамогся ў вайну Іван Сцяпанавіч:

СЛУЧЧЫНА ВЯСКОВАЯ, СЛУЧЧЫНА ВЯСНОВАЯ

(Пачатак на стар. 1).

Першы прыпынак — калгас «Чырвоны Кастрычнік». Каб колькі гадоў назад, наўрад ці павезлі б сюды гасцей. Тым больш, што паказчыкі ў ім ніжэй сярэдніх па раёне, калгас сёй-той называе адстаючым. Праўда, не будзем забываць, што калгас з паказчыкамі «ніжэй сярэдніх» і «адстаючы» па мерках Слуцкага раёна. Для іншых жа раёнаў ён быў бы калі не адзін з лепшых, дык ва ўсякім разе адносіўся б да кандыдатаў у лепшыя.

На тэрыторыі калгаса знаходзіцца Руднянскае вадасховішча плошчай 400 гектараў. На возеры ёсць лодачная станцыя, яно паступова ператвараецца ў любімае месца адпачынку.

Далей ад возера — малочна-тэварная ферма «Рудня» гэтага калгаса. З расказу З. К. Ломаца ўдзельнікі семінара ўжо ведалі, што на лепшых фермах раёна створаны спрыяльныя ўмовы не толькі для працы, але і для адпачынку людзей. Працуюць душавыя, ёсць саўны, медпункты і г. д.

Саўны руднянцы, праўда, яшчэ пахваліцца не могуць, а ў астатнім... Прыгожыя, утульныя пакойчыкі на ферме... Кабінецы спецыялістаў, памяшканні для адпачынку, чырвоны куток, тэлевізар. На падлозе дываны і дывановыя дарожкі. Чысціня і ў памяшканнях, дзе ўтрымліваецца жывёла. Ну і, вядома ж, сімпатычныя, вабныя гаспадары — яшчэ зусім малады, па-

часнаму апрануты старшыня І. Пятровіч, загадчыца фермы І. Цюляндзіна...

Па дарозе ў вёску Замосце — цэнтральную сядзібу «Чырвонага Кастрычніка» — З. К. Ломаць павёў далей гаворку пра раён. Робіцца ўсё, каб у кожнай вёсцы стварыць дом сацыяльных паслуг, у тым ліку і ў такіх населеных пунктах, якія з лёгкай рукі некаторых «добрачыліўцаў» аднеслі да перспектыўных. У гэтых вёсках людзей перыядычна прымае ўрач, сюды рэгулярна прыязджае перасоўны магазін, будуць адкрывацца гасцёўні.

Для ажыццяўлення гэтай і іншых задум, гаварыў першы сакратар, патрэбны падрыхтаваныя, высокакваліфікаваныя кадры. Шлях жа да ведаў пачынаецца, як вядома, са школы. У Слуцкім раёне працуе 20 сярэдніх школ, не закрылі, як у іншых месцах, і пачатковыя.

Замосцкая сярэдняя школа... Дырэктар школы В. В. Цімошак расказала аб паўсядзённых клопатах мясцовых педагогаў. Яе ў нечым дапаўняў старшыня калгаса «Чырвоны Кастрычнік» І. І. Пятровіч. У гэтым нічога дзіўнага. Школа і калгас якраз бакі ўзаемна зацікаўленыя. Выкладчыкі радуецца, што ў педагогічных навучальных установах займаюцца іх выпускнікі. Калгас ганарыцца, што сёння стыпендыятамі гаспадаркі з'яўляюцца 18 чалавек, якія навучаюцца ў рознапрофільных вышэйшых і сярэдніх спецыяльных сельскагаспадарчых установах. Гэта дало добры плён —

толькі чатыры спецыялісты ў калгасе, у тым ліку і сам старшыня, не мясцовыя.

Гасцей, найперш пісьменнікаў, непакоіла, што робіцца ў Замосцкай сярэдняй школе па паліпэсній выкладанні беларускай мовы і літаратуры, па пераводзе школы на родную мову. Справа зрушылася з месца, бо ёсць у школе людзі, паспраўднаму ўлюбёныя ў родную мову і літаратуру. Як філолаг Л. Е. Лешчанка, як выкладчык хіміі М. М. Мляцельскі, які танкама добра ведае літаратуру, цікавіцца ёй, хараша размаўляе па-беларуску. Снардзіліся, праўда, настаўнікі, што вельмі мала паступае ў школу метадычных дапаможнікаў па беларускай мове і літаратуры, слаба камплентуецца школьная бібліятэка беларускай літаратурай, асабліва гэта тычыцца твораў, якія вывучаюцца па праграме. Снажанам, на ўсю школу ёсць толькі два экзэмпляры «Трывожнага шчасця» І. Шамякіна, адзінкавы экзэмпляр твораў В. Быкава і г. д. За апошні час бібліятэка з дапаможнікаў атрымала толькі адзін альбом «Францішак Багушэвіч».

Занепакоенасць зразумелая... Але ж зноў — калгас, як сказаў яго старшыня, і тут гатовы дапамагчы, выдзеліць грашовыя сродкі на набыццё неабходнай літаратуры.

Далей маршрут семінара пралёў у калгас імя Кірава. Здаўна слаўца Казловічы. Нават на Слуцкай зямлі і сам калгас, і ў прыватнасці, яго цэнтральная сядзіба прыкметна вылучаюцца

сярод іншых. Вядома, час, як нажучы, не стаіць на месцы. Ёсць сёння на Слуцчыне і іншыя гаспадаркі, якія дагналі кіраўцаў, а ў нечым і перагналі, але кіраўцы па-ранейшаму застаюцца для іх прыкладам і арыенцірам. Рабіць так, як робіць у Казловічах, працаваць так, як працуе Лямешчанка і яго падначаленыя.

Сяргей Дзмітрыевіч Лямешчанка — ён ужо трыццаць гадоў узначалівае калгас імя Кірава — чалавек вядомы не толькі ў раёне, але і ў рэспубліцы. Герой Сацыялістычнай Працы, па сутнасці, старэйшына беларускага старшыняскага корпуса. Яму хутка восемдзесят, ды па-ранейшаму нястомны ў працы.

Знаёмычы з поспехамі калгаса, Сяргей Дзмітрыевіч многае гаварыў пра ўжо здзейсненае. Што ж, поспехаў не абмінеш. Яны даюць аб сабе знаяць, калі знаёмішся з самімі Казловічамі, гэтым аграгарадным у яго лепшым сэнсе. Калі наведваеш Палац культуры — далёка не ў кожным раённым цэнтры ёсць такі... Калі ўяўляеш, якім прыгожым, прасторным, а галоўнае патрэбным калгаснікам, перш за ўсё моладзі, будзе спартыўны комплекс, які ўзводзіцца ў калгасе.

У Казловіцкім Палацы культуры — адсюль, з гэтага Палаца, разносяцца па ўсёй краіне песні, што выконвае Казловіцкі народны хор, якому ўжо больш за пяцьдзесят гадоў. — адбылося абмеркаванне праблем развіцця сучаснай сельскай гаспадаркі, тых задач, якія стаяць перад працаўнікамі вёскі ва ўмовах перабудовы.

На сустрэчы былі запрошаны не толькі кіраўцы, але і прадстаўнікі іншых гаспадарак. Закрыліся і пытанні падраду, арэнда. Думкі, да якіх, думаецца, варта прыслухацца, бо нарадзіліся яны не ў кабінеце, а на самім прыродным краі, дзе вырашаецца праблема забеспячэння

насельніцтва прадуктамі харчавання, а прадпрыемстваў сельскагаспадарчай сыравінай.

С. БУРАК, арэндатар, калгаснік калгаса імя Кірава:

— На падрадную арганізацыю працы перайшлі, па сутнасці, выдкова. Нездарма ў народзе кажуць: не было шчасця, дык няшчасце дапамагло. Жонка мый працавала ў палыводстве, а тут трапіла ў аварыю, нагу скалечыла. Цяжка стала хадзіць на поле. Успомніў я, што ў нашым калгасе ёсць будынак, у якім раней знаходзілася свінаферма. Адрамантавалі гэтую будыніну ў верасні 1987 года пачалі ў ёй гадаваць свіней. На адным знаходзіцца 400—450 жывёлін. Трымаем і параст на дарошчаванні. Прывагі на дарошчаванні і адкорме ў сярэднім сіладоўцаў да 478 грамаў у суткі. На іным адкорме — больш 500 г і маў. Калі пачнём гадаваць сваіх параст, відаць, нам выгадай будзе працаваць. А так гэта пакуль што першыя крокі... Так што пра вынікі гаварыць ранавата.

А. МАЛОЦЬКА, кіраўнік арэнднага калектыву па вырошчванню цёлак аграфіры «Рачкавічы»:

— Ферма цёлак у нас і раней была, але, не скажаць, каб надта справы на ёй ладзіліся. Мяркуюце самі: трактары, якія прывозілі корм, адносіліся да трактарнай брыгады. Тыя, хто прывозіў яго, і хто быў на адкорме, не былі аднолькава зацікаўлены ў выніку працы. Здаралася і так, што жывёла галодная заставалася. Ці то трактар сапсуецца, ці галалёд, ці трактарыст на работу не выйдзе. І вынік — прывага ўсяго 230 грамаў у суткі. За зіму цяляты — без перабольшвання — даходзілі. Цяпер у нашай брыгадзе чатыры асноўныя чалавекі, чатыры трактары... Калі неабходна, прафесіі сумяшчам. Я — не толькі брыгадзір, а і трактарыст, асеніза-

Старшыня Слуцкага райвыканкома В. АРЛОУСКІ.

Загадчыца фермы «Рудня» калгаса «Чырвоны Кастрычнік» І. ЦЮЛЯНДЗІНА.

Кіраўнік арэнднага калектыву аграфіры «Рачкавічы» А. МАЛОЦЬКА.

Настаўніца Замосцкай сярэдняй школы Л. ЛЕШЧАНКА.

Старшыня калгаса імя Дзяржынскага Д. САЛАВЕЙ.

ПАМІНАЛЬНЫ ЗВОН

У рэспубліцы адзначана трэцяя гадавіна чарнобыльскай трагедыі

НАПЭУНА, кожны з нас да драбніц захоўвае ў памяці дзень 26 красавіка 1986 года — дзе быў, што рабіў, пра што думаў. І раз-пораз узаўважвае тое імгненне, калі наша і без таго зусім не бесклапотнае існаванне працягла распача: а як далей рабіць, думаць, быць?

За ўсё павінна быць расплата. З зямлі сваёй куды ўзляціш? І мусяш, хоць невінаваты.

Чужых злачынстваў несіць крыж, — сказаў паэт, яшчэ раз нагадаўшы пра нашу заўсёдную бязвінную вінаватасць, глыбокае ўсведамленне якой, магчыма, адно толькі і ўмацоўвае сілы дзеля жыцця.

Тры гады, пражытыя пад знакам «палыновай зоркі», хоць і спадзяваліся, надалі нам мудрасці. Але — не пазбавілі нас трывогі.

26 КРАСАВІКА 1989 года ў Мінску адбылося некалькі грамадскіх акцый з нагоды трэцяй гадавіны аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

У парку імя 50-годдзя Вялікага Кастрычніка гарадскім камітэтам па ахове прыроды і маладзёжным эналагічным клубам пры ЦК ЛКСМБ быў праведзены мітынг. На ім выступілі медыкі, навукоўцы розных спецыяльнасцей, рабочыя, якія гаварылі аб выніках чарнобыльскай трагедыі, выказвалі заклапочанасць станам навакольнага асяроддзя, заклікалі да паліпшэння аховы здароўя людзей.

У той жа дзень на плошчы Леніна па ініцыятыве аргкамітэта БНФ «Адраджэнне» прайшла гадзіна смутку і маўчання. Не было прамоў, але ўсе, хто прыйшоў на плошчу, здавалася, слухалі — уславоўваліся, што адкажацца ў душы на словы «Чарнобыль», «Брагін», «Хойнікі», «Краснаполле»... Гарэлі свечкі. Людзі маўчалі.

ЯК ПАВЕДАМІЛІ ў рэдакцыю нашы чытачы, жалобная дата была адзначана і ў іншых гара-

Мінск. плошча Леніна. 26 красавіка.

Фота А. ДАНІЛАВА.

дах рэспублікі. На жаль, не ўсюды ўлады падтрымалі высакародныя парыванні грамадскасці, а дзе-нідзе і ўвогуле адраагавалі на ініцыятыву, скажам так, не адэкватна. Напрыклад, бабруйчане Н. А. Якімава, М. П. Вярбоўскі, Л. І. Вашкевіч і іншыя (пад лістом 12 подпісаў) пішуць, што ў Бабруйску тыя, хто сабраўся моўчы ўшанаваць памяць ахвяр Чарнобыля, былі вымушаны стаяць у шчыльным акружэнні супрацоўнікаў міліцыі, якія «загадалі нам разысціся, пагражалі рас-

правай у выпадку непадпарадкавання, адбіралі фотаапараты, прымяняючы сілу». Чытачка з Гомеля Н. М. Волнава таксама паведамляе аб напружанай атмасферы, якая склалася ў цэнтры горада 26 красавіка, і выказвае неўразаўменне, «чаму нават такі святыя хвіліны здаюцца некаму падазроннымі, паляжоўчымі...»

І УСЁ Ж, дзень 26 красавіка, думаецца, па-сапраўднаму яднаў нас. Памяццю. Трывогай. Надзеяй.

А. Г.

«РАКАЎСКИ «ДЫСНЭЙ-ЛЭНД» — ГЭТА ТОЛЬКІ ІДЭЯ»

гаворыць міністр культуры БССР Я. К. ВАЙТОВІЧ

Як наш чытач памятае, на старонках штотыднёвіка адбылося ажыўленае абмеркаванне планаў мярнуемага будаўніцтва «парку цудаў» пад Ракавам. Грамадская думка знайшла водгук ва ўрадзе рэспублікі. Міністр культуры БССР Яўген Канстанцінавіч Вайтовіч выказаў пажаданне давесці да грамадскасці афіцыйную пазіцыю і сказаў нашаму карэспандэнту наступнае:

— Вінаваты, што выступаю са спазненнем. Калі б рэдакцыя правіла ініцыятыву, я зрабіў бы гэта раней... Я перакананы, што спрэчка вакол так званых «дыснэй-лэнда» разгарнулася без важкіх на тое падстаў. Возьмем хоць бы тую самую лічбу, якая зрабіла на ўсіх уражанне: «2,5 мільярда». Яна, скажам так, утапічная. Нават з пункту гледжання яе асваення. Бо ў самым лепшым выпадку ў год мы маглі б асвоіць не больш як 5 мільянаў рублёў. А гэта значыць, што «парк цудаў» будаўся б нашымі сіламі сотні гадоў. Па-другое, гэтых «баснаслоўных» грошай няма ні ў НВА «Цэнтр», ні тым больш — у Міністэрства культуры рэспублікі.

— А куды жа сыр-бор?..

— Гэта, паўтараю, толькі ідэя... Пытанне аб яе рэалізацыі ва ўрадзе не разглядалася. Супрацоўніца Міністэрства культуры, якая прымала ўдзел у «круглым stole» «ЛіМа», не мела прамога дачынення да фінансаво-эканамічнага боку праекта, таму дала няправільную інфармацыю. Справа ж абстаіць так: абвешчаны толькі конкурс на ідэю праекта. Але калі яна не будзе ўхвалена, — а людзі, як бачым, выказваюць у асноўным адмоўную рэакцыю, — ніхто і не напіне рыдлёўкай. Так што ніякіх «паваротаў рэн» нават і не меркавалася... Дык а куды ўсё ж «сыр-бор», пытаецца вы? Галоўны сэнс пазіцыі

міністэрства ў справе стварэння «парку цудаў» такі: мы хачем і з дапамогай НВА «Цэнтр» падмацаваць матэрыяльна-тэхнічную базу культурынага адпачынку. Тут дастаткова сказаць, што трыццаць парнаў культуры і адпачынку рэспублікі знаходзяцца ў стане, вартым жалю. А калі б «Цэнтр» пачаў выпускі атракцыйнай тэхнікі, то за два-тры гады мы маглі б задаволіць патрабу ў ёй і нашых парнаў. Вось адкуль такая зацікаўленасць у нашым «альянсе» з «Цэнтрам».

— А ці няма іншых шляхоў для матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння масавага адпачынку?

— Давядзецца шукаць. І я звяртаюся да ўсіх нашых прадпрыемстваў, устаноў быць спонсарамі культуры, калі можна так сказаць, «мецэнатамі», дабрачынцамі.

— Дык што мы можам паведаміць нашым чытачам наконт «парку цудаў» пад Ракавам?

— Улічваючы адносны грамадскасці да гэтага праекта, псіхалагічнае непрыманне яго людзьмі, асабіста лічу, што далейшая распрацоўка яго неэфектыўна на даным этапе, і, як разумею, не падтрымліваецца ўрадам.

— Дзякуй, Яўген Канстанцінавіч, за растлумачэнне.

Інтэр'ю ўзяла Л. КРУШЫНСКАЯ.

ПАЕЗДКА НА ГРОДЗЕНШЧЫНУ

У рамках Дзея польскай культуры на Гродзеншчыне павяла дэлегацыя пісьменнікаў з Беластоцчыны. У яе уваходзілі Дзіміці Сідорскі, Віктар Швед, Сакрат Яновіч, Аляксандр Амільяновіч, Ян Леанчун, Вальдэмар Смарш, а таксама прадстаўнікі вальдоскага ўпраўлення культуры Валыяціна Казімерчык. Госці азнаёміліся з выдатнасцямі Гродна, наведалі таксама Ліду, Слонім, Навагру-

дак, мелі сустрэчы з чытачамі. Адаін з дзеяў быў прысвечаны паездцы ў Мінск, дзе дэлегацыя мела гутарку ў Саюзе пісьменнікаў БССР. У размове аб беларуска-польскіх літаратурных сувязях прынялі ўдзел Ніл Гілевіч, Янка Брыль, Аляксандр Жук, Васіль Зуёнак, Данута Бічэль-Загнетава, Аляксей Карпюк, Барыс Сачанка, Леанід Дранько-Майсюк, Уладзіслаў Рубанаў, Уладзімір Анісковіч.

Л. ЧАРЭШНЯ.

АД ПОЗНЯЙ ВОСЕНІ ДА РАННЯЙ ВЯСНЫ

(Пачатак на стар. 3).

слова на акруговым сходзе, узялі яго на вуліцы. І першай рэакцыяй горада на наіск зверну быў шматтысячны мітынг на стадыёне «Дынама», у рэзалюцыі якога проста гаварылася аб неабходнасці адміністрацыі акруговых сходаў. Мітынг быў дазволена. Гарадскія ўлады памаглі нефармалам у яго арганізацыі, таму прайшоў ён без інцыдэнтаў. І чамусьці стаў... апошнім дэмакратычным мерапрыемствам ва ўсёй перадвыбарчай кампаніі.

Пачынаючы з прадужытай аэнікі мітыngu і выступленняў на ім, у друку пайшла новая хваля барацьбы з нефармалам. Ажно да гучнагаварылінакаў на агітаўтобусах, якія, «агітуючы» за Галко, глушылі галасы самадзейных аратараў. Ажно да грознай заявы пракурора горада, апублікаванай у «Вячэрнім Мінску»... напярэдні выбараў. Думаецца, усё гэта паслужыла таму, што пункты перадвыбарчай платформы галоўнага кандыдата наконт галоснасці і дэмакратычных гарантыяў страцілі сваю пераканаўчасць.

У інтэр'ю «Вячэрняму Мінску», падводзячы вынікі і разбіраючы ўрокі выбараў, У. Р.

Галко гаворыць, што сённяшнім афіцыйным кандыдатам давалася плаціць за старыя памылкі часоў застою. Яно так, але справа, як мне здаецца, і ў памылках уласных, і ў праціках, калі ледзь не кожны крок змяняў колькасць галасоў «за». Канечне, былі перагібы з боку агітатараў з груп падтрымкі БНФ, гучалі і заклікі байкатаваць выбары, выкрэсліваць усіх кандыдатаў, але хутэй за ўсё гэта было толькі рэакцыяй на заарганізаванасць, нападкі на нефармалаў, якія не вылучаліся асаблівай тактоўнасцю.

Наўменне працаваць па-новаму праявілася ў апошні перадвыбарчы дзень 25 сакавіка, калі каля Палаца культуры тонкасукоўнага камбіната літаральна сутыкнуліся два шматтысячныя мітынгі — нефармальны і насуперак яму наладжаны афіцыйны.

У аднаго з афіцыйных арганізатараў я спытаў, што ён зрабіў бы (каб на тое яго воля), даведаўшыся пра намер насельніцтва правесці мітынг? Ён, не задумваючыся, адказаў: «Падвёз бы буфеты, уключыў музыку, павесіў плакат «Прывітанне ўдзельнікам нефармальнага мітыngu выбарчыкаў!» і за пяць хвілін да па-

чатку перадаў бы ім мікрафон. Потым і сам напросіў бы слова.

— І што ж вам перашкодзіла ўсё гэта зрабіць?

— Стэрэатыпнасць мыслення. Мы забылі, што калі бакі хочучы памірыцца, яны не паабягаюць адзін аднаго, а ідуць насустрач, не падаўляюць «праціўніка» сілай, а выслухоўваюць яго. А вынік? Адваротны жаданаму. Фармальны мітынг перайшоў у нефармальны. Напал сутыкнення надалі асабліваю страснасцю і аратарам, і аўдыторыі. Сумны для нас вынік прынесла ўскрыццё ўрнаў для галасавання.

Многае перашкаджае афіцыйным кандыдатам і іх памочнікам. Гэта і наўменне (ад несправычкі) гаварыць сваімі словамі і ад сябе, пастаянная аглядка на начальніцкую думку, а недзе нават атаясамліванне сябе з партыяй, імкненне павярнуць папрокі ад сябе ў яе адрас, роўна як і спробы прысвоіць сабе партыйныя заслугі ў перабудове.

Канечне, нельга забараніць, скажам, партыйнаму работніку выкарыстоўваць свой апарат і свае магчымасці. Гэта ўсё роўна, што журналісту забараніць пісаць. Але складваецца ўражанне, што і тут быў яўны перабор. І друк, і каляровыя друкарскія лістоўкі (па дзве ў кожную паштовую скрынку!), і інструктажы агітатараў, і сходы працоўных калектываў, і пісьмы працоўных... Падобна, што не ўсім хпіла таго, што прынята называць ленынскай сіціласцю.

Вельмі перашкаджала адсутнасць зваротнай сувязі — спрацавала наўвае ўжывленне даў-

ніх дзеяў, што ўсё лозунгі ўспрымаюцца, а ўсё абрыдлыя людзям начальніцкія заклікі з натхненнем выконваюцца. Перашкодзіла простае неразумненне, што тысячы людзей на мітыngu гэта, вядома, не ўвесь народ, але гэта таксама народ, прычым далёка не самая пасіўная яго частка. Дала аб сабе знаць і адсутнасць гнуткасці, учора яшчэ такая святая ўпэўненасць, што той, хто вышэй, заўсёды мае рацыю. Не ўсім, мне здаецца, удалося своечасова зразумець, як мяняецца час. Як на змену застойнай восені ў наша жыццё прыйшла бурная вясна, змяніліся грамадскія інтарэсы, як вырасла актыўнасць тых жа мінчан за паўгода — з 30 кастрычніка да 26 сакавіка.

Арганізаваўшы на выбарчым участку продаж паўчаравікоў (ці не зробленых тым жа «шаўцом», які старшыняваў на акруговым сходзе?), паабяцаў адкрыць стол закатаў, сёння набудзеш не падтрымку выбаршычкаў, а толькі паучцё няёмкасці і сораму. Не каўбасой і не паўчаравікамі вызначаецца цяпер сіла і аўтарытэт партыйных кіраўнікоў, а вастрыней аэніак і смеласцю ў ажыццяўленні палітычных і сацыяльных пераменаў, той самай вастрыней і той смеласцю, якімі заваяваў сімпатыю і падтрымку мільянаў у краіне і ў свеце М. С. Гарбачоў.

Вядома, крыўдна і па-чалавечы шкада, што так недарэчна атрымалася з многімі з тых, хто «прайграў». Але барацьбы не бывае без паражэнняў, а паражэнняў не бывае без урокаў. Будзем спадзявацца, што ў нашых афіцыйных кандыдатаў хоціць мужнасці і гонару гэтыя ўрокі ўспрыняць.

Тым больш, што наперадзе новы экзамен, відаць, не менш адказны — выбары ў Вярхоўны Савет БССР, мясцовыя Саветы.

Лепшы прыклад аэнікі таго, што здарылася, як мне здаецца, у напоўненых высакароднасцю і паучцём уласнай годнасці словах першага сакратара Хабаравіцкага крайкома КПСС В. С. Пастэрнака, які расказаў у «Известиях» аб уроках сваёй барацьбы за дэпутацкі мандат:

«Не выбраны... Ну што ж, як чалавек, не схаваю, я засмучаны і, зразумела, яшчэ доўга буду перажываць сумныя для мяне зклічнасці, але як партыйны кіраўнік, зацікаўлены ў глыбокай дэмакратызацыі нашага грамадства, ці магу я не радавацца, што ўпершыню ў сваёй гісторыі ажыццявілася поўнае волеваяўленне народа, які зрабіў, нарэшце, свабодны свой выбар».

Р. С. Што да ўрокаў выбараў, то нашы лепшыя надзеі былі азмочаны паўторным акруговым сходам Мінскай — Маскоўскай тэрытарыяльнай акругі № 564, якая адбылася 15 красавіка.

Зноў рабіліся перашкоды вылучэнню «няўгодных» кандыдатаў: іх проста не пускілі на сходы выбаршычкаў у працоўных калектывах, зноў за выбаршычкаў вырашаў партыйна-гаспадарчы актыв. Знешне акруговы сход праходзіў дэмакратычна. Але толькі да таго моманту, калі фантычна быў парушаны Закон аб выбарах. У артыкуле 38 Закона дакладна сказана, што «кожны ўдзельнік сходу мае права абмяркоўваць кандыдатаў у дэпутаты і ўносіць па іх свае прапановы». Аднак спрэчнік на сходзе было вырашана спыніць... яшчэ да таго, як яны пачаліся. Не абмяркоўваўся, у выніку, ніхто з кандыдатаў. І, акрамя старшынюючага, выслуханы не быў ніхто...

МЕРАЙ ДРУЖБЫ

Аляксандр Пухаеў з Паўднёвай Асеціі не так вядомы, як, скажам, перакладчыкі-тлумачы нашай паэзіі Я. Хелемскі, Р. Лубкіўскі, Э. Матузавічус... Але адметным у яго рабоце з'яўляецца тое, што і ён, каўказец, перакладае творы нашых пісьменнікаў з арыгінала. Ён у свой час склаў зборнік вершаў сучасных асецінскіх паэтаў «Трубы алены», што выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». У анталогіі беларускай паэзіі «Песня абпаленая вайной» ён данёс да асецінскага чытача творы К. Крапівы, П. Глебкі, П. Панчанкі, К. Кірзэнкі, Р. Барадудзіна... Да стагоддзя нашых класікаў А. Пухаеў выпусціў зборнік лірыкі Я. Купалы «Летняя раса», друкаваў вершы Я. Коласа.

Беларускія матывы (а паэт неаднаразова прыязджаў да нас) даўно і натуральна ўвайшлі ў творчасць А. Пухаева. Беларусь паэт назваў «вясновай песняй» і прысвяціў ёй нямала сваіх твораў.

Нядаўна дарога братэрства зноў прыяла Аляксандра Спірыдонавіча ў наш край. На гэты раз ён прыязджаў па выдавецкіх справах. Завітаў і ў штодзённік. На пытанне, над чым ён працуе зараз, адказаў:

— «Узыхоў» на трэцюю вяршню Беларускай паэзіі — да 100-годдзя М. Багдановіча пераклаў кнігу яго цудоўных вершаў. Выпусціць яе ў 1991 годзе наша выдавецтва «Рыстон» («Асеція»).

— Аляксандр Спірыдонавіч, скажыце, як вы перакладаеце, як пераадольваеце моўны бар'ер?

— Тут у мяне ёсць надзеіны і дакладны тлумач. Гэта — мая жонка, яна беларуска, мой жывы слоўнік. Дарэчы, мой сын студэнт вучыцца на матчынай радзіме — у Віцебску... І ўсё ж прызнаюся, што перакладаць афарыстычнага і філасофскага М. Багдановіча было надзвычай цяжка. Мне імпаануюць думкі М. Танка аб тым, што пераклад можа мець адступленні ад арыгінала, але ён мусіць гучаць натуральна, быць другім арыгіналам. Дарэчыце за адступленне. Зараз працую над укладаннем (разам з Міколам Гродневым) і перакладам анталогіі беларускай прозы, кніга памерам 25 друкаваных аркушаў выйдзе ў 1992 годзе.

— Паважаны Аляксандр Спірыдонавіч, вы даўно працуеце намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Фідзіуаг» («Вяшчун»). Як часта вы адводзіце яго старонкі братам літаратурам?

— Даволі часта. Вас, напэўна, перш-наперш цікавіць прадстаўніцтва беларускіх аўтараў. Скажу, што яны ў нас частыя госці. Ды і кнігі выходзяць. Наш чытач пазнаёміўся з апоўвясцямі В. Быкава «Воўчая зграя» і «Дажыць да святання» ў перакладзе на асецінскую мову. Калі ласка, і самы свежы прыклад творчага аднавання. У лютым гэтага года часопіс «Фідзіуаг» змясціў аповяданні В. Быкава, А. Асіпенкі, Я. Сіпакова, вершы Р. Барадудзіна і Ю. Свіркі.

Думаем і надалей абменьвацца літаратурнымі старонкамі з часопісамі «Полюмя» і «Беларусь». Нядрэнна было б далучыць сюды і паважаны «ЛіМ», які я чытаю рэгулярна. Хочацца пазнаёміць нашых чытачоў з беларускімі народнымі казкамі і гумарам. Закончу кароткае інтэрв'ю сваімі рэдкамі пра навадзненне і ўмацаванне мастоў дружбы між нацыямі, народамі, краінамі: «Пачуццё гэтай аднасці — дружбы аснову. Як прысягу, у сэрцы сваім я таю. Дружбу я вымаю не словам, не словам — Мерай дружбы душу выбіраю сваю».

С. ЮР'ЕВ.

Яшчэ некалькі гадоў назад рэдка можна было пачуць спрэчні аб перадачах Беларускага тэлебачання: многія з іх, нават тыя, што не ў пільні «прынятага» тады накірунку спрабавалі асвятляць пэўныя праблемы, нават прызначаныя для шырокай аўдыторыі, не выклікалі ў гледачоў цікавасці, або ўспрымаліся хутчэй як вузкая-асветніцкая, чым папулярная. Таму вялікая колькасць людзей заставалася фактычна «за бортам» Беларускага тэлеэкрана. Сёння сітуацыя іншая. Толькі і чуеш: «Ці бачылі «Ліру»?», «Ну як вам новы «Крок»? Скажыце, што ўсе гледачы проста-такі захапляюцца навінкамі рэспубліканскага тэлебачання — значыць, пакрываюць душой. Але аб іх гавораць, спрачаюцца: іх глядзяць, і з кожным разам усё большае кола людзей.

Адна з рэдакцый рэспубліканскага тэлебачання, перадачы якой знаходзяцца сёння ў цэнтры ўвагі грамадскасці, — рэдакцыя, дзе ствараюцца «Ліра», «Спадчына», «Тэатр і час». Мы гутарым з галоўным рэдактарам рэдакцыі літаратурна-драматычных праграм Вольгай Міхайлаўнай ІПАТАВАЙ.

КАБ НЕ ГЛЯДЗЕЛІ, ЯК НА ФОКУСНІКАЎ...

На пытанні нашага карэспандэнта адказвае
галоўны рэдактар рэдакцыі літаратурна-драматычных праграм
Беларускага тэлебачання Вольга ІПАТАВА

— Для таго, каб творчы калектыў знайшоў свой твар, які б не сорамна было паказаць людзям, патрэбны немалыя намаганні. Літдрамрэдакцыя, здаецца, такі твар займела. Але ўспомнім, што зусім нядаўна яна трывала займаў пазіцыю аўтсайдэра ў спісе дзесяці рэдакцый студыі Беларускага тэлебачання. Што змянілася за апошні час у вашым невялікім творчым калектыве?

— Мне ў пэўным сэнсе пашанцавала: мой прыход у рэдакцыю супаў з пачаткам перабудовы. Многае стала рабіць лягчэй, нешта, наадварот, ускладнілася. Прынамсі, па-старому — калі кожная больш-менш смелая думка «выманіцца» рэдакцыі, калі за рызыка можна было заплаціць дарагой цаной, — працаваць стала немагчыма. Ды і па ўсёй краіне павяліліся новыя — натхняльныя, часам ашалымляльныя — павявы, загаварылі аб рэвалюцыі... Ці ж маглі пісьменнікі, мастакі, увогуле інтэлігенцыя — людзі, якія ў многім падрыхтоўвалі перабудову, — застацца ўбаку?! Але тады, тры гады назад, калектыў рэдакцыі знаходзіўся ў даволі цяжкім стане. Можна назваць, пэўна, шэраг прычын гэтага. Мне падалося, што такое становішча перш за ўсё — вынік глыбокай незадаволенасці супрацоўнікаў сваёй жа дзейнасцю, нявер'я ў магчымасць сказаць, нарэшце, нешта такое, што літаральна ўскалыхне гледачоў. Адсюль — адсутнасць пэўнай ідэі, дзеля якой ты стаў займацца гэтай справай. Вызначыць гэтую ідэю, зорку твайго шляху, аказваецца, не так проста. Для гэтага патрэбны пэўныя змены не толькі ў асабістым поглядзе на сваю дзейнасць, але і ў яе арганізацыі.

— У чым выявіліся гэтыя змены тры гады назад?

— Па-першае, калі за справу бяруцца людзі хоць з колькі-небудзь актыўным вобразам мыслення, яны не могуць, не маюць права не падвергнуць сур'езнаму, калі хочаце, жорсткаму аналізу дзейнасць іх папярэднікаў. Такі аналіз работы літдрамрэдакцыі паказаў, што перамены патрэбны — і ў тэматыцы, і ў ў кадравых пытаннях. Па-другое, мы павінны былі ўрэшце вызначыць цвёрды прынцып сваёй работы: на першы план ставіць фарміраванне і ўзняцце ўзроўню нацыянальнай, эстэтычнай свядомасці нашых гледачоў. І гэта не проста прапаганда нацыянальнай культуры, перагортванне старонак нашай гісторыі, а разумяе, інтэлігентнае асвятленне самых вострых і складаных момантаў сучаснага літаратурна-мастацкага жыцця рэспублікі.

Радзі з ліста ў літдрамрэдакцыю:

«Что за ажиотаж с белорусским языком? Что во всем его навязывает? Зачем калечите наших детей? Лучше бы открыли больше детских садов да спецшкол с изучением иностранных языков». (Г. Харнава, Мінск).

— У рэдакцыю прыходзіць шмат пісьмаў, такой колькасці не бачыла яна ніколі. Мяркуючы

чы па водгуках, якія выказваюць гледачы ў сваіх лістах, большасць з іх з лепшымі пачуццямі павярнуліся тварам і сэрцам да вашых перадач. Але часам, як вядома, лыжка дзёгцю псуе бочку мёду. Ці не выклікаюць такія вострыя, як працытаваны, пачуццё роспачы, сумненні, адчай?

— Ведаеш, не. Гэта занепакойвае, але ніякіх сумненняў, адчай — менавіта ад такіх лістоў — не ўзнікае. Яны хутчэй падказваюць накірунак, які трэба больш паглыблена вывучаць.

А ўвогуле лічу, што на такую сітуацыю трэба глядзець дыялектычна — у тым сэнсе, што час эмоцый прайшоў; патрэбны карпатлівы аналіз, глыбокае асэнсаванне прычын і вытокаў, пошук з іх улікам цалякам канкрэтных спосабаў разрыву гэтага замкнёнага кола. Мы ж цяпер толькі пажынаем плён таго, што «нацыянальнасць» доўгі час не мела іншай, як «нацыяналістычнасць», афарбоўкі. Да таго ж самі беларусы імкнуліся хутчэй стаць «больш культурнымі» — «гарадскімі»... Недаацэнка беларускай культуры прыняла ў наш час такія маштабы, што яна, культура, стала фактычна дэнацыяналізаванай. Дык ці могуць за некалькі гадоў многія «акультураныя» людзі ўсвядоміць, што побач з замежнымі мовамі павінна быць месца — і больш пачэснае — роднай, што чалавек, няхай ён і паліглот, не стане сапраўдным інтэлігентам, асобай, не ведаючы сваёй, бацькоўскай мовы і культуры. Дарэчы, бянтэжыць нас павінны не злонскія допісы раздражнёных людзей, якія, хутчэй за ўсё, далёкія ад нашых праблем, а падобныя думкі тых, хто якраз павінен займацца асветніцкай дзейнасцю. Вось прыклад. Не так даўно мы, пісьменнікі, былі на Днях літаратуры ў сярэдняй школе ў Бягомлі. У час гутаркі Пятрусь Макаль спытаў прысутных, чаму ўсе запіскі на рускай мове. І настаўнік (не вучань) адказаў: «Что ж нам, ради вас язык выучить?» Дык вось, пакулы людзі, настаўнікі ў тым ліку, будуць рабіць гэта «дзеля нас», мы не дасягнем нават сярэдняга ўзроўню адукаванасці. А наша задача, у сваю чаргу, — дабіцца таго, каб гледачы пачалі вывучаць роднае слова, свае родныя вытокі.

— У сувязі з гэтым пагаворым аб кадравым пытанні. Не сакрэт, што падрыхтоўка нашых журналістаў (якіх настаўніаў, рэжысёраў, культасветработнікаў) — менавіта ў плане культурна-гістарычнай і моўнай адукаванасці — прымушае жадаць лепшага. А паколькі кожная перадача — твар усяго калектыўнага стварэння, узнікае небяспека «праваславіцтва» невукамі...

— Гэта, мусіць, самае балючае на сённяшні дзень пытанне. Я кажу не канкрэтна пра рэдакцыю: у нас, здаецца, склаўся пэўны калектыў аднадушнаў, людзей, якія хочуць і могуць тварыць, якія ведаюць сваю культурную спадчыну. Але гэта мала сучаснае: на працу ў рэдакцыю, асабліва такую, як наша, людзей знайсці вельмі няпроста. Выпускінікі рэспубліканскіх навучальных устаноў,

якія прыходзілі сюды раней, у большасці сваёй проста не мелі патрэбы ў роднай мове, не кажучы ўжо аб гісторыі. І працавалі яны з горам напалам. Цяпер так не будзе, не павінна быць... Аднак сіла інерцыі і сёння вялікая: многія кандыдаты ў супрацоўнікі тэлебачання перанейшаму ўпэўнены ў тым, што «прынясе», што на такую «дробязь», як няведанне мовы, не звернуць увагі. Вось зусім нядаўні выпадак. Прышла да

мяне дзяўчына прасіцца на свабоднае месца адміністратара рэдакцыі. У час нашай гутаркі яна глядзела на мяне так здзіўлена, быццам я фокуснік, што на радасць гледачоў вымае стужкі з рота. Я не вытрывала: «Скажыце шчыра, — прашу яе, — вы што, упершыню бачыце не экраннага, а жывога чалавека, які размаўляе па-беларуску?» — «Да», — адказвае. — «А хто вы па нацыянальнасці?» — «Цікаўлюся. — «Белоруска»... На гэтым наша размова скончылася...»

— Тым не менш, мяркуючы па лістах у рэдакцыю, гледачы выказваюць сваю павагу менавіта журналістам, якія складаюць і вядуць перадачы.

Радзі з ліста:
«На вашым прыкладзе я пераканалася ў вялікай карысці для справы, калі за мя бярэцца журналіст са сваёй пазіцыяй і які ведае, што кажаць людзям і што трэба самому яшчэ пачуць і даведацца». (А. Яджарскі, юрыст, Мінск).

— Я ўжо сказала, што літдрамрэдакцыя мае калектыў аўтараў самастойных, думаючых. Справа ж, канечне, не толькі ў веданні мовы і гісторыі, а і ў журналісцкім сумленні і здольнасцях. Зноў жа гавару пра Беларускае тэлебачанне ўвогуле. Часцяком нашы паважаныя тэлежурналісты перш за ўсё глядзяць на старшыню: што ён скажа, як паставіцца да той ці іншай праблемы, асабліва ў нацыянальных пытаннях. Трэба ж, каб кожны мог рызыкаваць, узяўшы адказнасць на сябе. А то дзе ж мы зробім смелыя перадачы, калі ніводная рэдакцыя не намесцілася зняць ні мітынг у Куропатах, ні падзеі 30 кастрычніка... Такім чынам, лічу самастойнасць і незалежнасць мыслення найважнейшымі прафесійнымі, ды і грамадзянскімі, якасцямі журналіста, разам з адукаванасцю (што не роўна адукацыі). Думаю, што мае маладыя калегі — у літдрамрэдакцыі асноўная частка маладых супрацоўнікаў — такімі якасцямі валодаюць. Вячаслаў Ракіцкі, Уладзімір Сцепаненка, Людміла Хейдарава (Паўлікава), Галіна Суша адразу па прыходзе ў рэдакцыю актыўна ўключыліся ў пошук свайго аблічча. Рэжысёры Уладзімір Трацякоў, Галіна Краўчанка, Алена Каламіец нібыта набылі «новае дыханне».

Колькі слоў пра рэжысёраў. Звычайна ім, выпускнікам тэатральна-мастацкага інстытута, не хапала ведаў па нацыянальнай культуры, смаку да яе; яны дрэнна арыентаваліся ў сучасным культурным працэсе, калі гутарка заходзіла аб беларускай яго частцы. Але ж толькі ў нацыянальных творах мастацтва можна лепш за ўсё выявіць сваё «я», знайсці трапны вобраз сучаснасці. Вазьміце, да прыкладу, цікавыя, хоць і небяспрэчныя, пастаноўкі А. Гутковіча «Алімпіада» па І. Пташнікаву, Г. Краўчанкі «Сачыненне

на вольную тэму» па рамане А. Кудраўца, В. Маюшэўскага «Дыхаюць эканомна» па п'есе А. Макаёнка...

Адчуўся наварот увагі на мясцовыя, нацыянальныя праблемы і ў перадачах, так бы мовіць, грамадска-гістарычнага плана. Нашы аўтары — ужо не пасіўныя назіральнікі, якія робяць, што ім скажучы: яны самі шукаюць, даследуюць. І знаходзяць. Напрыклад, Г. Суша і А. Каламіец — без усякага загаду — зрабілі перадачу аб раскопках у Куропатах, узяўшыся за гэтую тэму адразу ж пасля артыкула ў «ЛіМ» (аднак з 50 хвілін адзнятага матэрыялу ў эфір выйшла толькі... 18, не па нашым жаданні). Г. Краўчанка была ініцыятарам і арганізатарам «Ліры» аб Чарнобылі, у якой прынялі ўдзел акадэмік Я. Веліхаў, мастак М. Савіцкі, пісьменнікі А. Адамовіч і І. Шклярэўскі, В. Ракіцкі, кандыдат мастацтвазнаўства, — наш генератар ідэй. Менавіта з яго прыходам з'явілася перадача «Тэатр і час», не падобная на сваіх папярэдніц па смеласці думак, глыбіні аналізу...

— Аднак зрабіць вострую, цінную перадачу — яшчэ не значыць паказаць яе ў эфіры. Узяць хоць бы інфармацыю аб гэтых перадачах пра раскопкі ў Куропатах. Чаму так здараецца і ад каго гэты лёс залежыць?

— Нашы перадачы заўсёды знаходзяцца пад пільным кантролем. Мы гэта, як кажуць, патыліцай адчуваем. Яшчэ тры гады назад нашы так званыя куратары калі і глядзелі перадачы літдрамрэдакцыі, дык вельмі і вельмі рэдка. Цяпер — глядзяць і ўважліва. З аднаго боку, трэба толькі ганарыцца, але з іншага — такая апека нас надта ж дасаджае, калі не скажыць перахвалюе, бо самыя цікавыя моманты перадач выклікаюць і самае актыўнае процідзеянне. Вечарам, калі збіраюся глядзець тую ці іншую перадачу нашай рэдакцыі, я зусім не ўпэўнена, ці будзе яна, нават калі няма нагоды хвалявацца. Вось прыклад: з ужо прынятага спектакля «Я, Іван Дамінікавіч» У. Забэлы нам «параілі» выразаць некаторыя эпізоды — за дзень да эфіру! Мне давалося проста адваёўваць верш Купалы «Прарок»...

На нядаўнім пасяджэнні калегі Дзяржтэлеерадыё БССР я гаварыла, што дапамога нам «зверху» зводзіцца толькі да кантролю: не паспелі запісаць перадачу — ужо «цікавіцца», што менавіта ў ёй будзе; пачынаюцца інспектарскія праверкі — адзняты матэрыял карпатліва зьяраецца з мікрафоннымі папкамі. Гэтую б энэргію накіраваць, скажам, на паліпшэнне стану нашай гістарычнай навукі, ды мала яшчэ на што! Паверце, такая «ўвага» зусім не спрыяе плённай творчай дзейнасці.

— Адна з нямногіх перадач рэспубліканскага тэлебачання, якая літаральна з дня свайго нараджэння стала папулярнай у гледачоў і якой рэдакцыя абавязана асноўнай колькасцю пісьмаў, — «Ліра». У чым, на вашу думку, яе поспех?

— «Ліра» з самага пачатку задумвалася як востра-публіцыстычная перадача, якая б не толькі адлюстроўвала штодзённую змену нашага жыцця, але і патрабавала сваімі выступленнямі пэўных дзеянняў: гаварылі нам ужо хапіла па макуку. Мы аднымі з першых узялі многія хваляючыя пытанні, якія тычацца нашай мовы, гісторыі, нашай грамадскай свядомасці, здароўя, нарэшце, — духоўнага і фізічнага таксама. Напэўна, гледачоў прыцягвае менавіта тое, што мы — не без іх дапамогі — стараемся быць заўсёды на хвалі часу. Не ўсякі раз атрымаўся, канешне, так, як хочацца: падзеі ў апошнія гады толькі і паспяваюць змяняць адна адну, а перадача робіцца даволі доўга і марудна. Безумоўна, саўкайней жыць, калі падрыхтоўваецца зацверджаная пяць месяцаў назад праграма — на яе запланавана тэхніка, з ёю не звязаны лішнія клопаты. А пазাপланавая — гэта амаль заўсёды скандал. Але мы свядома ідзём на парушэнне графіка, на бясконцыя клопаты. У

(Працяг на стар. 6).

КАБ НЕ ГЛЯДЗЕЛІ, ЯК НА ФОКУСНІКАУ...

(Пачатак на стар. 5).
Іншым выпадку мы проста страцілі свайго гледача, слухача, чытача, а ў рэчце рэшт — аднадумцаў. Дарэчы, хачу падкрэсліць і іншае ў рабоце нашай рэдакцыі — мы ўжо выходзілі са спектаклямі, перадачамі на саюзны экран, усесаюзны гледач змог адчуць музычнасць беларускай мовы, даць ацэнку нашай рабоце. Лісты сведчаць: «Ліру» глядзяць на Украіне, у Расіі.

— Але, згадзіцеся, свайго гледача маюць не ўсе перадачы. Папулярнасць такіх праграм, якія робяцца, так бы мовіць, у публіцыстычным рэчышчы, усё больш узростае. Сярод іх, дарэчы, некаторыя перадачы, якія асвятляюць развіццё літаратурнага і тэатральнага працэсу рэспублікі. Але нельга ўнесці ў гэты спіс праграмы, якія тычацца выяўленчага мастацтва...

...што таксама звязана з недахопам ведаў: у гэтай сферы нашы рэдактары аказаліся проста некампетэнтнымі. З новага года рубрыку ўзяўся весці Уладзімір Сцепаненка, мастак па прафесіі. Не ўсё ў яго пакуль што атрымліваецца. Але перадача «У жывапісе, графіцы, скульптуры», якая да апошняга часу была даволі аморфным стварэннем, пачала набываць рысы, якімі вызначаюцца нашы лепшыя «Ліры». Аднак трэба сказаць, што з людзьмі кампетэнтнымі ў нас увогуле неадназначна адносіны: маю на ўвазе спецыялістаў — мастацтвазнаўцаў, пісьменнікаў, гісторыкаў. Першы тур нашых складанасцей — дамовіцца з чалавекам аб яго ўдзеле ў перадачы. Гэта не заўсёды проста, бо да нашай рэдакцыі хто-ніхто ставіцца, як да «прыватнага сакратара». Не забуду выпадак, калі на сумеснай калегіі Саюза пісьменнікаў БССР і рэспубліканскага тэлебачання кінулі папрок, што мы асмеліліся запісаць фрагмент у адзінаццаць вечара, не шануючы пісьменнікаў. Сакратар СП БССР нават спытаў: «Хто каго абслугоўвае, мы вас або вы нас?» Чаму пытанне ставіцца такім чынам? Я ўпэўнена: мы павінны быць саюзнікамі, бо робім адну справу.

Другі тур пачынаецца на студыі. Тэлебачанне — такая рэч, што трэба звяртаць большую ўвагу на эмацыянальны бок перадачы, чым на інфармацыйны, каб людзі глядзелі і ім не было сумна. Таму бывае недастаткова толькі пэўных думак, фактаў. Удзельнікі перадачы павінны бачыць тое, пра што яны пішуць, аб чым гавораць, — слова музыку, вобраз. Мала хто здольны на гэта ад нараджэння, але не ў тым справа. Цяжэй, калі вядомыя людзі раздражняюцца, злучаюцца з нагоды тых ці іншых нашых прапановаў, заўваг і г. д.

Але, бяспрэчна, больш тых, хто з ахвотай і шчырым энтузіязмам ідуць да нас, прымаюць нашы прапановы, нягледзячы на занятасць, дапамагаюць і нам. Бо сапраўды, мета ў нас, людзей творчасці, адна: дабіцца таго, каб людзі ведалі і шанавалі сваю зямлю, сваю спадчыну, каб нават малыя дзеці не глядзелі на нас, як на фокуснікаў.

Праблем і нявырашаных пытанняў у рэдакцыі літаратурна-драматычных праграм беларускай студыі тэлебачання хапае. Але бываюць у супрацоўнікаў рэдакцыі дні, калі і праблемы перастаюць быць невырашальнымі, і пытанні, здаецца, вольна знікнуць, і натхненне з'яўляецца — самай высокай ноты. Бываюць — калі прыходзіць у рэдакцыю лісты, як той, што даслаў у рэдакцыю амаль непісьменны стары са Слуцчыны, якога ці не ўпершыню прымусіла напісаць на тэлебачанне «Ліра». Ліст гэты заканчваецца такімі словамі: «Я цяпер з вялікай цікавасцю гляджу беларускую праграму...»
Гутарку вяла М. КРАПАК.

ГЭТА праца фактычна з'яўляецца падраўнкам развіцця скарыназнаўства ў краіне. У энцыклапедычным даведніку 728 артыкулаў. Тут змешчаны артыкулы пра ўсе выданні Ф. Скарыны, дзе даецца аналіз структуры выдання і паліграфічных асаблівасцей выканання, гісторыя знаходкі і яе вывучэння, інфармацыя аб наяўнасці выдання ў кнігазборах краіны і за мяжой. Чытач знойдзе цікавыя звесткі пра кожную з кніжных гравюр, пра мастацкае аздабленне выданняў, іх графічную арнаментыку.

На мой погляд, выключную каштоўнасць маюць артыкулы, прысвечаныя гістарычным дзеячам і географічным мясцінам, якія неаднаразова сустракаюцца ў тэкстах скарынаўскіх прадмоў і пасляслоўяў. Зацікаваць чытачоў і абагульняючыя артыкулы пра кнігавыдавецкую, асветніцкую, літаратурную дзейнасць Францыска Скарыны, у якіх разглядаюцца яго філасофска-этычныя, дзяржаўна-прававыя, эстэтычныя погляды.

Можна толькі згадавацца, колькі часу, сіл і энергіі было затрачана, каб сабраць інфармацыю пра сваякоў і знаёмых Ф. Скарыны, пра дзяржаўных, палітычных і прамадскіх дзеячаў, вучоных XVI стагоддзя, з якімі ён сустракаўся — ці мог сустракацца. Тут можна вылучыць матэрыялы А. Грышкевіча пра апошняга громайстра Тэўтонскага ордэна, першага герцага Прусіі Альбрэхта Брандэнбургскага, пра дзяржаўнага дзеяча Вялікага княства Літоўскага Альбрэхта Гаштоль-

да, Я. Неміроўскага — пра польскага друкара і выдаўца Ераніма Віетара, В. Шматава — пра нямецкага гуманіста і пісьменніка Гартмана Шэдэля. Цікава чытаюцца і артыкулы пра мясціны, дзе жыў, вучыўся, працаваў або пабываў Ф. Скарына.

Асабіста маю ўвагу прыцягнулі матэрыялы, прысвечаныя

Рэдакцыйнай калегіі энцыклапедыі ўдалося стварыць высокакваліфікаваны аўтарскі калектыў з ліку беларускіх вучоных, вучоных Масквы, Ленінграда і Львова, пісьменнікаў, літаратуразнаўцаў і мастацтвазнаўцаў.

Здавалася б, выхад скарынаўскай энцыклапедыі можна было б толькі радавацца.

Францыск Скарына» («Мінскі лісток», 1888, № 44), С. Ольгіна «Доктар Францыск Скарына. Яго пераклады, друкаваныя выданні і мова. Даследаванне П. У. Уладзімірава» («Филологические записки», 1888, вып. V), А. Ярэмчанка, «Франціск-Георгій Скарына. Яго жыццё та літаратурна і выдавецка дзейнасць» («Ли-

МОЖНА РАДАВАЦЦА, АЛЕ...

асвятленню сацыяльна-палітычнага і культурнага жыцця ў Вялікім княстве Літоўскім і ў Заходняй Еўропе ў XV—XVI стст.

Добра зрабіла рэдакцыйная калегія энцыклапедычнага даведніка, змясціўшы артыкулы аб стане кнігадрукавання ва ўсім усходнеславянскім свеце, пра папярэднікаў і прадаўжальнікаў спраў беларускага першадрукара.

Перад намі біяграфічныя звесткі даследчыкаў жыцця і дзейнасці Ф. Скарыны, кароткая характарыстыка іх укладу ў развіццё скарыназнаўства.

Адной з вартасцей энцыклапедыі з'яўляецца шырокі паказ уваваблення вобраза першадрукара ў літаратуры, выяўленчым, тэатральным і музычным мастацтве, кінематографіі, філатэліі і філакартыі.

Важна і каштоўна, што ў пачатку кнігі змешчаны фотаздымкі ўсіх прадмоў і пасляслоўяў Ф. Скарыны і іх адаптаваны тэкст, а ў канцы даведніка — дакументы і літаратура аб жыцці і дзейнасці Ф. Скарыны, імяны паказальнік, паказальнік артыкулаў.

Праўда, асобныя моманты творчага шляху Ф. Скарыны пакуль засталіся неасветленымі з-за іх нераспрацаванасці і адсутнасці дакументальных звестак, але гэту акалічнасць нельга сёння паставіць у віну аўтарскаму калектыву энцыклапедыі. У той жа час нельга не бачыць у энцыклапедычным даведніку і пэўных недахопаў. Слова «энцыклапедычная» ў літаратурным сэнсе азначае навучанне па ўсім курсе ведаў. Яшчэ раз паўтараю: па ўсім. Чым жа тады можна растлумачыць, што ў даведніку няма нават упамінання аб даследаваннях І. Агіенка «Гісторыя літаратуры рускай» (т. I, Львоў, 1887), «Друкарска Трыяна» (Летопісь, 1924, Берлін, № 12), «Історія украінскага друкарства» (т. I, Львоў, 1925); А. Навіцкага «Аб першапачатковым перакладзе св. пісання на славянскую мову» (Кіеў, 1837), І. Чыстовіча «Нарысы гісторыі захаднерускай царквы» (т. I, СПб., 1882), А. Бадзянскага «Аб маіх пошуках у Познанскай публічнай бібліятэцы» («Чтения в Обществе истории и древностей», № 1, 1846), М. Запэльекага «Доктар

літаратурна-навуковы вiстник», 1923, кн. XI), К. Бястужаві-Руміна «Руская гісторыя» (т. II, вып. I, СПб., 1885), Д. Ілавайскага «Гісторыя Расіі» (т. III, М., 1890), М. Ражкова «Агляд рускай гісторыі з сацыялагічнага пункту погляду» (ч. II, М., 1905), В. Келтуяла «Курс гісторыі рускай літаратуры» (ч. I, кн. 2, СПб., 1911), Я. Петухова «Руская літаратура. Старажытны перыяд» (Изд. 2, Юрьев, 1912), М. Сперанскага «Гісторыя старажытнай літаратуры» (Изд. 2, М., 1914).

Асобна хацелася б спыніцца на даследаваннях У. Ігнатюскага, В. Ластоўскага, А. Харэвіча, У. Пічэты, А. Станкевіча.

У Ігнатюскага ў сваім «Кароткім нарысе гісторыі Беларусі» (Мн., 1919) шмат увагі аддае дзейнасці Ф. Скарыны. На яго думку, зыходзячы з развіцця беларускага друку, з якім звязана дзейнасць Ф. Скарыны, можна лічыць эпоху XVI стагоддзя эпохай высокай культуры Літоўска-Беларускай дзяржавы.

Вельмі шкада, што з поля зроку аўтараў скарынаўскай энцыклапедыі выпаў артыкул У. Пічэты «Францішак Скары-

ня Скарынаўскае энцыклапедыя. Наша нешматлікая «каманда» ахвотна падтрымала гэтую ідэю, аднак кожнаму з нас думалася: праз гадоў дзесяць, можа, што і атрымаецца. Між тым задумка ініцыятараў была, можна сказаць, еўрапей-

цыі маглі быць карыснымі для запланаванай энцыклапедыі. Але ж «БелСЭ» пры цяперашнім статусе — звычайнае выдавецтва. Яно не мае ў сваім складзе навуковых супрацоўнікаў, якія маглі б весці даследаванні ва ўсіх кнігасховішчах і

нымі выдавецтва «БелСЭ», але аб'ектыўна, хоць і не наўмысна, адхінуліся ад яго. Актыўная праца іх супрацоўнікаў у выданні «БелСЭ», трэба прызнаць, ніколі не лічылася дасягненнем акадэмічнай навукі. Апошнім жа часам «энцыклапедычная» ар-

Крытыка, бібліяграфія

Выдадзены летась энцыклапедычны даведнік «Францыск Скарына і яго час» — другая на Беларусі і чацвёртая ў Савецкім Саюзе персанальная энцыклапедыя (пасля лермантаўскай, шаўчэнкаўскай і купалаўскай). Узровень гэтай энцыклапедыі, як і папярэдняй купалаўскай, вызначаецца не толькі даследчанасцю і сумленнасцю яе стваральнікаў, але і наўмыснасцю пэўных, да гэтага часу непераададзеных ідэалагічных догмаў. Рэцэнзія Э. Іофе і нататкі У. Конана, дзе расказваецца, як вялася праца па стварэнні энцыклапедыі, думавецца, дапамогуць нашым чытачам аб'ектыўна ацаніць значэнне і змест гэтага даведніка.

НАТАТКІ ЗАЦІКАЎЛЕНАГА ЧЫТАЧА

ская па свайму маштабу, «прадпрымальніцкая» ў добрым значэнні гэтага слова: не даць часу паміж праектам і яго рэалізацыяй расцягнуцца на доўгія гады, адразу ўзяцца за справу, не чакаючы, пакуль энтузіязм астыне, абяцанкі забудуцца і, як гэта ўжо неаднойчы было ў нас, братоў-славян, усё скончыцца добрымі пажаданнямі.

Нежак пазней А. Петрашкевіч казаў, што яго ідэя сямую-таму здавалася авантурай. З апанентамі А. Петрашкевіча нельга было пагадзіцца, але зразумець іх можна. Энцыклапедыі, як правіла, пішуцца на аснове закончаных, комплексных, дакументальна «абстаўленых» даследаванняў, а іх ажрас і не хапала. Праўда, Інстытутам літаратуры АН БССР праводзілася каардынацыя рэспубліканскіх даследаванняў па навуковай праграме «Ф. Скарына—вялікі беларускі асветнік, выдатны дзеяч славянскай культуры», і гэта крыху абнадзейвала. Але ж праграма-мэтавае планаванне яшчэ як след не прыжылося ў нашых грамадазнаўчых і гуманітарных навуковых установах, іх структура і традыцыйная форма дзейнасці не прыстасаваныя для таго, каб аператыўна змяняцца, ствараць часовыя групы высокакваліфікаваных спецыялістаў для выканання ў кароткія тэрміны чарговых даследаванняў, на якія ўзнікае попыт.

Адным словам, пры «БелСЭ» стварылася часовая «нефармальна-група» даследчыкаў, якія паводле сваёй кваліфіка-

архівах нашай краіны і за яе межамі, каб рыхтаваць артыкулы, часта нявыгадныя для запрашаных аўтараў. Трэба ведаць спецыфіку аўтарскай работы над энцыклапедычнымі выданнямі: тут часам лёгка даюцца вялікія артыкулы, калі яны пішуцца на аснове раней апублікаваных даследаванняў або завершаных планавых рукапісаў. Калі ж патрэбна здабываць новыя факты, абгрунтаваць новыя ідэі, то і артыкул на адну-дзве машынапісныя старонкі забярэ ў аўтара тыдні, а то і месяцы.

Сёння не шмат знойдзеца ідэалістаў і энтузіястаў, якія ахвотна бяруцца за такую, з усіх бакоў «стратную» для сябе справу. Гадоў з дзесятак таму назад, калі рыхтаваліся энцыклапедычныя даведнікі «Янка Купала» і пяцітомная «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі», былы прэзідэнт АН БССР Мікалай Аляксандравіч Барысевіч разаслаў дырэктарам акадэмічных інстытутаў ліст, у якім ад імя Прэзідыума АН БССР прасіў стварыць спецыяльны ўмовы для тых супрацоўнікаў, што маглі б актыўна працаваць для гэтых выданняў. Прыхільнасць кіраўніка акадэміі да гэтай высакароднай справы ў свой час паспрыяла згуртаванню аўтарскага актыву «энцыклапедыстаў».

Але прайшоў час, і прэзідэнткі ліст, які, дарэчы, нікога ні да нічога не абавязваў, даўно забыўся. Сёння некаторыя навуковыя ўстановы не толькі не лічаць сябе ў чымсьці абавяза-

тыкулы праходзяць бадай шчыра незалежнымі. Мне вядомы факт, калі адзін супрацоўнік, які меў у сваім гадавым актыве каля сотні такіх «малых», а значыцца, і самых працаёмкіх публікацый, быў выключаны з кандыдатаў на сціпую прэмію па выніку года на той падставе, што яго артыкулы — няпланаваныя і «ганарарныя». Але ж ганарар за такія «мікрадаследаванні» па стандартных расцэнках не пакрывае аўтару нават тэхнічных расходаў на іх падрыхтоўку.

Кіраўнікам навуковых устаноў варта было б ведаць: амаль усё лепшае, што выдадзена ў БССР за апошнія 10—15 гадоў у галіне культуры, у гуманітарных і грамадскіх навуках, падрыхтавана выдавецтвам «БелСЭ». Ва ўсякім выпадку, пяцітомная энцыклапедыя мастацкай культуры Беларусі, аднатомнікі «Янка Купала» і «Францыск Скарына» цікаваць усіх адукаваных людзей, а не толькі тых, хто піша чарговую дысертацыю або маннаграфію для «карпаратыўнага» самасцвярджэння.

Адным словам, калі становіцца з «аўтарскім корпусам» для «БелСЭ» не палепшыцца, то я параіў бы кіраўнікам у галіне культуры пераўтварыць гэтае выдавецтва (яно добра паказала сябе ў рэальных справах) у навукова-выдавецкую ўстанову, якая мела б у сваім складзе, апрача рэдактараў, аддзелы або групы навуковых супрацоўнікаў для аператыўнага забеспячэння даследчымі матэрыяламі запланаваных выданняў. Гэта быў бы крок да спа-

на і яго праца» («Савецкая Беларусь» 24—25 снежня 1925 г.). Вучоны называе першадрукера прадстаўніком беларускага гарадскога гуманізму, які належаў да «мяшчэнскага сярэдне-заможнага стану».

У Пічэта адзначае, што Скарына хацеў даць дапаможнік для навучання славянскай грамаце братоў-беларусаў. Многія царкоўна-славянскія словы ён замяніў словамі жывой народнай гутаркі. Ацэньваючы заслугі Ф. Скарыны, У. Пічэта падкрэслівае: «...Перакладаць біблію на беларускую мову — гэта азначала ўтвараць новую беларускую мову, апрацоўваць тэрміналогію, тварыць новыя словы. Ня дзіва, што ў перакладах Скарыны няма адзіства, няма сістэмы. Тым не менш пераклад бібліі на беларускую мову меў велізарнае значэнне, бо гэтым быў зроблены пачатак утварэння беларускай літаратурнай мовы, а разам з тым былі вызначаны шляхі для далучэння Беларусі да таго нацыянальна-культурнага руху, якім была ахоплена ўся Заходняя Еўропа...»

Цікавыя назіранні і вывады зрабіў А. Харэвіч у артыкуле «Скарына і яго эпоха» («Полымя», 1925, № 7). Скарына для Харэвіча з'яўляецца прадстаўніком гуманістычнага свету, прадстаўніком эпохі, цесна звязанай з рэфармацыйным рухам.

Удалай спробай навукова-папулярнай характарыстыкі дзейнасці беларускага першадрукера з'яўляецца работа А. Станкевіча «Доктар Францішак Скарына — першы друкар беларускі. 1525—1925» (Вільня, 1925). У цэнтры даследавання — жыццё і дзейнасць Скарыны ў Празе і Вільні. А. Стан-

кевіч выказвае думку аб тым, што гуманістычны рух у Італіі і Заходняй Еўропе аказаў уплыў на беларускага першадрукера. Трэба дадаць, што гэта ўвогуле правільная гіпотэза нічым не даказана. Без усялякіх спасылак А. Станкевіч сцвярджае, што «бессмяротны Дантэ, слаўны Петрарка, Бакачо і іншыя вялікія паэты, патрыёты сонечнай Італіі, правеснікі гуманізму, былі добра знаёмы Скарыне і служылі яркім прыкладам для яго культурна-асветнай дзейнасці». Заслугоўвае ўвагі заключэнне раздзелу пра Скарыну і яго культурна-асветнай дзейнасці Скарыны, вывад аўтара аб тым, што «Скарына сваімі кнігамі прылучаў Беларусь да агульнаеўрапейскай культуры».

Да сённяшняга дня не страціў сваёй каштоўнасці артыкул В. Ластоўскага «Доктар Францішак Скарына (1525—1925)» («Крывіч», Коўна, 1925, № 21). Услед за Карскім Ластоўскі лічыць Францішка Скарыну «культурнейшым чалавекам свайго часу, які нічым не ўступаў тагачасным заходне-еўрапейскім дзеячам ні розумам, ні энергіяй, ні сваімі шырокімі помысламі». Важна, што аўтар артыкула дае агульную характарыстыку выданняў Скарыны з пункту погляду іх тэхнікі выканання і мастацкасці. У канцы работы Ластоўскага прыведзены ўзоры скарынаўскіх бібліятэчных перакладаў.

Аўтары і рэдакцыйная калегія энцыклапедычнага даведніка «Францішак Скарына і яго час» не выкарысталі шматлікіх прац беларускага савецкага вучонага В. К. Зайцава і нават ні разу не ўпамінулі яго імя. Сярод цікавых своеасаблівых даследаванняў гэтага аўтара хацелася б адзначыць раздзелы «Францішак Скары-

на» (у кн. «Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры», т. I, Мн., 1968), артыкулы «Ф. Скарына і еўрапейская Рэфармацыя» (у кн. «Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры», т. I, Мн., 1968), «Ф. Скарына ў Падуі» («Весті АН БССР», Серыя грамад. навук, 1968; № 4), «Аб светапогляднай арыентацыі Францішка Скарыны» («Нёман», 1968, № 10), «Францішак Скарына ў свеце еўрапейскай Рэфармацыі» (Тэзісы дакладаў навуковай канферэнцыі, прысвечанай 450-годдзю беларускага кнігадрукавання. Мн., 1967), аўтарэферат неабароненай доктарскай дысертацыі на тэму «Францішак Скарына і гуманістычная думка ў Беларусі XV—XVI стст.» (Мн., 1970).

У сваіх даследаваннях В. Зайцаў выказаў шэраг каштоўных, арыгінальных думак, зрабіў даволі грунтоўныя вывады, якія ў некаторых выпадках разыходзяцца з меркаваннямі іншых вучоных. Нельга забываць, што на многіх прынцыповых пытаннях ён першым даў ацэнкі ў савецкім скарыназнаўстве.

Як падкрэслівае В. Зайцаў, з імем Скарыны мы звязваем ншы этап развіцця гуманістычнага і рацыяналістычнага светапогляду ў беларусаў, этап, які вызначаў шляхі далейшага руху беларускай літаратуры XVI ст. На яго думку, Скарына сваімі ідэямі прадвызначыў цялае стагоддзе ў гісторыі культурнай і грамадскай думкі Беларусі. Выданне ім Бібліі на мове, даступнай роднаму народу, з'яўляецца, піша Зайцаў, глыбока рэфармацыйным актам. Хоць Скарына і не належаў да пратэстанцкага руху, але невыпадкова пазней некаторыя даследчыкі звязвалі дзейнасць беларуска-

га першадрукера з пратэстанствам.

Кваліфікаванага, зацікаўленага чытача не можа задаволіць непаўната шэрагу артыкулаў энцыклапедычнага даведніка. Так, у артыкуле Г. Галенчанкі аб савецкім гісторыку У. Пічэце ўказваецца, што ён быў аўтарам першай абагульняльнай гістарыяграфічнай працы «Scoriniana», нарыса «Культура Беларусі ў XVI ст.» (дакладней, «Культура Беларусі XVI ст.» — Э. I.), артыкулаў пра Адраджэнне на Беларусі, развіццё кірыліцкага кнігадрукавання XVI—XVII стст. Але гэтага недастаткова.

Тут нават не ўпамінаюцца такія работы вучонага, як «Францішак Скарына і яго праца» (1925), «Гісторыя беларускага народу. Курс беларусказнаўства» (1918—1920), «Утварэнне беларускага народа» (1946), «Гісторыя Беларусі» (1924) і інш., дзе асветляюцца розныя пытанні, звязаныя з жыццём і дзейнасцю беларускага першадрукера.

У артыкуле Г. Галенчанкі нічога не гаворыцца аб тым, што Пічэта разглядае такія пытанні скарыназнаўства, як месца і час выйсця выданняў Скарыны, іх мова. Не ўпамінаецца, што Пічэта быў старшынёй рэдакцыйнай камісіі і аўтарам уступу да юбілейнага зборніка «Чатырохсотлеце беларускага друку. 1525—1925 гг.».

Засмучае, што А. Варатнікова ў артыкуле пра гісторыка У. Перцава вылучыла адно агульнавядомыя факты ў даследаваннях вучонага. А што тычыцца яе артыкула пра Я. Дылу, то ў ім нават не ўпамінаецца, што Я. Дыла быў відным дзяржаўным дзеячам БССР і таленавітым вучоным — наркомам працы ў складзе Часовага рабоча-сялянскага ўраду

Беларусі (1919), старшынёй Дзяржаўнай планавай камісіі БССР, дырэктарам Інстытута мастацтвазнаўства.

Некалькі слоў пра артыкул В. Ф. Шалкевіча «Чатырохсотлеце беларускага друку». Па-першае, тут дапушчана памылка ў даце. Трэба 1525—1925, а не 1521—1925. Па-другое, у артыкуле не адзначаецца, што адказным рэдактарам гэтай кнігі быў правадзейны член Інстытута беларускай культуры Аркадзь Смоліч, што зборнік падрыхтаваны да друку рэдакцыйнай камісіяй у складзе: старшыні — Уладзіміра Пічэты, сакратара — Васіля Друшчыца і членаў — Язэпа Дылы, Зміцера Жылуновіча, Язэпа Лёсіка і Міколы Шчакаціхіна. Па-трэцяе, было б добра, каб у артыкуле адзначалася, што вокладка зборніка выкажана па малюнку настаўніка Віцебскага мастацкага тэхнікума Марыі Лебедзевай, а застаўкі, канцоўкі і загаловыя літары па малюнках Марыі Лебедзевай і настаўніка таго ж тэхнікума Міхаіла Эндэ.

Адным з недахопаў энцыклапедыі з'яўляецца і тое, што ў шэрагу артыкулаў аўтары блытаюць пытанні бібліяграфіі і гістарыяграфіі. Асабліва гэта бачна на прыкладзе артыкула «Гістарыяграфія скарыназнаўства».

Аднак, нягледзячы на недахопы, выхад энцыклапедычнага даведніка «Францішак Скарына і яго час» — найлепшы падарунак вучоным і пісьменнікам, выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», беларускай грамадскай напярэдні 500-годдзя з дня нараджэння Францішка Скарыны.

Э. ЮФЕ,
кандыдат гістарычных навук.

лучэння навукі з літаратурным і культурна-мастацкім жыццём.

Не сакрэт: шмат для каго ў нашых грамадазнаўчых (а, мабыць, таксама і ў іншых) навуковых установах «эзастойні» перыяд усё яшчэ працягваецца, творча-актыўных людзей там мала, для большасці навука стала пажыццёвай рэнтай: хоць на ёй надта не разбагацееш, але пра жыццё бязбедна да пенсіі можна. Я не эканаміст, не ведаю наконт матэрыяльных страт, а вось страты маральныя — відавочныя. Выхваляўся тып «вучонага», нават «прафесара» беларускага тыпу, які хоча аднаго: «кабы ціха» (беларускі адпаведнік рускага «кабы чого не вышло»). Сваю актыўнасць гэтыя «вучоныя» зрадку ўсё ж выяўляюць, але толькі тады, калі ўзнікае патрэба кагосьці задзейнічаць і выкінуць, бо яго думкі і ўчынкі не адпавядаюць звычакм калянавуковых куратнікаў. Ці патрэбна здзіўляцца, што ў такіх умовах традыцыйны зыткет абароны дысертацый (асабліва ў галіне грамадазнаўства) для слабых душ і людзей з сярэднімі здольнасцямі ператварыўся ў школу «навуковага» канфармізму? Адным словам, патрэбна і тут рэальная перабудова.

Большасць канкрэтных заўваг Э. Юфе да энцыклапедычнага даведніка слушыныя. Праўда, рэцэнзенту не ўдалося даць комплексную і канцэптуальную ацэнку Скарынавай энцыклапедыі, ён абмежаваўся фрагментарным аналізам гісторыка-фактуальнага яе пласта. Ці абавязкова пералічваць у ёй усё публікацыі, якія мелі дачыненне да першадрукера? Мне здаецца, у энцыклапедыі важна не так пералічэнне эмпірычных фактаў, як іх абагульненне і крытычная ацэнка, выяўленне духоўнага сэнсу з'яўлення і культуры. Іншая справа, калі пэўная частка іх не папала ў даведнік па прычынах, якія мне ўжо прыходзілася тлумачыць. Або, скажам, кан'юнктуры пропускі, на якіх рэцэнзент «падалі» нашых энцыклапедыстаў. Камусьці з мясцовых архітэктараў застою не імпа-

валі па толькі ім вядомых прычынах імяны У. Ігнатоўскага, В. Ластоўскага, А. Луцкевіча, яшчэ сяго-таго. І вось рэдкалегія выкінула імяны людзей, якія даследавалі спадчыну Ф. Скарыны, цікава пісалі пра яго. Э. Юфе называе яшчэ шэраг даследаванняў пра беларускага першадрукера былога супрацоўніка Інстытута літаратуры АН БССР Вячаслава Зайцава. Ужо ж яго мабыць, ведалі кіраўнікі «БелСЭ» і члены рэдкалегіі, чыталі ці слухалі яго папулярныя лекцыі. Але ў свой час В. Зайцаў ваяваў з застойным ладам жыцця, з дагматызмам, выкрываў (праўду, часам у экстравагантных формах) «янычараў» рознага рангу. З адчаем сучаснага Дон-Кіхота кідаў ён на шматгаловага змея-бюракрата ад палітыкі, ідэалогіі і назуці, пакуль «антаганіст», як апавядаюць казачнікі, не замкнуў яго «ў каморы».

Не, не знойдзе чытач імя Вячаслава Зайцава ў энцыклапедычных даведніках. І хоць набіраюць сілу перабудова і галоснасць, але рэальнасць (асабліва наша, беларуская) — не чарадзейная казка, дзе «разумныя» і «дурні» ў фінале мяняюцца месцамі. А, можа, сёння яшчэ не разважана драматычнага сюжэта? Можа, наш Дон-Кіхот вернецца ў навуку, абароніць сваю неабароненую доктарскую дысертацыю і нават пападзе ў энцыклапедыю? Хто ведае...

Я ў адрозненне ад рэцэнзента Э. Юфе нясу сваю долю адказнасці за навуковы ўзровень энцыклапедычнага даведніка, аднак усё ж зраблю некалькі заўваг агульнага характару. Галоўным чынам таму, што прапановы, якія рабіліся ў час падрыхтоўкі рукапісу, на жаль, рэдкалегія не захавала бо не мела магчымасці прыняць.

Фотавыданне арыгінальных твораў Ф. Скарыны, яго прадмов і пасляслоўяў да ўсіх ягоных кніг — бяспрэчны ўклад энцыклапедыстаў у навуку, у

крыніцазнаўства. Заўважым, што зроблена гэта імі ўпершыню. А вось паралельныя адаптаваны тэкст — паўтор ужо пройдзенага этапу ў скарыназнаўстве. На каго гэтая адаптацыя разлічана? Спецыяліст аддасць перавагу фотакопіям арыгінала, а для неспецыяліста сэнс лексікі, сінтаксісу і стылістыкі твораў Скарыны на добрую палову страчаны. Ці не лепш было б выдаць паралельны пераклад на сучасную беларускую мову?

Тады спецыяліст глядзеў бы на верхнюю частку старонак, дзе змяшчаецца арыгінальны тэкст, аматар жа чытаў бы знізу думкі асветніка. Пасля таго, як Уладзімір Анічэнка выдаў складзены ім «Слоўнік мовы Скарыны», такі пераклад — не праблема. У варыянце ж, якому аддала перавагу рэдакцыя, адаптацыя ўспрымаецца спецыялістам як непатрэбнае дубляванне, застаючыся ў той жа час амаль што «эзатарычным» (закрытым) тэкстам для звычайнага чытача. Тут важны таксама прыярытэт: калі б «БелСЭ» ўпершыню выдала арыгінальныя творы асветніка на сучаснай беларускай мове, то гэта быў бы яшчэ адзін крок наперад ў скарыназнаўстве.

Другая мая прапанова датычылася справы ўсяго жыцця беларускага асветніка-першадрукера—Бібліі, кнігі Старога і Новага заветаў, якія ён перакладаў і выдаваў, хрысціянскіх кананічных песень, што ўвайшлі ў ягоную «Малую падарожную кніжку». Кнігі гэтыя пісаліся на працягу тысячагоддзя і ў высокамастацкай, часта паэтычнай форме раскрылі драматычны шлях станаўлення духоўнасці. Вархуць чытачу гэтыя залатыя зярняты чалавечай душы — значыць далучыць яго да высокай маральнай, эстэтычнай і нават побытавай культуры. Сёння гэтаму усё яшчэ перашкаджае вульгарны атэізм, які шмат «апрацаваў» на агульнае паніжэнне культурнасці ў нашым грамадстве.

Пазнаёміўшыся з энцыклапедычным даведнікам, чытач не

можа не заўважыць, што ён амаль не закранае сюжэтаў, вобразы, сімвалы, урзшце, сама фэбулы Скарынавых кніг (апрача, зразумела, яго кароткіх каментарыяў да іх у прадмовах). Пры абмеркаванні плана даведніка спачатку думалася, што артыкулы пра кожную кнігу першадрукера будучы комплекснымі, прынамсі, з дзвюх частак — кнігазнаўчай і літаратуразнаўчай. Тады была б магчымасць хоць у малой ступені паглыбіцца ў мастацкі і філасофскі свет біблейскіх кніг. Ф. Скарына. Пазней на нейкім этапе абмеркавання вырашылі абмежавацца апісаннем гэтых кніг толькі як помнікаў кніжнай культуры. Гэтую працу на добры прафесійным узроўні выканаў маскоўскі кнігазнавец Я. Л. Неміроўскі. Асобна апісаны не толькі ўсе 23 кніжкі Скарынавай Бібліі, Псалтыр, Апостал, але і кожная з 21-й кніжкі і брашуры, аб'яднаных у «Малую падарожную кніжку». Гэта наогул правільна, бо кожная з кніг — помнік беларускай кніжнай культуры. Аднак падрэзана апісваючы гісторыю знаходкі і сацыяльна-культурнага быцця кожнай з 46-ці кніг, даследчык не мог не паўтарацца, бо лёс гэтых кніг шмат у чым агульны, асабліва ў блізкіх, па сваім функцыянальным прызначэнні творах «Маладой падарожнай кніжкі». Паўтэрэннаў можна было б пазбегнуць адпаведнай кампануючай матэрыялу, напрыклад, аб'яднаннем блізкіх паміж сабой выданняў, гісторыя якіх у асноўных рысах паўтараецца, у пэўныя комплексы ці «абоймы». Але гэта не зрабілі. І цяпер у шмат якіх кнігазнаўчых артыкулах паўтараюцца не толькі асобныя сказы, але і цэлыя абзацы. Асабліва гэта кідаецца ў вочы там, дзе артыкулы ідуць адзін за другім, або размешчаны паралельна («Акафіст святому Міколу», «Акафіст святому Пятру і Паўлу», «Канон Ісусу», «Канон Крыжу Гасподню» і інш.).

Усё гэта надае наасобным старонкам кнігі сумнаватую адназначнасць з пункту гледжан-

ня чытача-неспецыяліста, не вельмі заахочвае яго «ўвайсці» ў прыгожы і ўзнёслы свет Скарыны. А для спецыялістаў гэтае апісанне Скарынавых кніг — не першапублікацыя, бо яны ўжо чыталі добрае даследаванне таго ж Я. Л. Неміроўскага («Выданні Ф. Скарыны: Зводны каталог і апісанне»), апублікаванае ў кнізе «Францішак Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў» (Мінск, 1988). Апрача таго, паўтары — гэта нерацыянальнае выкарыстанне плошчы энцыклапедычнага даведніка. Адсюль і пропускі, якія, на маю думку, тлумачацца таксама наўнай бояззю Бібліі, вобліка Ісуса Хрыста, рэлігійнай тэматыкі наогул. Мне давялося сутыкнуцца з гэтым «атэістычным» комплексам ужо пасля таго, як вырашана было абсыціся без літаратуразнаўчага і філасофскага аналізу Скарынавых кніг. Па данаўленасці з супрацоўнікамі галіновых рэдакцый «БелСЭ» я напісаў для даведніка шэраг кароткіх артыкулаў пра біблейскія фэбулы шматлікіх сюжэтных ілюстрацый да Скарынавых кніг. Адна частка гэтых артыкулаў у скарачаны выглядзе дайшла да чытача, другую ж частку нехта з «рэдактараў» над рэдактарамі так «рэдуцыраваў», што аўтару прыйшлося адмовіцца ад свайго аўтарства.

Сустрэкаюцца (праўда, зрэдку) безнадзейна анахранічныя аўтарскія канцэпцыі, напрыклад, у артыкуле «Езуіты».

Парадуемся высокаму паліграфічнаму і мастацкаму ўзроўню выдання: тут нашы кніжкі наблізіліся да рэнесанснай эпохі беларускага асветніка.

Я спыніўся на некаторых праціках пры падрыхтоўцы да друку гэтага бяспрэчна карыснага і смелага выдання галоўным чынам таму, што ведаю пра намер яго стваральнікаў — перадаць кніжку на рускай мове для ўсесаюзнага чытача. Але ж, мне здаецца, наперадзе больш цікавая перспектыва — ажыццявіць факсімільнае выданне ўсіх кніг вялікага ўсходнеславянскага першадрукера.

Уладзімір КОНАН.

ПАЖАР СЛАЗЫ

Лірычная хроніка аднаго дня —
27 красавіка 1986 года

1.

Дачарнобыльскі май бараўлянская славіць бальніца.
На зямлі Беларусі — світальня плачуць вятры.

Трэці дзень Вячаслаў працаваў на страсе, перакрываючы матчыну хату шыферам. Здаецца, хутка ўсё будзе ў парадку. Добра і тое, што дождж не перашкодзіў. Вядома, перш, чым сарваць старую, замішэную гонту, Вячаслаў перачытаў прагноз надвор'я на тыдзень, нават прагледзеў карту-схему ў «Известиях», хоць сіноптыкам і не надта трэба верыць.

Але надвор'е — пазайздросціш! Жнівеньская цяплынь як бы разлілася наўкола. Нават не адчуваецца, што раніцай ужо было марозна.

Адпачыўшы крыху, выпіўшы сцюдзёнай вады прама з вядра, выцягну-тага са студні, хацеў быць зноў лезці на страху, але ўбачыў, як абарэся на штыкеціны пажылы, на ўсім відаць гарадскі чалавек — той самы, што ўсе гэтыя дні праходжаўся вуліцай ды даваў розныя парадзі. «Вось не дасць сёння закончыць...». — з прыкрасцю падумаў Вячаслаў. Але ж не адвернешся, калі да цябе з добрым словам.

— Дзень добры... — адказаў ён на прывітанне.

— Стаміўся, нябось, адпускнічок-работнічак? — Мужчына вышчарыў жаўтаватыя зубы. — Выходзь, пасядзім, пакурим.

— З задавальненнем, хоць і не куру. — адказаў Вячаслаў.

— Ты, магчыма, яшчэ і не п'еш? — здзівіўся той.

— Уявіце сабе.

— Бач ты! Можна, і з жанчынамі не знаешся... акрамя ўласнай жонкі?

— Амаль здагадаліся: не жанаты пакуль што.

Вячаслаў выйшаў за веснічкі. Парукаліся.

Не па-вясковаму, не па ўзросту быў апрануты мужчына — у трыка-тажнай «бобачцы» і ў джынсах, а на твары сівая шчачіна, магчыма, тыднёвай свежасці. Карычневая ад густога загару лысіна — быццам скураны шлем на галаве.

«Дзед» — так яго Вячаслаў назваў у думках — дастаў цыгарэту з прыгожага пачка з лацінскімі літарамі, закурываў.

— Н-да-а... — працягнуў. — А я, значыць, назіраю, да Марыі Францаўны сын прыехаў, гвардыі капітан з двума ордэнамі. Няцяжка здагадацца, што ў водпуск, цяпер ужо зразумела, чаму п'е вадзічку. Крыху дзіўна, што ні дня не адпачыў, а адразу за страху ўзяўся — так цяперашняя моладзь не робіць. Сам я між іншым таксама з выпадку водпуску вырашыў зазірнуць у родную вёску, хоць у мяне тут цяпер ні каля, ні двара.

— Яшчэ працуеце? Не на пенсіі?

— А калі і пенсіянер, дык што, ляжаць з газетай на канапе, ногі задраўшы? Працюю крыху.

— Пры справе, канечне, лепей.

— Аднак пазнаёмімся, — успомніў мужчына. — Аляксандр Міхайлавіч Мурашка.

— А я Вячаслаў... Уладзіміравіч. Для вас проста Слаўка...

«Дзед» перапыніў яго.

— Прозвішча можаш не называць, яно гэтак жа, як і ў мяне. Тут паўвёскі Мурашкі.

Размова не клеілася, хоць і прысе-лі на лавачку. Ды і пра што, уласна кажучы, гаманіць людзям, вельмі розным, якія толькі што пазнаёміліся. Хвіліны маўчання гатовы былі зацягнуцца, ды адно пытанне старога, відаць, добра пацёртага жыццём, адразу ўсё ажывіла.

— Як я разумею, ты верталётчык, Слаўка? — «Дзед» быццам пранізваў

сваімі выцвілымі вачыма Слаўкаву пераносіцу.

— А па чым відаць? — пытаннем на пытанне адказаў Вячаслаў.

— Не бяруся глумачыць, чым адрозніваюцца верталётчыкі ад пілотаў, напрыклад, знішчальнікаў, але яно ёсць, адрозненне.

— І ў які бок?

— Ты не крыўдуй, але... не ў лепшы.

— Ніякай крыўды быць не можа. Мяне іншае зацікавіла, Аляксандр Міхайлавіч: адкуль у вас такі позірк

лета, ды не дабіў...

— Гэта як?! — Вячаслаў нават уздрыгнуў.

— А ты паслухай. На вайне калі-нікалаі так павернецца і так скруціць, што загадзя прыдумаць немагчыма. — Была прыкурана чарговая цыгарэта, і сівы дымок павіс у паветры воблач-кам. — Групава паветраны бой, значыць. Дзве васьмёркі нашых «якаў» і прыкладна столькі ж «мессершмітаў». Круцімся-верцімся на касых петлях ужо мінут пятнаццаць, яны нас на гарызантальны манер

праніклівы?

— А адгуль... — «Дзед» паказаў рукой у неба.

— Ляталі ў маладосці?

— На «яках».

— Ваявалі ў Айчынную, Аляксандр Міхайлавіч?

— І на фронце быў і яшчэ далей...

— Не зразумеў.

— Зразумееш, Слаўка. Што-коль-вечы раскажу, але пазней. Спачатку пра тых, хто цяпер лятае. Ордэны ў Афганістане заслужыў.

— Ага.

— Колькі баявых вылетаў?

— Паўтары сотні... калі акругліць.

«Дзед» злёгка абняў яго за плечы, дыхнуў у шчаку тытунём.

— Пазайздросціць можна, як у цябе ўсё добра і якая біяграфія чысценькая: з баявым вопытам лётчык, малады і здаровы.

Скасавурыўшыся на зняможанага, з зямліста-дёмным тварам «Дзеда», Вячаслаў не знайшоў, што адказаць. Той сам пачаў:

— А мне ваяваць давялося нядоўга, Слаўка. Зрабіў толькі трыццаць два баявых вылеты. Праўда, правёў дванаццаць паветраных баёў, двух заваліў — «месера» і «юнкерса». На трыццаць трэцім вылеце... Ён пажваў сківіцамі. — Ты чуў прымаўку: менш узвода не дадуць, далей фронту не пашлюць? Мяне лёс-злудзей па-слаў далей. Куды, спытаеся? У палон, у нямецкай канцлагеры.

— Збілі, мабыць, у паветраным баі... — выказаў з ноткамі жалю і спагады меркаванне Вячаслаў.

— Ну так... Табе неаднойчы даводзілася чытаць падобныя гісторыі: падбілі машыну, лётчык выкінуўся з парашутам, але ў момант прыземлення ўдарыўся аб нешта і быў узяты ў палон у бяспамяцтве. Са мной не тое атрымалася. Мой камандзір звяна расстрэльваў мяне на зямлі з піста-

І ў чырвоным сугліне расой збітаваны суніцы.

Зноў дыміцца ў крыві зеляніны агарак лясное зары.

Крэмень з каменем зблытае бераг палескі кручасты.

І вясновыя ружы схваюць ад роспачы твар...

Вось чаму, паляшук, твае думкі пра гордае шчасце

Не прымае вачэй маіх сініх, балесны да крыку,

пажар.

Штосьці ў свеце, зраднёным — па самых вялікіх рахунках! —

Дачарнобыльскім днём і святлом палыновае атам-вады,

Перацэнена сёння: пакутна, адчайна і хутка...

І цярплівая Вечнасць ад ранаў свае не хавае сляды.

2.

Мяне праклялі адзінота і жаласць.

Я з імі — нічыйная, бераг пяску...

Ды ходзяць суседзямі радасць і зайздасць.

І цыніка позірк з'яўляецца скульп?

Калі? Ад якога пажару без дыму

Зямля запаліла чаромкі зару?

Стамілася з векам і я ад ідылій,

Ды грошай за шчырасць з сяброў не бяру.

Ручай ад Нямігі — як просінь заліва.

Вясна астравамі ў каханне плыве.

— І хто з нас на міг, ці на Вечнасць шчаслівы? —

Чарнобыль не скажа і грому ў траве.

3.

Змяя паўзла паўз Прыпяць па зелені дарожнай.

І пырскалася ядам смяротным асцярожна.

Пярэстаю спінону, як скураю з каросты,

Краналася палыну, што быў надзіва рослы.

Шыпела, як вуголле. Стагнала, як пяць ранаў,

І нервы белых пятаў вышуквала старанна.

Жыццё з травы збівала, як праўда з вуснаў крыкі.

І Беларусі ранак — да гневу быў бязлікім.

Бездапаможна-млосным, як цыніка спагада:

З атручаным даверам і чорна-прыкрай праўдай.

Змаўчаць бы. І ні слова — пра яд змяіны, гнуснасць...

Калі б у чалавецтва адсутнічала лютасць.

І подласць. І мяшчанства. І віртуознасць жалю...

Змяя паўзла паўз Прыпяць, не шкадавала джала.

4.

Жартую. З іроніяй, смехам сяброўства,

Няўжо ў майго суму такое сіроцтва?!

Цыркчай праходжу ля згорбленых спінаў,

Ля зрэнак абрываў. І душ калінаў.

Не верыцца: твары сяброў, нібы маскі.

Хіба патрабуе сумленне падказкі?

Лядльнасць адносіць. Пачварства выгоды,

— напавал. Нас вучылі жывымі во-рагу не здавацца, так што зрабіў ён усё правільна.

Аляксандр Міхайлавіч замоўк. І Вячаслаў заўважыў, уздыхнуў:

— Рахэне ўвогуле дык каман-дзірскае.

— Пра нямецкія канцлагеры рас-казваць не буду, — працягваў «Дзед». Вечарам падаеш у барак на нары, а калі раніцай прачынаешся, здзіўляешся, што ты яшчэ і сёння жывы. — Зноў ён запнуўся, памаў-чаў. Сказаў праз хвіліну глуха: —

Віктар ТРЫХМАНЕНКА

ТВАЯ ПРАУДА, МАЯ...

А П А В Я Д А Н Н Е

спрабуюць зацягнуць, мы іх цягнем на вертыкаль. Колькі і якіх збілі — гэта потым ужо, у данясеннях ды зводках, у паветры не да падлікаў. Бой расчлывіўся на клубкі, абедзве нашы эскадрылі проста рассыпаліся. Пасля ўсяго ўжо слізгаем мы парай з камандзірам звяна — капітан Бураўцаў такі быў — і адчуваем абдова, што арыенціроўка страчана. Што та-кое страціць арыенціроўку ў паветры, ты ведаеш. Хоць і не зусім! Вер-талётчык, калі пачне блукаць, можа завіснуць на адным месцы і прыглад-дацца не спяшаючыся. Гэта ж зусім немагчыма на знішчальніках, там трэ-ба абдумваць усё на хуткасці: што ўбачыў пад крылом, не распознаў, яно пранеслася. Трэба помніць і тое, што гаручае канцаецца. Нясемся дзі-кай парай, пад намі лясіста-балоці-стая мясцовасць, рэчка, пустыя пра-сёлкі — ні чорта не пазнаём. Раптам вялікая паліна са слядамі колаў і капанірамі на ўзлесках — па ўсім відаць аэрадром! Бураўцаў хіснуў крыламі двойчы — «заходзім на па-садку з малога круга» — прыземлі-ваемся адзін за другім. Зарульваем да бліжэйшага капаніра, вылазім з кабін. Што такое: з-за землянога вала капаніра скалазубыя рожы вы-глядаюць, да нас не спяшаюцца... А здалёку, бачым, бягуць ланцужком салдаты ў касках вуглаватых, з аўта-матамі наперавес. Маланкай мільга-нула: на аэрадром праціўніка селі. «Камандзір, крычу яму, тут немцы!» Быццам сам ён не бачыць, не разу-мее. Ён павярнуў да мяне не твар, а маску мелама выбеленую, сам нервова рве з кабуры свой «ТТ». І ні слова не кажучы, згоды не пытаючы, стра-ляе ў мяне. Адразу ж і сабе выстра-ліў у высок. Я прыкмеціў гэта, пада-ючы. Ён цяляў мне ў сэрца, а раніў у плячо ды і то лёгка, здзіўляюся, як прамазаў з трох крокаў. Сябе ж

Пра нашыя лагеры... таксама не ваў-га.

— Рэпрэсіравалі? — спытаў Вя-часлаў мякчэй.

— Закаталі... — прабурчэў «Дзед».

— Калі ў палон трапіў, дык значыць завербаваны.

— Але ж потым разабраліся?

— Увогуле, так. Але пакуль ра-забраліся, адзінаццаць гадоў прайшло. З сорок пятага па пяцьдзесят шосты на Калыме, Укалваў, замярзаў, па-дыхаў. Зноў выжыў, чорт пабяры!

— А цяпер вы як, Аляксандр Мі-хайлавіч?

— Як і іншыя, так і я. Маю невя-лікую пенсію. Працаваў вадзіцелем трамвая, хоць крыху, разумееш, «пі-латаваў». А як стукнула шэсцьдзесят, прапанавалі ў ахову, я пайшоў. Ёсць жонка, хворая старая, дарослыя дзе-ці, унукі. Што было, тое было, міну-лага не вернеш. Пачаў ваяваць, як усе, збіў два самалёты праціўніка, адзін з іх, між іншым, бамбардзі-роўшчык, за што прадставілі да ўзнагароды. Атрымалася, аднак, так, што ні пра якія ўзнагароды ніхто на-ват не заікнецца, ды і сам я не ўспомню. Чаго крыўдую, дык та-го, Слаўка, што пасведчанне ўдзель-ніка вайны не даюць, як усім.

— Але чаму, Аляксандр Міхайла-віч? — усклікнуў Вячаслаў. — У ваенкама трэба звярнуцца, да само-га ваенкома.

— Звяртаўся. Начальнік аднаго аддзялення, тлусценёк такі маёр, узяўся віляць, мазгі пудрыць. Няма, маўляў, падстаў выдаваць пасведчан-не. Калі ў апошні раз ішоў ад яго, ён з ухмылкай сказаў свайму тавары-шу, але так, каб я пачуў: «Калі гэты Мурашка і ўдзельнічаў, дык яшчэ трэба праверыць, на чым баку».

— Подлы чалавечак! — абурывся Вячаслаў.

— Нават вельмі вялікая сволач, —

А вулей пчаліны змарцвелы на соты...
Жартую, як вусны ад жалю ратую.
Ці нервы Чарнобыльскім болем гартую.

5.

Траецкіх дахаў чарапіца...
Рэстаўрацыйная субота.
Дзень выпусціць з рукі сініцу,
Як ты свой лёс з майго употай.

Цаглін прараб не далічыўся...
Прывіэз шафёр з Заслаўя гліну.
Скажы, хто з нас пералаўчыўся,
Над словам жаліцца: «Пакінуў...»

Нямігі нервы Свіслач кроцяць,
Зрываюць рэчышча бетона...
Чарнобыль сёння, нібы Троя...
Ці ў памяць боль прыходзіць толькі?

6.

А ў спешнасці, як грэшнасці, ёсць здрада і мана.
Якая ж у маўчання нязрушная сцяна.
Вышэй яе святання халодзёзнага агонь.
Снег падае з акацыі на Вечнасці далонь.
Ступлю ў нябыт Нямігі нястрымны крок назад.
І холад развітання вастрэй за край лязя.
Ты вучыш быць прыслужнай, пакорнай у жыцці.
А як мне праз Чарнобыль каля вясны прайсці.

пацвердзіў Аляксандр Міхайлавіч.
— Напішу я сам у райваенкамат.
— Ну і што з таго?
— У наш час, Аляксандр Міхайла-
віч! На зварот война-інтэрнацыяналіс-
та не зрагаваць?
— Ай, кінь ты. Слава, мною зай-
мацца, я ўжо так дажыву. У цябе
свайх спраў хапае... — Заўсміхаўся.
— Закончыць рамонт страхі. Жаніц-
ца трэба.

Вячаслаў расмяяўся.
— Пакуль што не запланавана,
Аляксандр Міхайлавіч.
Чаму ж так... Колькі табе?
— Дваццаць васьмью пайшоў.
— Ха-ха! Пераспеў ужо агурочка.
Ну і чаму ты так?
— Сам не ведаю.

Кінулі яны гэтую тэму... Як непер-
спектыўную. Стары Мурашка пачаў
пра Афганістан і, асабліва не кідаю-
чыся ў палітыку, цікавіўся, як там
даводзілася дзейнічаць у паветры.
Мурашка малады, відавочна і ўдзель-
нік вайны ўдалечыні ад роднай зямлі,
сёе-тое расказаў. Розныя выпадкі
заданні, верталёт гэта ж машына,
здатная на ўсё, — дэсантнікаў выса-
джвалі ў горных цяснінах, і бое-
прыпасы дастаўлялі прама на агня-
выя пазіцыі, і раненых вывозілі, часта
таксама пад агнём. Пашанцавала:
на ракету «стынгер» не напароўся, а
то б крышка. Кулямётным агнём з
зямлі яго «вяртушку» хрысціла неад-
нойчы, часам дацягваў да аэрадрома
ўвесь прадыраўлены, так сказаць,
на сумленнем слоў. Там узагаро-
дзілі ордэнам Чырвонай Зоркі, а ўжо
тут, праз тры месяцы пасля таго, як
прыбыў з Афганістана, «дагнаў» яго
другі ордэн і таксама — Чырвонай
Зоркі.

Слухаючы яго ўважліва, «Дзед»
думаў, відаць, і аб іншым, таму што
як толькі Вячаслаў змоўк, сказаў з
хрыплым уздыхам:

— Афганістан, Афганістан... Гора
нашае! Колькі хлонцаў галовы скла-
лі. Раней усё цішком дастаўлялі па
адрасах цынкавыя труны, а цяпер
ужо адкрыта пшуду, колькі забіта і
колькі параненых — дзесяткі тысяч.
Ды яшчэ больш трох соцен у душ-
манскім палоне аказалася, магчыма,
горш смерці.

— Так, цяпер лічы абнародаваны,
— кінуў Вячаслаў.
«Дзед» неяк сярдыта заварушыўся
на лаўцы.

— Няхай бы, калі ўводзілі войскі,
абнародавалі! А то вырашаў адзін
чалавек — што хачу, тое раблю.

Вячаслаў прамаўчаў, і «Дзед» не
стаў філасофстваваць далей.

— На страху яшчэ палезеш? —
запытаўся. А то да заўтра...
— Абаязкова палезу! — Вячас-
лаў узняўся. — Сёння закончу.

«Дзед» пайшоў было, але раптоўна
спыніўшыся, здалёку запытаўся:

— А васьмью чаму мы, Слаўка, знеш-
не падобны, не задумваўся?
— Папраўдзе сказаць... — папар-
хнуўся Вячаслаў.

— Не ламай галаву, — прышоў
на дапамогу Аляксандр Міхайлавіч. —
Усе з адной вёскі, лічы, далёкі свая-
кі. Прозвішча адно маем. Мурашкі
мы, мурашы... Працалюбы і ваякі —
наму што наканавана. А лётчыкаў з
пашай вёскі выйшла, ведаеш, колькі?
Цэлая эскадрылля набярэцца.

— Гэта мне вядома, Аляксандр
Міхайлавіч.

— Ну васьмью... Аднаго мяне, відаць,
не ведаў. — Цяпер ужо ён пакрочыў
не азіраючыся. Нешта пілоце па-
знавалася ў яго хадзе, быццам накі-

пытанні. Нараканні. Адказу не знайсці —
Снег белы ад акацыі пачаў слязой расці.

7.

Два камяні ў Свіслач — твой і мой —
Ляцяць нароздаж — з маўчаннем.
Як снег — павольныя — зімой.
Як боль — нястрымныя — з адчаем.

Гульня надзей. Гульня вачэй...
Нямігі спынення крокі...
І хто, скажы, з нас быў лаўчэй
За май, які смяецца збоку?

Ён не даруе фальш, падман...
І на святальным промні стронцый.
Пад ногі веку ўпаў туман.
І засланіў сабою сонца.

І сэрца стук, што груз трымаў,
І лівень, што сухменю здрадзіў...
Я горыч выракла сама,
Бо слугаваць хацела праўдзе...

8.

Сад выкіпеў чаромхай і акацыяй.
Пялёсткаў бель скалодзіла сады.
Ты ў лёс зайшоў мой на палескай станцыі,
Бунтоўны і трывожна-малады.

Кастры травы зялёнымі падквомаі
Кідаліся ў вясновы позірк мне.

роўваўся ён да знішчальніка, які ста-
яў непадалёку, памахваў планшэтам
з палётнай картай.

Напрацаваўшыся ад душы, загнаў-
шы апошні цвік з шырокай плешкай,
Вячаслаў не стаў адпачываць, а вы-
рашыў прайсціся вёскай. Памыўся,
вылўшы на сябе паўбочкі вады, што
сагрэлася на сонцы, надзеў фірмен-
ную кашулю з пагонамі і пайшоў па
вуліцы не спяшаючыся. У дварах ні-
кога — усе яшчэ ў полі.

Думалася яму аб розным, найперш
аб тым, што пачулася ад Аляксандра
Міхайлавіча, як той сказаў, далёкага
сваяка. Узнікла і такая думка: акра-
мя іншых кантактаў, дачыць яшчэ і
пілоцекае братэрства. Неабякавай,
зусім невыпадковай была для яго бія-
графія «Дзеда». Міжволі прыгавала-
ся, як лейтэнант Саша Мурашка за-
шпільваецца рамянямі ў кабінэ ва-
страносага «яка», па зялёнай ракеце
з КП узнімаецца ў паветра ў складзе,
напрыклад, чацвёркі знішчальнікаў.

Набіраючы яны вышыню тры тысячы
і над пярэднім краем атакуюць клін
«юнкерсаў», збіваюць адразу некаль-
кі, аднаго завальвае Мурашка, пасля
чаго варожыя бамбёры рассыпаюцца
статкам, паспешліва скідаюць бомбы
куды папала, уцякаюць назусім.
Трыццаць два вылеты, дванаццаць
паветраных баёў — у час Вялікай
Айчынай вольты параўнальна невя-
лікі, ды і лятаў у пары з «ведо-
мым», чья справа прыкрываць з
хваста вядучага, але ж здолеў двух
збіць, значыць валодаў майстэрст-
вам. І хто ведае, калі б не той прак-
ляты палон... Магчыма, стаў бы з ча-
сам вядучым групы, камандзірам эс-
кадрылі, а то і вышэй пайшоў бы,
здольны лётчык на фронце хутка рас-
лі. Пасля вайны службы бы доўгія
гады, узначальваў бы войскія калек-
тывы, цяпер мог бы зазірнуць у род-
ную вёску палкоўнікам ці генералам,
няхай і ў адстаўцы. А галоўнае, не
было б у яго біяграфіі адзінаццаці
гадоў, выкрасленых з жыцця, вырва-
ных з крывёю. Разважаў аб усім гэ-
тым Вячаслаў і быццам адчуваў і
сваю віну — за тое, што «Дзед» тра-
піў у палон, а потым за калочы дрот
да сваіх, за тое, што бываламу фран-
тавіку нават зялёнага пасведчан-
ня не даюць, за тое, што сам ён, гвар-
дыі капітан Мурашка вязучы ў жыцці,
што баявое хрышчэнне прайшоў у
афганскім небе, нават не паранены і
адзначаны ўзнагародамі...

Нечакана яго паклікалі:
— Дзень добры, Вячаслаў Уладзі-
міравіч!

Калі б не паздароўкаліся васьмью
гэтак гучна-меладыйна, ён мог бы і
не заўважыць прыгожанькую вяскоў-
ку, якая ішла «сустрэчным курсам»
— відаць, і сапраўды найшло аза-
рэньне.

— Дзень добры-ы-ы, — расцягнуў
словы, не называючы яе па імені.

— Я дык вас даўно ведаю, Вячас-
лаў Уладзіміравіч, мы ж разам вучы-
ліся ў школе. Толькі вы ў дзесятым,
а я ў чацвёртым, гэткую маляўку, ві-
даць, проста не заўважалі.

Былая «маляўка» стала цяпер пе-
рад ім маладой жанчынай, уся проста
святлілася прыгажосцю і шчасцем.

— А цяпер вы?

— Цяпер педагог гэтай самай шко-
лы, пасля інстытута сама папрасілася
сюды... Ларыса Сяргееўна.

— Вельмі прыемна. — Ён паўта-
рыў для таго, каб запомніць: — Ла-
рыса Сяргееўна.

Яна яшчэ і руку яму падала — па-
ціснуць яе тонкія пальчыкі, мабыць,

трэба было больш пашчотна.
— І што ж вы выкладаеце? — за-
пытаўся.

— Я намеснік дырэктара па вуч-
эбна-выхаваўчай рабоце.

— Цікавае супадзенне! — усклі-
нуў ён, быццам набываючы ўпэўне-
насць пасля раптоўнай сустрэчы. —
Таксама «нам». Намеснік камандзі-
ра эскадрылі... па лётнай падрых-
тоўцы.

Абодва бесклапотна засмяліся.
— Цудоўна! Два «намы» лётка
зможуць дамовіцца. У мяне якраз
дзелавая прапанова, і калі ёсць час,
правядзіце мяне крыху, я ўсё вам
раскажу.

Вячаслаў амаль стаявым прыё-
мам разварнуўся на сто васьмідзе-
сят, і яны пайшлі поруч.

— Запрашаю вас заўтра, Вячаслаў
Уладзіміравіч, на сустрэчу са школь-
нікамі, яны ў нас цяпер працуюць
на прышкольным садо-агародным
полі. Як удзельнік-падзей, раскажы-
це пра Афганістан.

Асабліва энтузіязму ў яго яе
прапанова не выклікала.

— Што пра Афганістан. Вучні ва-
шы ўжо самі начыталіся. Нашы вой-
скі адтуль выведзены... Дзякуючы
мудраму рашэнню. Лепш я раскажу
ім, як пятаваць верталёт. Школь-
нікі янога ўзросту?

— Два шостыя класы і адзін сё-
мы.

— Нармальна.

Пакуль ішла да яе дома, абгавор-
валі прыкладны план заўтрашняй су-
стрэчы. Больш гаварыла Ларыса, га-
варыла толькі па справе, не пераш-
каджаючы, аднак, любавалася ёю. А па-
глядзець было на каго. Яшчэ б чвэр-
тку гадзіны такой сумеснай дарогі і
размова, упаўне, магчыма, перакіну-
лася б на нешта іншае.

— Вось мой дом, — вымушана бы-
ла сказаць яна. Павагаўшыся крыху,
дадала: — Зойдзем? Пачастую чаем.
Індыйскім!

Трэба было адказаць «так» ці
«не». Не вагаючыся ні хвіліны. Але
ён паспеў падумаць, што гэта прык-
ладна так, як ішоў аднойчы на вер-
талёце ў цясіну і не ведаў, ці ўдас-
ца адтуль вырацца.

Адчуўшы яго неранучасць, яна ад-
ступіла першай:

— Можна і іншым разам як-не-
будзь.

З таго часу, як памёр ад інфаркту
бацька, а здарылася гэта больш дзе-
сяці гадоў назад, Слава, які заўсёды
лічыўся добрым сынам, асабліва ад-
чуў любасць да маці. Пакуль быў у
сям'і, усю хатнюю работу ахвотна
выконваў, у канікулы, як і некато-
рыя старшакласнікі, садзіўся на трак-
тар, на камбайн. З авіявучылішча,
курсантам, часта прысылаў лісты, а
лётчыкам стаў — штомесячна грашо-
выя пераводы. Водпускі ў яго, як
правіла, надарался, позняя восенню
ці зімой — прыезджаў абавязкова. І
тады Марыя Францаўна забывалася
пра свае хваробы. Сёлета яму вод-
пуск далі летам, дык ён замест таго,
каб адпачыць, за страху ўзяўся.

Ён у яе адзін, яна ў яго адна —
вось так разумеў Вячаслаў свае адно-
сіны з маці.

Што яна сёння надумалася, невядо-
ма, але загаварыла з сынам, калі той
вярнуўся дахаты, неяк нязвычайна. Ба-
чыла ў абло, як яны з настаўніцай
прайшлі вуліцай, а калі адкрыта, на
вачах праводзіў дзвучыню, дык маг-
чыма... Калі так, дык была б вель-
мі задаволена: лепшай нявесткі не

Хто нас рассудзіць смехам і праклёнамі?
Хто нашу шчырасць страхам абміне?

Не знацца з тым, чаго і боль не зведае,
Не дараваць скіфіцям горы зла...
І за расой ступаю моўчкі следам я,
Што дачарнобыльскай травой была...

9.

Вузельчык палыну, развязаны сонцам...
Навошта табе пра Чарнобыль і стронцый
Вось тут ля магілы Купалавай, дзеду?
Яшчэ дзве гадзіны міне да абеду...
Чувашскі акцэнт. Рускіх слоў недаборы.

Навошта пра фальш мы праўдзіва гаворым?
Пад ногі вясны блісне знон ад бляшанкі.
Вачам і турыстам так многа прыманкі.
І мала надзеі, што боль ператрэца,
Трагедый не будзе, зрубцованых сэрцаў...
Стайм. Ледзянем пад кіпенем сонца.

Дзядуня-батанік. Я. Мінск. Век на гронцы
Акацыі белай, да сквапнасці яркай.
І цяжка Зямлі, што ўдыхнула цыгарку
Атрутнага дыму. І праўду змаўчала...
Вяртаймася, дружа, хутчэй ад адчаю:
У гэты святанак палескі, вясновы...
Над Беларуссю дня толькі палова.

Зялёнага ценю рукой не крануцца —
І ў дзень дачарнобыльскі дням не вярнуцца...
г. Мінск, 1988 г.

знойдзеш — і прыгожая, і разумная.
І абы з кім не пойдзе. Засмяяўся, не
пачырванеў, што адразу рассяла мат-
чыны здагадкі. Потым прамармытаў
(таксама з усмешкай), што пакуль
што нічога ў перспектыве не бачыць-
ца. Каласная пенсіянерка, старая
хворая жанчына, Францаўна трываць
не магла нейкага прывознага слоўца
«перспектыўна-неперспектыўна». З-за
яго і вёскі пусцеюць.

— Дваццаць васьмью год, а сям'і не
маеш! — нацягнутым, як струна, го-
ласам прамовіла маці. — Што, так і
будзеш жыць на свеце адной свайей
службай?

Папракала халасцяцтвам і раней,
але не так жорстка. Яму нават халад-
навата стала ад такіх слоў.

— У нас, у верталётчыкаў, мама,
не столькі службы, колькі звычай-
най пілоцкай работы — людзей да-
ставіць, грузы перакінуць, дапамогу
аказаць, напрыклад, пры паводчы.

Гэта не было адказам на хвараві-
тае для яе пытанне. Шаркаючы на-
гамі, стогнучы, выйшла на кухню,
зноў вярнулася.

— Давай, пагаворым, Слаўка. Сам
ты лепш маўчы, паслухай матчына
слова.

Ён паглядзіў даланей месца на ды-
ване, куды запрашаў яе сесці.

Уздыхнула, сядваючы. Загаварыла,
гледзячы не на сына, а прама перад
сабою:

— Так яно атрымліваецца... Само-
му пад трыццаць, здаровы, моцны,
пры добрых грашах, з бліскучымі
знакамі на грудзях. Ніякіх табе кло-
патаў, ніякіх сямейных турботаў, во-
льны, як вецер. І папракаць як быц-
цам няма за што — не п'е, не ку-
рыць. Што тычыцца розных танцаў-
гуляў, дык там, мабыць, у гарнізоне
вашым дзевак хапае. Цяпер увогале
ў моду ўзялі: не жэняцца і да тры-
ццаці, і да сарака, халасцякуюць у
сваё задавальненне ды «чарніла»
п'юць. Гарадскія, якія прыезджаюць
пахваляюцца: у інтэрнаце пасцельную
бялізну заўсёды мяняюць, у сталой-
цы накормяць, усё адзенне, што ёсць,
на плячах, зарплата ўся твая — дык
на чорта тая жонка, дзеці? Глядзіш,
і нашы вясковыя маладыя мужыкі
туды ж, бабылімі ходзяць, старэюць,
а жаніцца і не думаюць. — Пачака-
ла, пакуль пройдзе задышка. — Вы-
ходзіць, не адзін ты такі, Слаўка, і,
думаеш, не памыляешся? Памыляеш-
ся, сынчак мой дарагі, вельмі па-
мыляешся... Мужчына на тое ён і
мужчына, каб не толькі самому жыць
у сваё задавальненне, а каб даць,
забеспечыць жыццё сям'і. Калі жан-
чыне прызначана працягваць род ча-
лавечы, дык мужчына павінен, як
добры конь, упрэгчыся ў воз, зра-
біць так, каб за яго ільчыма было
ўсім добра, жонцы і дзецям.

Да паўночы Вячаслаў чытаў, а по-
тым, выключыўшы святло, яшчэ доў-
га ляжаў з расплюшчанымі вачыма.
У працудванні хуткага сну мяняліся
малюнкі, якія нараджаліся ў свядо-
масці: ён праводзіць перадпалётную
падрыхтоўку ў эскадрылі, паграбуючы
як мага стражэй з першакласных
пілотаў... яго экіпажу даручана спец-
заданне, якое на прану не кожнаму.
І верталёт, набычыўшыся ў брычочым
палёце, імкнецца наперад, па зямлі
слізгае яго цень... Яны, верталётчыкі,
вяртаюцца гуртам з аэрадрома пасля
працы ў нябёсах, кроць зварок не
па бетоннай дарожцы, — а па зялёнай
траве.

«ЛіМ» раскаваў пра абласныя Дні паказу дасягненняў народнай творчасці, якія доўжыліся ў сталіцы нашай рэспублікі два месяцы і былі прысвечаны 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. На шырокай нарадзе ў Палацы культуры Беларускага прафесійнага саюза работнікаў культуры — спецыялісты розных жанраў прафесійнай і самадзейнай мастацкай творчасці праналізавалі вынікі фестывалю. Змяшчаем справаздачу з гэтай нарады.

БПЦА ЦІ МІРЬЦА?

Памятаеце беларускую народную казку пра цудуюду, які перад паядынкам задаваў такое пытанне Удовінаму сыну і атрымоўваў адзін адказ: «Біцца»? Дык вось, ужо шмат гадоў запар пры абмеркаванні чыніаў тых ці іншых мерапрыемстваў, калі ў адной зале збіраліся работнікі культуры вышэйшага і ніжэйшага рангаў, першыя выступалі ў ролі бескампраміснай і злой істоты, другія — у ролі тых, на каго абрыняецца ўсё гнёў зласліўцы. На такіх нарадах такога пытання быць не магло, увесь ход заўсёды паказваў, што аб прымірэнні тут і гаворкі быць не можа. Бываючы на гэтых нарадах, я заўважаў, як, па традыцыі заняўшы высокую трыбуну, суровае кіраўніцтва так крытыкавала калектывы мастацкай самадзейнасці, што ад тых толькі пыл курыўся. Тым, хто прыхаў на пасяджэнне з абласных і раённых цэнтраў, увабраўшы галовы ў плечы, шпталі: «За што?» Больш вопытныя, якім чужэ гэта было не ўпершыню, ціха тлумачылі: «Для прафілактыкі, каб іншыя баяліся, такі стыль работы».

На гэтай нарадзе такой наэлектрызаванасці паміж «вярхамі» і «нізамі» не існавала. Для мяне асабіста было вялікай нечаканасцю, калі міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч, адкрываючы нараду, парусіў завяздзёнку і напросіў выказвацца стрымана і слушна. Ён падкрэсліў, што трэба добра зычліва разабрацца, на якім узроўні мы знаходзімся, даць адказ на пытанне, як напюніць сапраўдным зместам работу ўстаноў культуры. Кіраўнік міністэрства адзначыў, што складанасці ў развіцці культуры — гэта наша агульная бяда, бо час застою і валонтарысцкай метады кіраўніцтва і тут пакінулі пасля сябе вялікі след.

У такім жа разважлівым і дзелавым ракурсе было вытрымана выступленне начальніка ўпраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры рэспублікі Т. Стружэцкага. Былі названы некаторыя лічбы. Так, напрыклад, у Днях культуры прынялі ўдзел 387 калектываў з агульнай колькасцю каля 7 тысяч чалавек, было арганізавана 38 розных выставак выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, адбылося 86 канцэртаў і творчых сустрэч. Найбольш шырока і цікава прайшлі Дні Гомельскай, Магілёўскай і Віцебскай абласцей (што датычыць рэкламы і насычанасці мерапрыемстваў, зместу заключных канцэртаў і прадстаўніцтва абласцей). З гэтых 387 калектываў толькі 40 было сельскімі (крыху больш за 10 працэнтаў). Абмежаваная была і геаграфія калектываў: пераважалі з абласных цэнтраў і гарадоў рэспублікі. Канешне, заўважаў Т. Стружэцкі, мы разумеем нашых таварышаў з абласцей: прасцей было ўзяць вядучыя калектывы з адпрацаваным рэпертуарам і без вялікай цяжкасці стварыць канцэртны праграмы. Асабліва гэта характэрна было для Мінска. Куды ж падзелілі новыя, толькі што створаныя, са свежым арыгінальным рэпертуарам? Напю-

на, толькі Гомельская вобласць неяк пастаралася стварыць цікавую праграму за кошт новых, у тым ліку і сельскіх, калектываў і выканаўцаў. Без сумнення, сухія статыстычныя дадзеныя, хоць і дакладна падлічаныя, яшчэ не выяўлялі цэласнага малюнка таго, што адбывалася на сцэне. Менавіта пра гэта гаварылі спецыялісты, якія пабывалі на канцэртах.

ЯК МЫ ТАНЦУЕМ...

Пра народныя танцы мы звычайна мяркуюем як дылетанты, якія павярхоўна разбіраю-

Зберагчы душу народа

ца ў спецыфіцы народнага танца: як хто ні станцуе — прыўкрасна! Не адзін раз даводзілася назіраць, як, выконваючы даўнейшы фальклорны танец, дзяўчкі так высока падкідвалі свае лёгкія ножкі, што сукенка парасонам клалася ледзь не на плечы. «Цыфу ты, — злавалася знаўца народнай харэаграфіі, што неяк сядзела каля мяне ў зале, — такую безгустоўшчыню не часта і ўбачыш!» «Бра-ва! Ма-лай-цы!» — скандзіравалі пасля танца прыхільнікі маладых танцораў і так на заліхвацку пляскалі ў ладкі, што аж звінсла ў вушах.

Найлепш сказаў пра неабходнасць далікатных адносін да народнага танца мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору БССР імя Г. Цітовіча М. Дрынеўскі:

— Аднаўляць народны танец трэба звышасцярожна, умела. Ад нашчадкаў засталася нам вельмі мала, а без любові да духоўных скарбаў свайго народа мы страчваем нават гэта. Наш беларускі народны танец быў у свой час арыгінальным і багатым на разнастайнасць форм і зместу, а прайшоў час, і сёння нам не хапае чысціні аўтэнтчнага фальклору. Даводзіцца канстатаваць, што народныя танцы ўсё часцей становяцца падобнымі адзін на другі.

На думку доктара мастацтвазнаўства, загадчыка кафедры харэаграфіі Мінскага інстытута культуры Ю. Чурко, сёння неабходна абавязкова падвысць узровень балетмайстарскага мыслення, без гэтага развіваць харэаграфію проста немагчыма. Кожная вобласць мае цікавыя калектывы мастацкай самадзейнасці, і тут важна, каб кожны раён рэспублікі развіваў тыя віды самадзейнасці, якія яму больш блізкія.

Крытычным было выступленне ветэрана беларускай народнай харэаграфіі Л. Аксютовіч:

— Наш народ мае больш за 250 народных танцаў, карагдаў, гульняў. Асабіста я прапанавала для энцыклапедыі некалькі дзесяткаў беларускіх танцаў, — сказала яна і тут жа задала прамае і слушнае пытанне: — Дзе гэтыя танцы вы сёння ўбачыце? Нашы харэаграфы звышнераваротлівыя; ёсць багачэйшы матэрыял пра народныя танцы, але ім мала хто цікавіцца...

СПЯВАЕМ...

Вось яшчэ некалькі лічбаў для аналізу заключных канцэртаў. Найбольш шырока сярод розных жанраў былі прадстаўлены танцавальныя калектывы (67), харавыя (53), вакальна-

інструментальныя ансамблі (46), аркестры народных інструментаў (15). Іншыя жанры самадзейнасці выглядалі бліжэй, напрыклад, калектывы цымбалістаў змаглі прадставіць толькі Віцебская і Мінская вобласці, горад Мінск. Такая ж сітуацыя склалася і з сімфанічнымі аркестрамі, іншымі інструментальнымі ансамблямі.

Такая «адметнасць» не магла прайсці не заўважанай. Дацэт Белдзяржкансерваторыі Г. Ермачэнкаў у сваім выступленні зазначыў, што знікаюць некаторыя канцэртныя калектывы, раней добра вядомыя гледачу, а астатнія рэгіёны ў сваіх фальк-

Але нават гэта не можа апраўдаць слабую рэжысуру, якую мы часта бачылі, дакладней, не саму рэжысуру, а яе кампіляцыйныя формы. Трэба вучыцца на саборніцтвах і конкурсах, якія заўсёды даюць той ці іншы стымул. Але што мы бачым? Зніклі конкурсы ансамбляў, мы не праводзім святаў песні.

На адкрыццё Дзён культуры сваёй вобласці гродзенцы прывезлі ў Мінск цэлую групу вядомых людзей, але цікавай прэс-канферэнцыі не адбылося; госці меркавалі прывесці цікавую выставачную экспазіцыю, але, на жаль, яе не было каму ахоўваць. Зразумела, каб усё

мерапрыемства абласцей праводзіліся ў адным месцы, такіх праблем не ўзнікла б. На думку дырэктара Гродзенскага абласнога навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці і культасветработы М. Копы, пажадана, каб фінансавыя арганізацыі знялі забарону на выкарыстанне пазастатных кансультаў, якія неабходны для правядзення рэгулярнай работы са спецыялістамі на народнай творчасці.

Аб праблемах, якія больш за ўсё хваляюць работнікаў абласных упраўленняў культуры, гаварыла дырэктар Брэсцкага АНМЦ С. Гуляева:

— Усе заклікаюць берагчы беларускую мову, культуру, фальклор... Але ж гэта мы ўсё выкарыстоўваем толькі для аздаблення. Мы, асабліва нашы дзеці, павінны жыць роднай мовай, ведаць багаты фальклор. Есць у нашай рабоце недахопы? Несумненна. Але мы працуем на водшыбе. А ці часта спецыялісты сталіцы Беларусі трапляюць да нас у госці? Не, яны жывуць далёка ад нас і не бачаць нашай работы.

Пра неабходнасць дакладнай інфармацыі аб праблемах народнай творчасці гаварыў намеснік галоўнага рэдактара «БелСЭ» імя П. Броўкі А. Петрашкевіч. Ён пазнаёміў прысутных з перспектывамі «Энцыклапедыі беларускага танца» і «Энцыклапедыі самадзейных калектываў Беларусі», якія запланаваны да выдання.

НА УСІХ І БЯДА АДНА

Падкрэсліўшы, што агляд народнай творчасці, які адбыўся ў Мінску, у нейкай ступені сведчыць пра адраджэнне беларускага фальклору, культуры і мовы, народныя артысты БССР, рэктар Белдзяржкансерваторыі М. Казінец падрабязна гаварыў пра тыя праблемы, якія непакояць музычную грамадскасць рэспублікі. У 1987 годзе ў Віцебску адбылося вялікае свята — праводзіўся рэспубліканскі агляд-конкурс «Звіняць цымбалы», на які прыхаў звыш 700 чалавек. Там выявіліся праблемы сённяшняга рэпертуару. Аналагічны фестываль у 1990 годзе мяркуецца правесці ў Гродне, дзе сваю праграму пакідае кожная вобласць. Але дзе ўзяць музычныя інструменты? Цымбалы Барысаўскай музычнай фабрыкі ў сваёй большасці не вытрымліваюць ніякай крытыкі. Прамоўца ўнёс прапанову перадаць фабрыку ў распараджэнне Музычнага таварыства БССР, што можа паспрыяць

ВУЧЫМСЯ...

На думку Т. Стружэцкага, галоўная мэта фестывалю дасягнута: самадзейныя артысты пакідалі Мінск адухоўленымі, удзячнымі за ўвагу, якую ім аказалі шэфы горада. Заслуга ў гэтым кіраўнікоў калектываў, работнікаў упраўленняў культуры і абласупрафаў, метадычных служб.

Разам з тым, арганізацыя такога форумнага мерапрыемства — вялікі аўтэнтрыг для работнікаў культуры, які высвятляе шматлікія праблемы.

— Аснашчэнне канцэртаў тэхнікай нікуды не вартая, — гаварыў галоўны балетмайстар Белдзяржфілармоніі М. Дудчанка. — Як можна працаваць з апаратурай учарашняга дня?

паліпшэнню якасці выпускаемых інструментаў.

Настаў час, гаварыў М. Казінец, стварыць у рэспубліцы нотнае выданне, бо сёння ў нас залежы нотнага матэрыялу, які мы ніяк не можам надрукаваць, а яго чакаюць як прафесійныя, так і самадзейныя кампазітары. Тут мы значна адстаём ад суседніх рэспублік Прыбалтыкі, у якіх такая работа даўно пастаўлена на дзяржаўную аснову.

Чаму кіраўнікам самадзейных калектываў за работу па сумяшчальніцтву плацяць усяго палову стаўкі? Ці на карысць гэта справе?

— Сапраўды, адносіны некаторых кіраўнікоў да работнікаў культуры засталіся з часоў застою, — сказала фалькларыст Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтра культуры М. Жабінская. — Прычына адна: нашы работнікі працуюць у невытворчай сферы, адсюль і ўсе беды. А, здавалася б, людзей, што працуюць на мізэрным акладзе і голым энтузіязме, мы павінны былі б цаніць, як нікога. Ды хіба толькі гэта? Адбываецца нівеліроўка народнай спадчыны, мы даўно страцілі аўтэнтчны фальклор. Парадокс, але ў нашай культуры часта працуюць людзі, далёкія ад ведання нацыянальных традыцый...

— Пры правядзенні вялікіх свят у нас назіраецца адна хвароба — колькасная стыхія адольвае якасную, — адзначыла галоўны рэдактар упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры БССР Н. Загорская. — Таму канцэрты атрымаліся падобнымі. Да таго ж, вобласці прывезлі стары рэпертуар, які існаваў дзесяцігоддзямі. Вывад тут адзін: нашы метадычныя службы належна не працуюць з аўтарамі. Вялікая доля віны кладзецца і на міністэрства, якое сёння працуе практычна без рэпертуарнага аддзела. Для маральнага і матэрыяльнага захавання людзей неабходна было б зацвердзіць штогадовыя прэміі Міністэрства культуры БССР.

Ці патрэбна нам мастацкая самадзейнасць? З трыбуны ўсе галасуюць за яе развіццё, а што атрымоўваецца на самай справе?.. — З гэтага пытання пачала сваё выступленне хормайстар народнага хору Палаца культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавада А. Нікіціна. Штодзённая практыка паказвае, што ўсе афіцыйныя цыркуляры, што выйшлі ў мэтах паліпшэння работы мастацкай самадзейнасці, нічога не памяншалі. Рымт работы ў мастацкіх калектывах вельмі высокі і напружаны, а работа гэтага — бясплатная, таму ніхто сёння, у часы гасразліку, яе не шануе. Не так даўно ўдзельнікаў самадзейнасці падтрымлівалі матэрыяльна, выплачваючы хоць нізачныя прэміі, цяпер іх адмянілі. У свой час было вырашана, што кожны калектыв мастацкай самадзейнасці павінен ішэфстваваць над нейкім сельскім калектывам. Але трэба шчыра прызнаць, што патрэбна яно толькі для птушакі: абавязковай умовай пры вылучэнні калектыву на званне народнага з'яўляецца гэтае самае ішэфства. Ці не час набрацца смеласці і адмовіцца ад такой умовы?

ЗАМЕСТ ЭПЛОГА

Гаворка, такім чынам, закруціла тэма пытання, якія даўно і неадчэпна хваляюць работнікаў народнай творчасці. Праўда, гаворка ішла толькі пра калектывы мастацкай самадзейнасці, хоць паніцца «народная творчасць» значна шырэйшае: тут і дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва, і выяўленчае... Але аб праблемах гэтых відаў народнай творчасці — у наступным артыкуле.

Вячаслаў ЛАПЦІК.

ВЯДОМА, што творчы дэс складасца па-рознаму. Іншым разам нават не вельмі і таленавіты выканаўца, дзякуючы спрыяльным абставінам, а то і, не сакрэт, падтрымка, атрымлівае прызнанне, роўна, як кажуць, сабе імя. Нярэдка бывае наадварот: сапраўдны талент вельмі цяжка прабівае сабе дарогу, не прэзюмуючы на дапамогу, сустракаючыся з самымі рознымі перашкодамі. Але настойлівасць у дасягненні мэты, адданасць

яе са студэнцкіх гадоў, магла ажыццявіцца — маладая спявачка праслухалася ў нашым оперным тэатры. Але яе на працу ў ДАВТ БССР не ўзялі. Чаму? Наўрад ці хто адкажа на гэтае пытанне. Яна ўладкавалася ў Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю на кафедру канцэртмайстарскага майстэрства — ілюстратарам, мела і педагогічныя гадзіны на кафедры спеваў. І вось рэжысёр С. Штэйн запраціў Т. Пячынскую ў сваю ко-

ны: класіка, савецкай музыка, у асноўным творы кампазітараў Беларусі.

Т. Пячынская падрыхтавала і запісала семнаццаць вакальных цыклаў беларускіх аўтараў. Тыя, хто знаёмы з гэтым складаным відам вакальнага мастацтва, могуць уявіць сабе ўсю значнасць, маштабнасць і мастацкую каштоўнасць здзейсненага спявачкай. Высокай пашаны заслужыў яе работа. Кожны з выкананых ёю цыклаў — адметны музычна-паэтычны

буй, можа, што добрае і атрымаецца... Цяпер больш перабораў стаўлюцца да музыкі маладых, не ўсё беру для работы. Але добра разумою пачаткоўцаў: не ўсе іхнія творы, як кажуць, «дацягваюць», яны, напэўна, хочучь пачуць свае эксперыменты, а як жа гэта зрабіць, калі твор не прагучыць... А я дадам: хутчэй за ўсё, яны разважаюць так: калі майстар выканае, запіша, усё ж такі музыка будзе гучаць, а значыць — жыць... І, спадзяюся, яны ўдзячныя Т. Пячынскай, якая гэтак зычліва ставіцца да творчасці маладых.

Асобнае месца ў яе сэрцы займае музычная класіка. Запісаны творы П. Чайкоўскага, С. Рахманінава, М. Мусаргскага, М. Глінкі, М. дэ Фалыя, іншых аўтараў. Гэтыя запісы зроблены з канцэртмайстрамі Т. Міянсаравай і Л. Максімавай. Заслужаная артыстка БССР Тамара Міянсарова, якая доўгія гады працавала на Беларускай радыё, заўважае:

— Мне давялося некалькі гадоў працаваць з Тамарай Пячынскай. Гэта чалавек надзвычай музыкальны, да працы яна ставіцца надзвычай сумленна. Гэта вельмі радкі выпадак: на рэпетыцыі яна прыносіла ўжо сапраўды гатовую рэч, усё было вывучана. Не даводзілася рабіць ёй заўваг, нервавацца. Толькі разгучыць твор — і гэта ўжо музыка! Я лічу яе вельмі адоранай. Ведаю Тамару з таго часу, як толькі яна прыехала ў Мінск. Помню, як яе не ўзялі ў оперны тэатр. Вельмі шкада. Яе голас — мяккі, прыгожы, выдатны артыстычны здольнасці, эмацыянальнасць, яе тэмперамент, шчырасць, — усё гэта дало ёй магчымасць таленавіта праявіць сябе ў намерным рэпертуары...

Нарэшце, з'явілася ў Т. Пячынскай упэўненасць у тым, што з аркестрам Дзяржтэатрады БССР яна будзе запісваць арміі сусветнага класічнага опернага рэпертуару: Іяанні («Арлеанская дзева»), Сантуцы («Сельскі гонар»), Марфы («Хаваншчына»), Кармэн. Будучь зроблены і здымкі на тэлебачанні...

Ці можна лічыць, што спявачка атрымала прызнанне? Калі мець на ўвазе аматараў музыкі, сапраўдных яе знаўцаў, — спадзяюся, што так.

Але асабіста мне заўсёды вельмі крыўдна за тое, што дагэтуль таленавітая спявачка не атрымала прызнання з боку, так бы мовіць, афіцыйнага. Хіба мала яна зрабіла для прапаганды беларускага музычнага мастацтва, робіць сёння і будзе рабіць? Вядома, яна не пярэ песьню, аснову яе рэпертуару складае сур'езная, высокая музыка. Дык жа гэтая галіна выканаўчай дзейнасці намнога складанейшая за песенную, даказваць гэта няма патрэбы. І калі ў канцэртных праграмах эфіру я чую, як прадстаўляюць іншых салістаў нашага радыё, з крыўдай думаю: калі ж і да прозвішча Тамары Пячынскай будзе дададзена некалькі ганаровых слоў? Яна іх даўно заслужыла.

Алена РАКАВА.

Музыка

ПРАЗ МНОГІЯ ПЕРАШКОДЫ

Штрыхі да творчага партрэта спявачкі Тамары ПЯЧЫНСКАЙ

мастацтва, мара пра любімую прафесію ўрэшце прыводзяць да перамогі.

Гэтак думала я, рыхтуючы нататкі пра Тамару Пячынскую. Менавіта ўласнай настойлівасцю, вялікай працавітасцю, упартасцю ў дасягненні мэты і, канечне, талентам, дадзеным прыродай, дасягнула яна прызнання. Так, шлях быў вельмі няпросты...

Пачалося ўсё ў Омску, куды ў гады вайны эвакуіравалася сям'я Тамары. Дзючыне-п'яціна адмовілі ў прыёме ў музычнае вучылішча. Першае сутыкненне з несправядлівасцю. А колькі іх было потым!

Паступіла ў педінстытут, там кіраўніца вакальнага гуртка заўважыла прыгожы голас Тамары і ўзяла яе ў свой клас у музычнае вучылішча. Праз тры гады ў Тамары была ўжо цвёрдая мэта: Кіеўская кансерваторыя. Ды тут яе зноў напаткала няўдача — не прынялі. Яшчэ год вучылася ў Омскім музычнае вучылішчы, зноў паехала ў Кіеў, зноў не паступіла...

Вышэйшую музычную адукацыю яна атрымала ў Свядлоўскай кансерваторыі, дзе вучылася ў прафесара З. Шчолакавай. Вучылася выдатна, з собінаўскай стыпендыяй. Дыпломнай работай яе была партыя Амнерыс у оперы «Аіда». Потым тры гады асістэнтуры-стажыроўкі ў кансерваторыі, год работы салісткай Свядлоўскай філармоніі. Але жыццё, здаецца, усё выпрабавала яе волю. У 1976 годзе Тамара Пячынская разам з мужам — прафесійным вайскоўцам — прыехала ў Мінск. Мара пра оперную сцэну, якая жыла ў душы

вую пастаноўку — оперу «Свая легенда» Д. Смольскага. Яна вельмі хутка вывучыла партыю Любкі і ўвайшла ў спектакль. Выступіла ў другім прэм'ерным спектаклі і потым на працягу трох гадоў выходзіла ў гэтай ролі на сцэну нашага тэатра.

Перада мной тэатральная праграма «Свая легенда» ад 2 ліпеня 1978 года — гастрольны спектакль у Маскве. Там Т. Пячынская спела два спектаклі, мела поспех, водгукі ў прэсе. Але... (зноў «але») калі ў часопісе «Огонёк» з'явіўся матэрыял пра сталічныя гастролі беларускага опернага, у спектаклі «Свая легенда» расхвалілі... іншую выканаўцу, якая не выступала ў ім, ды мела вядомае імя, высокая ганаровае званне.

Праз нейкі час Т. Пячынская зрабілася салісткай Дзяржтэатрады БССР. Канечне, шкада, што Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР не ўзяў у свой штат гэту адметную спявачку і артыстку. Шкада, што яе гарачая мара пра оперную сцэну не здзейснілася. Але камерная музыка ў асобе Т. Пячынскай атрымала таленавітага інтэрпрэтатара. Высокі мастацкі густ, прыгожае лірычнае мецца-сапрана; глыбокае пранікненне ў свет пачуццяў, адлюстраваных у музыцы, — усё гэта паспрыяла ёй як камернай спявачцы.

Праца на радыё захапляе Тамару. Пастаянны пошук рэпертуару, запісы, выступленні на тэлебачанні, адкрытыя канцэрты, сустрэчы са слухачамі, — за ўсім гэтым чудаўны свет музыкі, без якога яна не ўяўляе свайго жыцця. Яе камерны рэпертуар надзвычай разнастай-

свет, яе выканаўчая інтэрпрэтацыя — таксама адметная. Згадаю тут вакальныя цыклы Д. Смольскага на вершы Гарсія Лоркі, А. Пашкевіч, А. Астрэйкі; Э. Тырманд на вершы Гарсія Лоркі, Э. Агняцэв; А. Багатырова на вершы Я. Купалы, Д. Лукаса на вершы Л. Украінкі...

Дарэчы, нашы кампазітары давораюць Т. Пячынскай першае выкананне многіх сваіх твораў. Яна як бы ўрасла ў беларускую музыку, без якой не бачыць сваёй творчай працы. Запісаны на радыё раманы М. Аладава, В. Залатарова, Ю. Семянкі, Я. Глебава, І. Лучанка. Спявачка ўдзельнічае ў запісе радыёварыянта оперы А. Багатырова «Надзея Дурава». Зроблены запісы спектакля «Свая легенда» на тэлебачанні, дзе Т. Пячынская выканала партыю Любкі, тэлеоперы «Марынка» Р. Пукста (тут яна выканала партыю Ганны). У планах — удзел у новай радыёоперы К. Цесакова «Палын — трава горкая».

Апошнім часам да яе пачалі звяртацца маладыя аўтары са шматлікімі просьбамі запісаць вакальныя цыклы: В. Іваноў, В. Сярых, А. Елісееў, В. Кузняцоў, А. Хадоска і іншыя. Я пацкавалася, ці ўсё бярэ спявачка з таго, што ёй прапануюць? Ці ўсё прывабляе яе музыканта? У адказ пачула:

— Раней я не адмаўлялася ад прапанаваных твораў, напэўна, менш разбіралася. Ды, можа, і не хацелася пакрыўдзіць маладых аўтараў. Думала — паспра-

пы «Маскі», нядаўна створанай у Брэсцкай абласной філармоніі.

«Маскі». Пад гэтай назвай аб'ядналіся тры музыканты: Надзея Добрыкава (ванал, бас-гітара), Мікалай Суравоў (ванал, клавійныя, рытм-бокс) і Юрый Васіліскаў (літэр-гітара, ванал, ён жа і кіраўнік групы).

— Чаму — «Маскі»?

— У працы над кампазіцыяй, а гэта першае аддзяленне нашага канцэрта, — расказвае Ю. Васіліскаў, — мы знайшлі сімвал: масна Арлекіна, і прыём ад імя маскі, якую надзяём. Як кажуць вялікі Станіслаўскі, надзяём скору свайго персанажа, застаючыся пры гэтым самімі сабой. У сваіх песнях-маналогах «Маскі» выступаюць супраць сацыяльных недахопаў, узнікаючыя праблемы некамунікбельнасці людзей, бюракратызму, п'янства, экалогіі...

— Цяпер крытыкуюць усё. А чаго хочаце вы ад грамадства і ў чым бачыце выйсце?

— Чалавек павінен ісці да іншага чалавек і шукаць кантакту, — разважае Ю. Васіліскаў. А Н. Добрыкава дадае:

— Не змагацца з ветракамі і адзіні з адным, а дапамагаць.

— Надзея, на вашу думку, што больш выгодна выконваць папулярную ці сваю песьню?

— Я люблю эксперымент і сапраўдную працу. Зразумела, пасля таго, як песня прагучала па ЦТ у выкананні «зоркі», набыла папулярнасць, — ёсць гарантыя, што глядач пойдзе на

песню, але за ёй, за песняй, застанецца вобраз таго, хто вывёў твор «у свет» упершыню. Лічу, што выкананне «чужых» песьняў, хай сабе нават гэта твор масцітага кампазітара, — заваёва тэатральнай папулярнасці...

— Як вы лічыце, ці карысна часам у мастацтве паставіць усё з ног на галіну, каб адвыкнуць ад старэзых паў? Ці не спрабуеце вы, шукаючы новую форму і ўводзячы ў маналогі, песні элементы тэатралізацыі, перавярнуць усё дагары нагамі?

— Не, — далучаецца да размовы М. Суравоў, — мы за авангард у добрым сэнсе. Спробы тэатралізацыі былі і да нас. Асноўная задача — не «перажоўваць» сэнс песні, а прымушваць думаць... Верым у глядача ўдмульвага.

— Як вы растлумачыце той факт, што на канцэрце «Маскі» палова глядацкіх месцаў пустую?

— Эстрадная група для Брэсцкай філармоніі, — разважае Ю. Васіліскаў, — з'яна складаная... У нас ёсць назва, ды пакуль няма імені, таму глядач да нашых канцэртаў ставіцца насцяроўліва...

— Што б вы сабе жадалі?

— Цярплівасці... цярплівасці. І навучыцца з годнасцю сустракаць няўдачы і перамогі. А галоўнае: працаваць па-сапраўднаму ў гэтым нашым мэце, — сцвярджае Н. Добрыкава.

Што ж, у добры шлях. «Маскі»!

У. ЯШЧУК.

г. Брэст.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Вакол Мельпамены

Вынікі фестывалю «Прыбалтыйская тэатральная вясна-89»

У шосты раз сцэнічныя калектывы рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі аспрэчвалі бронзавую статуэтку Мельпамены — галоўны прыз традыцыйных «тэатральных красавікоў». Гаспадыня фестывалю была сёлета Літва, на вільнюскіх падмоствах з 16 па 25 красавіка і праходзіла творчае саборніцтва, у якім удзельнічалі: Паневяжыскі драматычны тэатр (Літва) — «Сабор» Юст. Марцінкявічуса; Маладзёжны тэатр (Эстонія) — «Вышэйшы клас» Д. Паўнэла; Валміерскі драматычны тэатр (Латвія) — «Даўгава» Я. Райніса; Тэатр-студыя кінаакцёра (Беларусь) — «Гамлет» В. Шэкспіра; Акадэмічны тэатр драмы (Літва) — «Тут не будзе смерці» В. Кукуласа і Р. Тумінаса.

Выступаючы на цырымоніі закрыцця фестывалю, старшыня журы вядомы літоўскі рэжысёр Д. Тамулівічутэ падкрэсліла, што сёлета журы не імкнулася задаволіць усіх, а прызначыла кіравалася выключна творчымі крытэрыямі. Так, напрыклад, не быў прысуджаны прыз за лепшую рэжысуру, зусім без узагарод застаўся спектакль Валміерскага тэатра, адсутнічалі і «суцыяльныя» прызы грамадскіх арганізацый...

Бронзавая Мельпамена засталася ў Вільнюсе — галоўны прыз прысуджанае спектаклю «Тут не будзе смерці» (рэжысёр Р. Тумінас; дарэчы, сёлета ўпершыню разам з Мельпаменай пастаноўшчык атрымліваў і грашовую прэмію). Асобна ў гэтым спектаклі журы адзначыла сцэнографу В. Ідзельгіта і кампазітара Ф. Латэнаса. Не традыцыйна на гэты раз журы ацэньвала і акцёрскія дасягненні, без звыклага падзелу на лепшыя мужчынскую, жаночую і эпізядычную ролі. Былі ўручаны чатыры акцёрскія прэміі, якія атрымалі Т. Карк і К. Ора з Таліна, мінчанін А. Аржылоўскі і актрыса з Паневяжыса Л. Шульгайтэ.

Арганізатары фестывалю склалі надзвычай насычаную пазаконкурсную праграму. Госці і ўдзельнікі «Прыбалтыйскай вясны» пазнаёміліся з мастацтвам Тэатра горада Турку (Фінляндыя) і Нацыянальным тэатры Нарвегіі, убачылі новую пастаноўку Й. Вайтуса і нечаканы «палітычна-лялечны» спектакль студэнтаў кансерваторыі, сустрэліся з кіраўнікамі «Саюдзіса», а таксама «з першых рук» ад гурзінскага тэатральнага педагога і крытыка атрымалі інфармацыю аб трагічных падзеях у Тбілісі. І вядома ж, адно з галоўных уражанняў сёлетняй «Прыбалтыйскай тэатральнай вясны» — гэта Вільнюс красавіка 89-га...

Свае фестывальныя нататкі я мяркую прапанаваць чытачам «Ліма» ў адным з бліжэйшых нумароў шотыднёвіка.

А. ГАНЧАРОВ.

«ВЕРЫМ ВА УДУМЛІВАГА СЛУХАЧА...»

Гавораць удзельнікі новага ансамбля

Праблема развіцця эстраднага мастацтва сёння вельмі востра. Кажуць, што час тані. Новае для дня сённяшняга заўтра патыхае ўжо нафталінам... Панаванне «відэа-і тэлевізійнікі», жаданне ўкладальнікаў тэлепраграм ісці «паперадзце прагрэсу», высюваючы напаян наш савецкі музычны «авангард», якім, да прыкладу, начыненая яшчэ нядаўна вельмі востра і актуальная праграма «Взгляд», — псуе нашы эстэтычныя густы.

За жаданнем бегчы наперад з лям галавы разам са сродкамі масавай інфармацыі, мы абмінаем часам з'яна па-сапраўднаму таленавітыя і людзей, якія ўмеюць мысліць. Уступаючы ў творчыя кааператывы, робімся «бяздушнымі» каваліямі свайго нішэзнага шчасця». Бяжым і бачым, што побач гінуць дрэвы і кветкі, паміраюць лю-

дзі, нараджаюцца ўроды; бачым скрыпкі, ды не чуем яе голас. Мы бяжым — і таму нам не да гэтага. Шлях наш засланы грашовымі знамямі рознай каштоўнасці... Ці не гэтак выгледзе ўмоўны партрэт «сераднік»-артыста і глядача?

«Сярэдні» глядач слухае музыку толькі для забавы, а «сярэдні» артыст выконвае гэтую музыку. Такі глядач абвясрае усё, што спрыяе не толькі адпачынку, але і одуму; яму зручна ведаць пра «зорку» ўсё са «свету інтымнага»...

Калі ж, нарэшце, мы навучымся падключыць да «цэнтэра задавальнення» і «цэнтэра мыслення»? Якая павінна быць сёння эстрада? Што лепш: прапаганда другаснага песеннага матэрыялу ці пошны свайго шляху і творчага аблічча? Гэтыя пытанні не раз задавалі сабе ўдзельнікі новай эстраднай гру-

— Паважаны маэстра, я дагэтуль шмат чуў пра вашу творчасць. Ведаю, што вы аўтар шматлікіх твораў сюррэалістычнага і фантамагарычнага жывапісу, што пішаце вершы, што падалі фантастычную ідэю будаўніцтва новай Вавілонскай вежы. Увогуле, пра вас ходзіць шмат розных чутак і легенд...

— Цяпер, пасля болей як двухсот маіх выставак у Югаславіі і за яе межамі (пераважна ў заходнім і афрыканскаазіяцкім свеце), на мяне глядзяць як на «фантаста» і «сюррэаліста». Прычым сюррэаліста праваслаўнага, у творчасці якога пазнаюцца сацыяльнае асяроддзе і нацыянальная культура, якія нарадзілі менавіта такое мастацтва. Але гэта прайшло не адразу. Калі я на пачатку шасцідзсятых гадоў ладзіў свае першыя замежныя выстаўкі, публіка і крытыка (пакуль не прызвычаліся да маіх карцін) выказваліся так: гэтае мастацтва можа быць і рускім, і балгарскім, і грэчаскім... А справа ў тым, што пачынаючы з 1918 года разумеючы «Югаславія» паступова падмяніла сабою «Сербію», і мой народ пачаў страчваць адметнасці нацыянальнай культуры. Думаю (і з гэтым згаджаюцца многія ў рэспубліцы і ў свеце), што сваім жывапісам я ў нейкай ступені «варнуў душу Сербіі».

Часам я адчуваю, што мне для самавыяўлення недастаткова жывапісу, і тады я пішу вершы. Мой першы паэтычны зборнік, дзе сабраны вершы

Мастак і жыццё

Да 25 мая ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР будзе працаваць выстаўка твораў вядомага югаслаўскага жывапісца Міліча ад Мачвы. У канцы мінулага года, пасля таго, як была падпісана дамова аб выстаўцы ў Мінску, з мастаком сустрэўся пісьменнік і перакладчык Іван Чарота. Гутарку сербскага мастака і беларускага пісьменніка мы прапануем нашым чытачам.

«ЗЯМЛЁЮ ХАДЖУ, А НЕБА МЯНЕ ТРЫМАЕ»

шаэца над злішчэм рэк (Міжрэчча!), на гары, пад якой праходзіла столькі народаў.

— З задавальненнем гляджу на вашы карціны, слухаю вашы вершы, і ўсё гэта ў вашым чудаўным доме-майстэрні на версе самага прыкметнага бялградскага ўзвышша з такою сімвалічнаю назваю — Звездара! — ды яшчэ побач, здаецца, абсерваторыя... Натураль-

цяпер адчулі і мы, вашы браты з Балканаў. Адпаведна мае выстаўкі ў Мінску, Маскве і Ленінградзе трэба разглядаць у кантэксце такіх універсальных намаганняў наблізіць з'яднаць славян з Еўропаю, Еўропу са славянамі.

— А як растлумачыць выбар сталіцы Беларусі Мінска зыходным пунктам вашага выставачнага турнэ ў Савецкім Саюзе?

— На гэта дзве прычыны. Першая — што прадстаўнікі Мастацкага музея БССР былі самымі паслядоўнымі і канкрэтнымі ў перагаворах, якія я вёў з рознымі ўстановамі. А другая — асаблівае геаграфічна-гістарычнае становішча Беларусі і тым самым яе асаблівая роля, значэнне ў пасрэдніцтве культуры і веравызнанняў паміж Усходам і Захадам. Якраз падобную ролю мае Сербія на поўдні Еўропы. Мы, сербы, праваслаўныя, гэтак, як і многія беларусы, і мы трапілі пад моцны ўціск уніі з каталіцызмам. Увогуле ідэя яднання рэлігій — слушная. Але ж ідэя гэта была скампраметавана жорсткасцю ў адносінах і да майго і да вашага народаў. Мы адолелі тэя спакусы, якія вялі да страты ўсіх нацыянальных адметнасцяў. Як бачыце, пэўныя гістарычныя сімпаты звяртаюць мяне да народа на ўсходне-паўночнай зыры.

— Я чуў, што вы стварылі сваю мастацкую школу. У чым асаблівасці гэтай школы, яе мэты?

— Паходжаннем я вясковец, бацькі мае непісьменныя сяляне. Але ў традыцыях сербскага сялянства вялікую ролю мела вусная творчасць — паданні і эпічныя песні. Песні такія спяваюцца ў нас пад гуслі. Дык вось, пры гуслях, пры бацькавых і матчыных апавяданнях я знаёміўся з гісторыяй свайго народа. Лічу, што мастацкія вартасці нашых народных эпічных песень не ніжэйшыя нават за «Іліяду» і «Адысею»... У маіх карцінах, відаць, гучыць водгулле тых эпічных і гераічных песень Сербіі, таму каля іх збіраюцца людзі. Мастацтва яднае мяне з простымі людзьмі. Мае майстэрні, збудаваныя мною ў розных месцах Сербіі — у маёй роднай Мачве (ад назвы мясцовасці ідзе мастацкае імя Міліч ад Мачвы — І. Ч.), тут, у Бялградзе, і на Златагоры, дзе пачынаюцца высокія горы, ператварыліся ў своеасаблівыя клубы. Тут вяліся вольныя размовы пра мас-

тацтва, адбывалася знаёмства з тэхнічнай жывапісу (а я, апроч таго, часам пішу на дрэве, як старыя майстры-іканіцы). Многія маладыя людзі далучыліся тут да мастацтва. Некаторыя паступаюць у Мастацкую акадэмію, другія застаюцца ў родных мясцінах і займаюцца жывапісам «для сябе». Я займаюся гэтай справай па ўласнай ініцыятыве, без аніякай падтрымкі ад дзяржаўных і грамадскіх устаноў. Я раблю так, бо заўжды памятаю, што мае бацькі былі непісьменнымі сялянамі, што я б нічога не змог без навучання, а гэтаксама што мой абавязак падтрымліваць і навучаць сваіх землякоў. У людзях, як правіла, прыхаваны вялікія пачуцці, іх толькі трэба абудзіць і накіраваць на добрыя справы.

— Ці ёсць у вас патрэба сказаць нашым аматарам выяўленчага мастацтва нешта такое, што не перадаецца толькі карцінамі?

— Хоць у сапраўднага мастака ўсе ягоныя звароты, ідэі, наказы змяшчаюцца ў творах, мне здаецца, мастак усё роўна не можа заставацца ўбаку ад грамадскага жыцця, асабліва калі справа тычыцца лёсастваральных падзей у жыцці народа, як, скажам, цяпер у Югаславіі. Мы, як і вы, у Савецкім Саюзе, падзелены на рэспублікі. А Канстытуцыяй 1974 года кожная з рэспублік абвешчана дзяржаваю. Так-так, дзяржаваю — не здзіўляйся, — толькі Сербія ў гэтых умовах страціла юрыдычна і фактычна сваю шматвяковую дзяржаўнасць. Нават два яе аўтаномныя краі (Косава і Ваяводзіна) атрымалі большыя правы ў рамках Югаслаўскай федэрацыі (уласна, цяпер канфедэрацыі, як высвятляецца). Такі абсурд выклікаў у нас, у сербаў, абурэнне, і мы гэтым летам і ўвосень мільённымі масамі выйшлі на вуліцы, каб

«Падзенне Ікара на сербскі сабор (Гнеў Святога Дамітрыя)».

патрабаваць справядлівасці. Канстытуцыя і ўсе законы павінны адпавядаць разумнаму стану рэчаў. Усе сербы цяпер намагаюцца аб'яднацца, зліцца ў адным целе, у адной думцы. Мне здаецца, што вы, беларусы, найбольш можаце зразумець, пра што я вяду гаворку. Вы перажылі страшныя вынішчэнні ў абедзвюх сусветных войнах, панеслі на сваім гістарычным шляху жахлівыя ахвяры, як і мы, сербы. І вам няцяжка зразумець трагедыю раскола народа на рэлігійнай ці яшчэ якой глебе.

— Часам ад мастакоў можна пачуць, што публіка іх не разумее. Ці няма ў вас такіх праблем?

— Быў час, уласна, зусім нядаўні, калі на мяне глядзелі, як на дысідэнта. Цяпер іншы час, а то і выстаўкі забаранялі, і ў друку напалі доўга, аж з той пары, калі я напісаў свой творчы маніфест: «Новы рэалізм альбо нацыянальнае мастацтва». Гэта было ў 1962 годзе, тады не шанавалася аніякая традыцыя. Дайшло да таго, што палітыкі без нацыянальнага рэфэрэндума заціснулі спрадвечнае сербскае пісьмо, кірыліцу, распаўсюджаючы лацінку. Гэта вяло да татальнага выкасоўвання сербскай самабытнасці па ўсіх напрамках. Можна было б сказаць, што сербы падпадалі пад хітра праведзенае, мадэрнізаванае уніяцтва, — і гэта калі афіцыйна дэкларуецца сацыялізм. Лічу, што мы можам і самі вызначаць умовы свайго і эканамічнага, і культурнага жыцця. Сербія імкнецца збліжэння з еўрапейскімі народамі, найперш са славянамі, шчыра аддаючы свету свой культурны набытак.

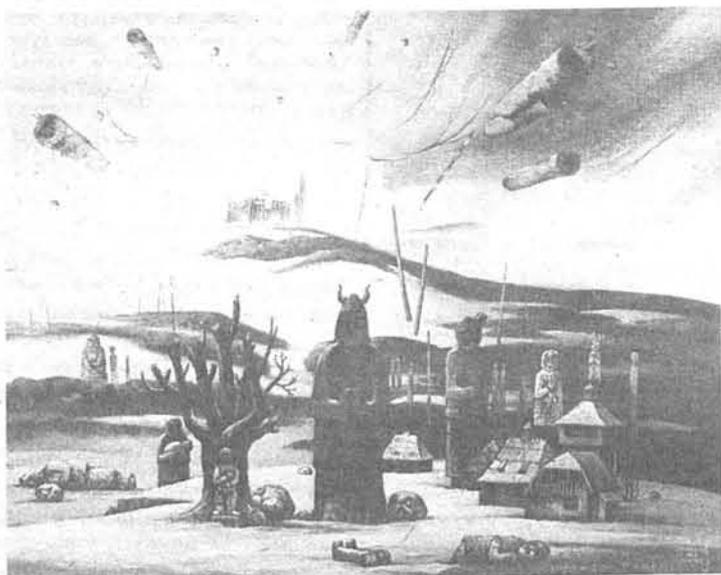
— У мастацтвазнаўчых артыкулах я сустракаў параўнанні вашых творчых пошукаў з вопытам такіх вялікіх мастакоў, як Босх, Брэйгел. Ці ёсць у гэтых параўнаннях сэнс? Як вы самі да гэтага ставіцеся?

— Так ці інакш мая творчасць належыць да таго вялікага радаводу, з якога вынікла вялікае еўрапейскае мастацтва. Раней такія непасрэдныя сусветныя рабіліся часта. Але цяпер, думаю, усім зразумела, што мой жывапіс нясе найперш адбітак сербскага паднябесся. Гэта прызнаюць у маёй творчасці (вылучаючы асаблівасці сярод іншых прадстаўнікоў вялікага роду фантамагарыстаў) розныя мастацкія мета-раполіі Еўропы, дзе я выстаўляўся шматразова (дзеля прыкладу: 10 разоў у Бруселі, па 7 разоў у Жэневе, Парыжы, Рыме). А зрэшты, павінен прызнацца, што згаданыя параўнанні мне былі заўсёды прыемныя...

— У беларускай культуры XX стагоддзя бясспрэчна вялікае месца займае мастак Язэп Драздовіч, дужа цікавая асоба... Ці ведаеце вы нешта пра яго, ці чулі? Мне здаецца, што паміж вамі і Драздовічам

«Ад Лепенскага Віра да балтыйскіх храмаў».

МІЛІЧ ад МАЧВЫ. «Парушаныя ідалы».

1957—1988 гадоў, мае назву «Першае вячэнне красуні праклятага мастака».

Што датычыць новай Вавілонскай вежы, паспрабуем растлумачыць... Мастак мае права на ўласнае разуменне гісторыі, якое неабавязкова супадае з думкай навукоўцаў. Бялград знаходзіцца на геапалітычным і культурным скрыжаванні. Тут дамінуюць водныя шляхі — рэкі Сава і Дунай. Каля Бялграда Дунай упадае ў Саву, утвараючы дэльту. Такі горад, на маю думку, заслугоўвае быць азначаным асобым збудаваннем. Ён гарэў сорак разоў, шмат якія народы завасілівалі яго, асядалі тут, а потым самі развараліся сярод новых прышэльцаў... Я зразумеў, што ў Бялградзе як сімвал ігоды паміж людзьмі павінна быць збудавана менавіта вядомая Вавілонская вежа, уздымаючы якую людзі размаўлялі на адной мове. Як вядома, такая вежа дагэтуль існавала толькі ў гарах мастакоў, вялікіх летуценнікаў духу. А чаму, у рэшце рэшт, яе нельга збудавань? Я вось прапануваю паставіць яе на бялградскай гары, якая завецца Калемегдан, на той самай гары, якая ўзвы-

на, у мяне шмат пытанняў. Найперш я б хацеў пацікавіцца запланаванымі выстаўкамі ў Савецкім Саюзе.

— Мара кожнага чалавека — каб ягоныя думкі сталі часткай сусветнай ідэі. А мы, мастакі, асабліва зацікаўлены ў гэтым, хочам бачыць і адчуваць, як успрымаецца наша мастацтва людзьмі розных краін. Тым болей, што наш славянскі свет быў некалі адзіным, у старадаўнія часы, мы карысталіся адной моваю, толькі потым падзяліліся палітычнымі і эканамічнымі межамі. У мяне, як мастака, заўсёднае жаданне спрыяць сваім мастацтвам збліжэнню народаў.

Цяпер надышла пара адкрытасці народаў. Асабліва роля тут належыць перабудове ў Савецкім Саюзе. Палітыка Міхаіла Гарбачова — вялікі шанец для ўсёй Еўропы ў справе культурнага яднання, бо Расія — велізарная краіна з неабсяжым (і нескарыстаным) інтэлектуальным патэнцыялам. Большую адкрытасць вашай краіны ў адносінах да Еўропы

У складаных працэсах абнаўлення жыцця нашай краіны асаблівае месца належыць духоўнай культуры. Ад дзячаў культуры, іх грамадзянскай пазіцыі, пачуцця патрыятызму і адназначна, у роўнай прафесійнага майстэрства ў значнай ступені залежыць ход далейшай перабудовы грамадства. Аднак і развіццё самой мастацкай культуры ў роўнай меры залежыць ад пазіцыі грамадства і дзяржавы, іх рэальнага ўкладу ў культурнае будаўніцтва, ўзаемазвязь і ўзаемаабумоўленасць развіцця культуры, грамадства, дзяржавы на сучасным этапе сацыялістычнага будаўніцтва відавочна. Гэтак жа відавочна і іншае: сумна вядомы «рэштывы прыцыпы» нарадзіў мноства найскладаных праблем, якія і да цяперашняга часу прыкметна тармозяць развіццё культуры, а значыць і рух па шляху сацыялістычнага будаўніцтва. Восць чаму наспела найвоштрая неабходнасць перагляду дзяржаўнай палітыкі ў галіне культурнага будаўніцтва, неабходнасць перабудовы ў сферы мастацкай культуры, у тым ліку і тэатральнай.

У дадзеным выпадку да месца прывесці хоць бы некалькі прыкладаў, якія характарызуюць рэальны стан спраў у тэатральнай мастацтва нашай рэспублікі. Так, па забяспечанасці насельніцтва тэатрамі Беларусь займае апошняе месца сярод іншых рэспублік краіны. За-

бяспечанасць тэатрамі да нарматыўнага ўзроўню складае ўсяго 35 працэнтаў. Гэта азначае, што тэатральную сетку ў Беларусі неабходна пашырыць у тры разы толькі для дасягнення нарматыўнай забяспечанасці, прынятай у СССР.

Выклікае трывогу і творчы стан тэатральнага мастацтва ў рэспубліцы, ідэяльна-мастацкі ўзровень большасці спектакляў, які ствараецца сцэнічнымі калектывамі, у тым ліку і вядучымі. Адчуваецца не хапае высокакваліфікаваных рэжысёрскіх надраў, рэжысёраў-лідэраў, рэжысёраў-наватараў. Прыкметна знізілася прафесійнае майстэрства пераважна большасці акцёраў, практычна адсутнічаюць буйныя творчыя індывідуальнасці сярод акцёраў сярэдняга і малодшага пакалення. Сур'ёзны, калі не сназача крызісныя цяжкасці адчувае беларуская нацыянальная драматургія, што звязана з яўна недастатковай колькасцю нацыянальных тэатраў, крытычным звужэннем сферы ўжывання беларускай мовы, а таксама відавочным тэндэнцыямі камерцыялізацыі сучаснага сцэнічнага мастацтва. Не хапае высокакваліфікаваных надраў тэатральных прафесій — сцэнографу, адміністратараў, бутафораў, гримёраў і інш. Адсутнічаюць умовы для плённага развіцця тэатральнай крытыкі. Парушаны творчы сувязі паміж тэатрамі прафесійным і аматарскім. Практычна адсутнічае традыцыя эстэтычнага

выхавання вучнёўскай моладзі сроднамі тэатра, папулярнасці і прапаганды сцэнічнага мастацтва сярод працоўных рэспублікі.

Дададзены сацыялагічны даследаванні сведчаць, што ў Беларусі кожны жыхар у сярэднім наведвае тэатр адзін раз у тры гады. Пэўная частка насельніцтва увогуле не цікавіцца тэатрам — 11 працэнтаў ад колькасці апытаных, а рэгулярна наведваюць тэатры толькі 18 працэнтаў насельніцтва рэспублікі.

Падобныя прыклады можна было множыць. У дадзеным выпадку да месца завастрыць увагу яшчэ на адной небяспечнай тэндэнцыі, якая акрэслілася апошнім часам, — на камерцыялізацыі тэатра. Яе прыклады ўжо пачынаюць праўляцца дастаткова адзначна і выпула: класічная драматургія, нацыянальная, спектаклі для дзяцей у многіх тэатрах рэспублікі пакрысе «вымываюцца» драматургічнымі падзелкамі. Як справядліва ўказваюць многія даследчыкі сучаснага тэатра, небяспечна камерцыялізацыя — не ў прырытэце знаменіцтва каштоўнасцей, а ў панаванні самаздавольнага культурнага шырсажыву. Пад яго націскам мастацкая, асветніцкая і выхаваўчая функцыя тэатра будучы адыходзіць на другі план у параўнанні з забавляльнай і фінансавай. Узнікае досыць абгрунтаваная трывога — ці будзе ў та-

кім выпадку мастацтва садзейнічаць духоўнаму аздараўленню нацыі, паглыбленаму развіццю гістарычнай, патрыятычнай і нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа.

Такім чынам, стратэгія і тактыка дзяржаўнай палітыкі ў сферы тэатральнага мастацтва мае патрэбу ў карэктывах перагляда.

Міністэрства культуры і Саюза тэатральных дзячаў БССР распрацавалі праект «Праграмы развіцця тэатральнай культуры ў Беларусі» (Асноўныя напрамкі перабудовы тэатральнай справы ў рэспубліцы). Гэты дакумент прапануецца для абмеркавання работнікам тэатральнага мастацтва, усім майстрам мастацкай творчасці, мясцовым органам кіравання культурай і народнай адукацыі, Міністэрства культуры і Саюза тэатральных дзячаў БССР спадзяюцца на актыўны ўдзел у абмеркаванні чытачоў «Літаратуры і мастацтва», усіх, наго хвалюе лёс нацыянальнай культуры беларускага народа.

Свае водгукі, заўвагі, прапановы і іншыя матэрыялы просім даслаць у Міністэрства культуры, СТД БССР, а таксама ў рэдакцыю «ЛіМа».

Вынікі абмеркавання Праграмы будучы падведзены ў маі г. г. на пленуме праўлення Саюза тэатральных дзячаў БССР сумесна з калегіяй Міністэрства культуры БССР.

Праект

ПРАГРАМА РАЗВІЦЦЯ ТЭАТРАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ ў БЕЛАРУСІ

(Асноўныя напрамкі перабудовы тэатральнай справы ў рэспубліцы)

У распрацоўцы і ажыццяўленні новай дзяржаўнай палітыкі ў сферы тэатра неабходна ў першую чаргу ўлічваць нацыянальны і сацыяльна-дэмаграфічны асаблівасці Беларусі, своеасаблівасць яе мастацкіх традыцый, а таксама першаступенны і перспектывныя задачы далейшага палітычнага, сацыяльна-эканамічнага і культурнага развіцця рэспублікі ў кантэксце агульнасаюзнага працэсу будаўніцтва сацыялістычнай прававой дзяржавы.

Асноўным прыцыпам «перабудовачнай» дзяржаўнай палітыкі ў галіне сцэнічнага мастацтва з'яўляецца прыцып неабходнасці фарміравання новых мадэляў сацыяльнага функцыянавання тэатра, пераходу ад дзяржаўнага да грамадска-дзяржаўнага кіравання тэатральнай справай.

Важнейшымі мэтамі ў тэатральным будаўніцтве з'яўляюцца наступныя ўзаемазвязаныя

і ўзаемаабумоўленыя задачы:

- радыкальнае пашырэнне тэатральнай сеткі ў рэспубліцы;

- актыўнае развіццё нацыянальнага сцэнічнага мастацтва, яго розных відаў і жанраў;
- планамернае стварэнне эканамічных, арганізацыйна-прававых, сацыяльна-бытавых і іншых умоў для паспяховай творчай працы, а таксама пошук аптымальных форм внутрытэатральнага самакіравання;

- мэтавая падрыхтоўка кадраў і прапаганда тэатральнага мастацтва, развіццё сувязей прафесійнага і аматарскага тэатра.

Вырашэнне гэтых і іншых задач павысіць эфектыўнасць разнастайных функцый тэатра ў жыцці грамадства, а таксама будзе садзейнічаць далейшаму ўдасканаленню структуры мастацкай культуры Беларусі ў цэлым.

1. Пашырэнне тэатральнай сеткі, умацаванне матэрыяльнай базы

Выключна важная роля ў пашырэнні тэатральнай сеткі належыць кардынальным прававым рэформам у галіне культуры. Адна з асноўных пазіцый гэтых рэформ — пашырэнне правы, самастойнасці і паўнамоцтваў Саветаў народных дэпутатаў па стварэнню новых тэатральных калектываў, забеспячэнню прырытэту гэтых накірунку пры фарміраванні дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця, а таксама ўдасканаленне іншых заканадаўчых актаў, якія рэгулююць увесь комплекс ўзаемаадносін горада, органаў культуры, творчых работнікаў і г. д.

Для забеспячэння эфектыўнасці і рэацыянальнага выкарыстання выдаткоўваемых на ўмацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы галіны дзяржаўных капітальных укладанняў побач з будаўніцтвам новых тэатральных будынкаў значную ўвагу надаваць рэканструкцыі, пашырэнню і тэхнічнаму пераўзбраенню дзеючых тэатральна-відовішчых прадпрыемстваў, прыстасаванню для гастрольных выступленняў будынкаў, якія з'яўляюцца помнікамі гісторыі і культуры.

На разгляд Саветаў народных дэпутатаў выносяцца наступныя прапановы па пашырэнні тэатральнай сеткі, умацаванні яе матэрыяльнай базы.

На першым этапе завяршыць рэканструкцыю будынка ДАВТа БССР, тэатра імя М. Горкага ў г. Мінску, Брэсцкага і Магілёўскага абласных драматычных тэатраў, ажыццявіць будаўніцтва новых будынкаў тэатра лялек і Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра БССР у г. Мінску, дзіцячага музычнага тэатра ў г. Віцебску, Полацкага драматычнага тэатра, фальклорнага тэатра «Жалейка» і тэатра лялек у г. Гомелі.

У раёне гістарычнай забудовы Верхняга горада ў г. Мінску адкрыць «Тэатр Старога гора-

да», у адным з помнікаў архітэктуры ў г. Віцебску — тэатр лялек.

У г. Мінску на базе дзеючых палацаў і дамоў культуры з удзелам Белсаўпрофа вырашыць пытанне аб стварэнні філіялаў тэатра імя Янкі Купалы, ТЮГа, тэатра імя М. Горкага, тэатра лялек.

Усяляк садзейнічаць стварэнню эксперыментальных тэатральных лабараторый і гаспадарча-разліковых тэатраў-студый.

У Віцебскай вобласці завяршыць будаўніцтва базы адпачынку тэатра.

На другім этапе ў квартале вуліц Леніна, Кірава і К. Маркса ў г. Мінску на базе кінатэатра «Піянер», тэатра лялек, ТЮГа і Палаца піянераў стварыць Беларускае дзіцячы нацыянальны тэатральны цэнтр.

Пашырэнне сеткі тэатраў і зоны пастаяннага тэатральнага абслугоўвання ва ўказаны перыяд будзе ажыццяўляцца як за кошт будаўніцтва новых будынкаў тэатраў лялек у г. Баранавічы і Бабруйску, шматпрофільных тэатральных будынкаў з інтэрнатамі гасціннага тыпу (для гастраліруючых калектываў) у г. Лідзе і Оршы, так і за кошт стварэння на базе дзеючых палацаў культуры ў г. Барысава філіяла Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР, у г. Жодзіна — тэатральнага цэнтру тэатраў імя Янкі Купалы, імя М. Горкага і ТЮГа.

На трэцім этапе ў г. Мінску пабудоваць новы будынак для тэатра імя Янкі Купалы, міжтэатральны вытворчы камбінат, шматфункцыянальны будынак тэатраў у г. Пінску, Маладзечна, тэатра музычнай камедыі ў г. Гродна. Рэспубліканскі Дом ветэранаў сцэны ў прыгарадзе г. Мінска, а таксама гасцініцу для работнікаў тэатраў і гастраліруючых калектываў у г. Мінску.

2. Развіццё нацыянальнага сцэнічнага мастацтва

У шэрагу пастаянных клопаў дзяржаўных органаў культуры і творчых саюзаў — стварэнне спрыяльных умоў для плённага развіцця беларускай нацыянальнай драматургіі і тэатра. Рашэнне гэтай задачы патрабуе комплексу мер, якія прадугледжваюць, у першую чаргу, пашырэнне сеткі нацыянальных труп і тэатраў, а таксама ўдасканаленне форм дзяржаўных і іншых заказаў на стварэнне сцэнічных твораў па п'есах беларускіх драматургаў. (У ліку заказаў — моцны выступачы, напрыклад, Беларускі фонд культуры, іншыя дзяржаўныя і грамадскія арганізацыі, творчыя саюзы, асацыяцыі і г. д.).

На першым плане з улікам рэальных эканамічных, творчых і кадравых магчымасцей стварыць акцёрскія трупы ў Гродзенскім, Гомельскім абласных рускіх драматычных тэатрах, а

таксама ў Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча з тым, каб частку рэпертуару іграць на беларускай мове. Стварыць беларускамоўныя групы ў Брэсцкім і Гродзенскім абласных тэатрах лялек.

Адкрыць у Мінску Эксперыментальны тэатр-лабараторыю беларускай нацыянальнай драматургіі, стварыць Беларускі фальклорны тэатр «Жалейка» на базе Гомельскай аблфілармоніі.

Актыўна садзейнічаць стварэнню беларускіх газразліковых тэатраў-студый у Баранавічах, Лідзе, Рэчыцы, Рагачове, Пінску, Оршы, Маладзечна, а таксама ва ўсіх абласных цэнтрах — Віцебску, Магілёве, Гомелі, Гродне, Брэсце. Стварыць на базе тэатраў-студый Мазыра і Слоніма беларускія драматычныя тэатры.

На другім этапе рэарганіза-

3. Новыя сацыяльныя ўмовы, перабудова прыцыпаў фінансавання, кіравання і самакіравання

Гэтыя і іншыя пытанні будучы вырашацца перш за ўсё ў кантэксце ўсесаюзных прававых норм і заканадаўстваў, а таксама з улікам матэрыяльных, фінансавых магчымасцей рэспублікі, абласцей, гарадоў, своеасаблівасцей іх культурных традыцый.

Дэцэнтралізацыя механізма стварэння новых тэатраў адкрывае шырокія магчымасці для мясцовых Саветаў народных дэпутатаў у пытаннях культурнага будаўніцтва, у задавальненні эстэтычных запатрабаванняў працоўных. Такія ж магчымасці адкрываюцца і перад асобнымі дзяржаўнымі і грамадскімі арганізацыямі, прадпрыемствамі, кааператывамі і г. д.

Пошук аптымальных форм працоўных адносін тэатральных работнікаў. Неабходнасць вяртання творчай працы ў тэатры статусу «свабоднай прафесіі».

Пазтапа перавесці на пры-

цыпы дагаворна-кантрактнай сістэмы з органамі культуры, грамадскімі арганізацыямі, прадпрыемствамі — заснавальнікамі ўсе тэатральныя калектывы рэспублікі пры абавязковых сацыяльных гарантыях для творчых работнікаў. Прадугледзець у дагаворах абавязанні пашырэння памяшканняў, мэтавы творчыя заказы (на абслугоўванне глядачоў, гастролі, стварэнне спектакляў, правядзенне фестываляў, аглядаў, конкурсаў і г. д.).

Пачынаючы з 1989 года ажыццявіць пераход усіх тэатраў рэспублікі на новыя ўмовы арганізацыйна-творчай і эканамічнай дзейнасці, якія прадугледжваюць шырокае ўкараненне эканамічных метадаў кіравання, карэнныя змены сістэмы бюджэтнага фінансавання, уяўдзена ў практыку стабільных нарматываў, якія стымулююць творчую і эканамічную дзейнасць тэатраў, спалучэння бюджэ-

ваць Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча ў Беларускі тэатр драмы і камедыі імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча (г. Бабруйск).

З мэтай прапаганды беларускай паэтычнай спадчыны стварыць пры Літаратурным музеі Янкі Купалы Беларускі тэатр паэзіі.

Стварыць дадатковыя беларускамоўныя акцёрскія трупы ў Магілёўскім і Брэсцкім абласных рускіх драматычных тэатрах, а таксама ў тэатрах лялек (Магілёў, Гомель, Брэст, Бабруйск, Баранавічы).

На трэцім этапе ў Мінску стварыць Беларускі нацыянальны цэнтр сцэнічнага мастацтва. Асноўнай задачай цэнтру будзе захаванне і памнажэнне традыцый беларускай нацыянальнай тэатральнай культуры.

Пашырыць сетку беларускіх тэатраў за кошт стварэння труп — драматычных (Пінск, Орша), лялечных (Мазыр, Ліда, Маладзечна), музычных (Гродна, Віцебск).

жэтнага фінансавання гэтай дзейнасці з развіццём гаспадарчай самастойнасці і ініцыятывы саміх калектываў.

Устанавіць стабільныя эканамічныя нарматывы, ліміты цэнтралізаваных капітальных укладанняў і будаўніча-мантажных работ, дыферэнцыраваныя нарматывы фінансавання абслугоўвання розных катэгорый насельніцтва (дзецi, сельскія жыхары, жыхары аддаленых раёнаў).

Ствараць новыя тэатральныя трупы на ўмовах тэрміновых працоўных дагавораў, удасканальваць сістэму пенсійнага забеспячэння.

Рэгулярна (адзін раз у тры — чатыры гады) праводзіць сацыялагічныя даследаванні глядацкай аўдыторыі і эксперты аналіз рэпертуару дзяржаўных тэатраў. Укараніць якасна-колькасныя крытэрыі іх дзейнасці, маючы на ўвазе:

- рост пастаяннай аўдыторыі тэатра;

- адпаведнасць сацыяльнай структуры аўдыторыі дзяржаўнаму заказу (нарматыўнаму фінансаванню абслугоўвання розных катэгорый глядача);

— рост глядацкай аўдыторыі спектакляў, якія атрымалі эксклюзіўную ацэнку «якасных» (г. зн. якія адпавядаюць крытэрыям мастацкай каштоўнасці і гуманістычнай накіраванасці).

Новая канцэпцыя грамадска-дзяржаўнага кіравання значна

4. Падрыхтоўка кадраў, прапаганда тэатральнага мастацтва

Уздым усёй тэатральнай культуры рэспублікі ў значнай ступені залежыць ад вырашэння праблемы падрыхтоўкі высокакваліфікаваных творчых і адміністрацыйных кадраў. У сувязі з гэтым неабходна далейшае ўдасканаленне форм і метадаў, падрыхтоўкі кадраў для драматычных, музычных, самадзейных тэатраў і тэатраў лялек у БДТМІ, Белдзяржкансерваторыі, Мінскім інстытуце культуры, музычных вучылішчах і культурасветвучылішчах з арыентацыяй на наступную работу ў беларускамоўных творчых калектывах.

На падставе вывучэння рэальных патрэбнасцей у кадрах праводзіць мэтавыя наборы актёрскіх курсаў для канкрэтных тэатраў. На базе акадэмічных тэатраў імя Янкі Купалы і Якуба Коласа па меры неабходнасці ствараць тэатральныя студыі для падрыхтоўкі нацыянальных актёрскіх кадраў.

Побач з падрыхтоўкай рэжысёраў у БДТМІ і Мінскім інстытуце культуры практыкаваць мэтавыя накіраванні на стажыроўку ў тэатральныя навучныя ўстановы Масквы да вядучых майстроў савецкага тэатра. Пашырыць стажыроўку па ўсіх творчых спецыяльнасцях на базе акадэмічных тэатраў рэспублікі.

Адкрыць у БДТМІ дзённае аддзяленне для падрыхтоўкі арганізатараў тэатральнай справы, а таксама тэатразнаўцаў-загітаў і тэатральных крытыкаў, іншых спецыяльнасцей.

Стварыць у Мінску Беларуска-рэспубліканскую школу-інтэрнат з тэатральным ухілам.

У абласных цэнтрах (Брэст, Гомель, Гродна, Магілёў, Віцебск) арганізаваць у адной з сярэдніх школ спецыяльныя класы з тэатральным ухілам.

Стварыць спрыяльныя ўмовы для прамых кантактаў тэатраў і драматургаў: праводзіць рэгулярныя творчыя семінары маладых аўтараў; конкурс на лепшы твор; выдаваць штогадовы альманах «Беларуская драматургія».

З мэтай далейшага ўдасканалення форм і метадаў прапаганды тэатральнага мастацтва, развіцця беларускай тэатральнай крытыкі:

— вывучыць пытанне аб магчымасці рэарганізацыі бюлетэня «Тэатральны Мінск» у часопіс «Беларускі тэатр»;

— адкрыць у рэспубліканскіх і абласных газетах рэгулярную штотыднёвую рубрыку «Тэатральнае мастацтва Беларусі», у якой асвятляць тэатральны працэс;

— пашырыць прапаганду сцэнічнага мастацтва сродкамі радыё і тэлебачання;

— прадаставіць магчымасць усім тэатрам рэспублікі перыядычна (1 раз у месяц) выпускаць уласныя рэкламныя выданні аб сваіх спектаклях, аб вядучых майстрах сцэны і творчай моладзі і г. д.

У Мінску стварыць Музей тэатральнага і музычнага мастацтва Беларусі. На яго базе праводзіць прапагандысцкую, асветніцкую і даследчую работу, сімпозіумы і іншыя мерапрыемствы. Мець відэатэку лепшых спектакляў.

Стварыць Асацыяцыю беларускіх тэатральных крытыкаў.

На базе БДТМІ, Белдзяржкансерваторыі, Мінскага інстытута культуры практыкаваць стварэнне міждyscyплінарных часоных творчых калектываў. У планы іх навукова-даследчых прац уключаць мэтавую тэматыку, звязаную з вывучэннем і прагназіраваннем форм тэатральнай

пашырае творчую і гаспадарчую самастойнасць творчых калектываў, абумоўлівае шматобразнасць форм унутрытэатральнага самакіравання, іх узаемаадносін з дзяржаўнымі формамі кіравання і Саюзам тэатральных дзеячаў БССР.

дзеясці; запытаў, патрэбнасцей, інтарэсаў розных груп насельніцтва ў галіне тэатральнага мастацтва; спецыфікі фарміравання і развіцця асобы, уздзеяння сцэнічнага мастацтва на асобу, ролі тэатра ў фарміраванні і развіцця асобы.

Устанавіць імяныя прэміі Міністэрства культуры БССР і Саюза тэатральных дзеячаў БССР (7 прэмій па 1,5 тыс. руб. кожная, прысуджаюцца адзін раз у тры гады) за наступныя дасягненні:

— лепшая пастаноўка беларускай п'есы (аўтар, рэжысёр, мастак). Прэмія імя Еўсцігнея Міровіча;

— лепшы музычны спектакль (стваральнікі пастаноўкі, выканаўцы цэнтральных роляў). Прэмія імя Ларысы Александровіч;

— лепшы спектакль для дзяцей (аўтар, рэжысёр, мастак, выканаўцы галоўных роляў);

— лепшая мужчынская роля. Прэмія імя Уладзіміра Крыловіча;

— лепшая жаночая роля. Прэмія імя Лідзіі Рэжэйкай;

— буйны ўклад у развіццё тэатральнай народнай творчасці (рэжысёры аматарскіх тэатраў). Прэмія імя Уладзіслава Галубка;

— буйны ўклад у развіццё і прапаганду тэатральнага мастацтва (усе творчыя работнікі).

Удасканалваць тэатральныя сувязі: унутрысаюзныя і замежныя гастролі, абмен пастаноўкамі і выканаўцамі цэнтральных роляў.

Садзейнічаць фарміраванню пры аддзяленнях Саюза тэатральных дзеячаў БССР творчых (прафесійных і самадзейных) калектываў, арганізацыі таварыстваў (клубаў) аматараў тэатра. На другім этапе (1990—1991 гг.) — стварэнне рэспубліканскага таварыства аматараў тэатра.

На рэгулярнай аснове праводзіць:

— штогадовыя святы тэатральнага мастацтва;

— рэспубліканскі фестываль драматычных тэатраў (1 раз у тры гады);

— рэспубліканскі фестываль тэатраў лялек (1 раз у тры гады);

— рэспубліканскі фестываль тэатраў-студый (1 раз у тры гады);

— рэспубліканскі фестываль самадзейнага драматычнага мастацтва (1 раз у тры гады).

Творчым калектывам рэспублікі прымаць удзел ва Усесаюзных аглядах творчай моладзі: Усесаюзных тыднях «Тэатр — юнацтва і дзесяці»; Усесаюзных і міжнародных фестывалях і аглядах тэатральнага мастацтва («Прыбалтыйская тэатральная вясна», «Рампа дружбы» і г. д.).

Тэатр заклікан фарміраваць новага чалавека, новую маральную атмасферу ў грамадстве, якое стала на шлях стварэння прававой сацыялістычнай дзяржавы.

Зыходзячы з гэтых задач, тэатральная культура мае патрэбу ва ўсебаковай эканамічнай, палітычнай, сацыяльнай і прававой падтрымцы дзяржавы, грамадства. Адначасова тэатральнае мастацтва мае патрэбу ў актыўнасці кожнага дзеяча тэатра. Толькі ў сумесных намаганнях усіх зацікаўленых бакоў прыдзе поспех тэатральнай перабудовы, якая памножыць багацці мастацкай культуры беларускага народа, вывядзе яго духоўны патэнцыял.

ДАУНО было, але помню, як аднойчы мая дачка-пяцікласніца (цяпер яна ўжо ўрач), прышоўшы са школы, пахвалілася:

— А мне сёння не трэба вучыць матэматыку! У нас была камісія, дык настаўніца задавала пытанні па ўроку, які мы праходзілі раней, хоць зрабіла выгляд, што расказвае ўсё гэта нам упершыню. Усім пяціцёркі выставіла!

Дзяўчынка прымала хлусню настаўніцы, як належнае. Разлажэнне грамадства ў застойны перыяд ішло на ўсіх узроўнях.

У канцы шасцідзсятых на-

тара абкома партыі больш важнае мерапрыемства, чым нейкія там танцы.

А пасля ў кабінце пачалося абмеркаванне, так сказаць, дэталю будучых урачыстасцяў. Белья машыны для вясельнага картэжу дасць намеснік старшыні аблвыканкома — у яго распараджэнні цэлы аўтапарк. Пра аркестр паклапоцяцца вайскоўцы. Абгаворана было і іншае: каму забяспечваць «мерапрыемства» каўбасой, смажанай, салатамі, вінамі, каньякамі і напіткамі. Пагадзіліся, што гэта зробіць райспажыўсаюз. Яго старшыня тут жа запытаў на паперцы «заданне».

— Але, таварышы, — сказаў

вайскоўцаў «у знак падзякі» за новае імя ўскі пракалоў усе чатыры колы ў «Волзе» гасця...

Сёння ідзе шмат размоў пра народных дэпутатаў.

Аднойчы ехаў я з Мінска ў вагоне з нейкай маладзіцай. Неўзабаве даведаўся, што яна даярка-дэпутатка, вяртаецца з сесіі Вярхоўнага Савета БССР. Я пацікавіўся:

— І што там было цікавага?

— Апельсіны ў буфете, — пахвалілася яна і паказала на аранжавыя кругляшы ў сетцы.

Пачакаўшы хвіліну-другую, я зноў спытаўся:

— А ўсё-такі, што было на сесіі цікавага?

— Давалі кітайскія кофты

Аляксей КАРПЮК

І МАЕМ, ШТО МАЕМ...

З ПІСЬМЕННІЦКАГА БЛАКНОТА

шас абласное кіраўніцтва кінулася абараняць дысертацыі. Старшыня аблвыканкома Н. Малочка, яго намеснік Я. Арэхаў, першы сакратар абкома І. Мікуловіч, сакратар абкома А. Ульяновіч палічылі, што для поўнага жыццёвага камфорту ім не хапае толькі навуковых ступеняў. Напісанне дысертацый даручылі сваім інструктарам, вызвалішы іх ад прамых абавязкаў. Тыя не супраціўляліся. Іншым разам нават хваліліся:

— Машына ў маім распараджэнні. Калі хачу, тады і прыходжу на працу. Пасля абароны дысертацыі шэф абяцае павышэнне.

У некаторых з прэтэндэнтаў на вучонае званне не было нават пасведчанняў аб заканчэнні сярэдняй школы. Пры педінстытуце для іх наладзілі задачу экзаменаў экстернам, для чаго рэктар нават вызваліў свой кабінет.

Горад наш тады быў меншым, весткі распаўсюджваліся імгненна. Літаральна на наступны дзень пасля задачы экзамена тым жа Малочкам стала вядома, што на экзаменах ён даводзіў: вярблюдаў разводзяць на Таймыры. Яго намеснік Арэхаў на экзамене не змог адказаць ні на адно пытанне.

Нарэшце, «негры» паклалі на стол шэфам гатовыя «дысертацыі» — кампіляцыі з цытат, артыкулаў і дакладаў. І што вы думаеце? Большая частка наменклатуры неўзабаве «абступенілася». За выключэннем хіба толькі А. Ульяновіча.

«У Известиях» быў надрукаваны артыкул пра былога Старшыню Прэзідыума Вярхоўнага Савета Узбекістана Я. С. Насрэдзінава, якая наладзіла сыну вясельне з царскай раскошай. Грошы на вясельне, вядома, траціліся не заробленыя. Перараджэнне чыноўнай іерархіі, на жаль, ахапіла значную частку адміністрацыйнага апарату.

Вось семнаццацігадовай даўнасці запіс у маім пісьменніцкім бланкоце. Гаворка ідзе аб падзеі, якая ў свой час ускалыхнула ўсё Гродна. Аднойчы прадстаўніца гарнізонага Дома афіцэраў выклікала тэрмінова ў абком. У кабінце першага сакратара, акрамя гаспадары, сабраліся сакратары гаркома, работнікі гандлю і абспажыўсаюза, якія вырашалі важнае пытанне — як на лепшым узроўні правесці вясельне дачкі першага сакратара абкома Мікуловіча. Нехта выказаў прапанову правесці вясельне ў суботу ў Доме афіцэраў. Прадстаўніца Дома афіцэраў пачаў прасіцца: «Таварышы, у нас у суботу танцавальныя вечары. Яны паша амаль асноўная крыніца даходаў...» Прысутныя дружна растлумачылі яму, што вясельне дачкі першага сакра-

гаспадар кабінета, — хацелася б, каб усё адбылося без залішняй агалоскі. Ведаецца, колькі ў нас мяшчан, абывацеляў, якім усё трэба ведаць...

Вырашылі паклікаць начальніка абласной міліцыі генерала Судзілоўскага, які неўзабаве і з'явіўся. Сакратар напросіў яго ў час вясельна паставіць кала Дома афіцэраў міліцэйскую ахову.

Тамадой прызначылі А. Ульяновіча.

І ў вызначаны час у гарнізонным Доме афіцэраў быў накрыты стол на 120 персон. Чаго толькі там ні было! Нягледзячы на зімовую пару, крашавалася нават клубніка, не адарваць вачэй было ад пянаццаці вялізных тортаў, якія прывезлі ў наш старажытны горад самалётам. Дальбог, губернатар Гродзенскай губерні яшчэ за царскім часам Сталінін такой трапезы ніколі не бачыў, не кажучы пра Станіслава Аўгуста Панятоўскага — упураўляючага каралеўскага двара.

У самы разгар балявання, жонка Малочкі адазвала галоўнага адміністратара і спытала ў яго:

— А нам вы зможаце арганізаваць вясельне? Праўда, у нас багата гэтак не будзе...

І праўда, Малочкі потым праводзілі вясельне ў школе...

У Мікуловічаў гулялі да пяці раніцы. На заканчэнне «мерапрыемства» маладым уручылі ключы ад новай кватэры.

Вяртаючыся думкамі да тых падзей, я сам сабе задаю пытанне: адкуль бралася ў людзей тая начальніцкая фанабэрыя, хто выхваляў у іх пачуццё ўсёдазволенасці?

Помню, аднойчы Н. Малочка казаў мне, такому ж, як і ён, выхадцу з заходнебеларускай вёскі і амаль яго аднагодку, што я не «ўмею» жыць, раў браць прыклад з яго. Я глядзеў яму ў вочы і думаў: жартуе ён ці кажа сур'ёзна?

Быў ён родам з беднай вёсачкі Пляцінічы Зэльвенскага раёна. Пайшла яе назва, відаць, ад дзеяслова — плесці. Тут заўжды жыло шмат рыбакоў, якія плялі рыбакоўныя прылады — сеші і торбы. Але зразумець гэтыя прамудрасці Малочку было не пад сілу. Назву палічыў абразлівай. Карыстаючыся дадзенай яму народам уладай, Малочка, рашэннем выканкома назву вёскі замяніў на Чырвонае Сяло. Але ўдзячынасці ад зямлякоў не атрымаў. Калі неўзабаве ён прыехаў на радзіму для сустрэчы з выбаршчыкамі і з трыбуны хваліў Савецкую ўладу, якая зрабіла яго, былога батрака і пастуха, «чырвоным губернатарам», нехта з адна-

ў ларку, але мне не дасталося.

Вярнуўшыся дамоў, я зайшоў да першага сакратара абкома і расказаў яму пра гэтую сустрэчу. «Што ж гэта робіцца, — кажу яму, — каго выбіраем у вышэйшы орган улады?» І. Ф. Мікуловіч мой расказ не спадабаўся, пачаў ён напракаць мяне з Быкавым (Васіль Уладзіміравіч жыў тады ў Гродне) за тое, што мы, маўляў, не туды глядзім, не тое бачым. Параіў прачытаць раман В. Кочатава «Чаго ж ты хочаш?»

— Прачытайце гэтую кніжку абодва, прачытайце! — казаў ён. — Там паказаны людзі, якія, як і вы, бачаць у нашым жыцці толькі змрочнае. Працоўны народ вас не зразумее!

Вялікім аматарам павучаць інтэлігенцыю быў і А. Ульяновіч. Не было пленума, схода, нарады, на якіх бы А. Ульяновіч не прайшоўся наконт нас з Быкавым. Помню яго выступленне на сходзе абласнога партактыву, дзе ён казаў:

— Пытаецеся, што робіць Карпюк? У містыку ўбіўся! Абклаўся бібліямі, царкоўнымі фаліянтамі і сачыняе нешта рэлігійнае. А Быкаў? Усё піша і піша пра вайну. Вядома, трэба і аб ёй пісаць, але як? Вось у «Альпійскай баладзе» савецкага афіцэра ён здае ў палон. Ну, што ж зробіш, часам здаралася — у палон трапілі нават асобныя афіцэры. Але ж як там сябе паводзіць камандзір Чырвонай Арміі? Мо ён думае, як з немцамі ваяваць? Не, ён заводзіць любоўныя шансі са смазлівай італьянкай... Як вам падабаецца такі камандзір Чырвонай Арміі?

І самае неверагоднае тое, што, выхаваная падобнымі лектарамі, правінцыяльная аўдыторыя нашага Дома палітасветы голасна абуралася «такімі паводзінамі» пісьменніка. Дайце веры, але неўзабаве Васілю Быкаву пабілі ў кватэры вокны. Ад мяне пры сустрэчы на вуліцы сёй-той кідаўся, як ад хворага на праказу.

У Ленінакане пасля земле-трасення адзін рабочы-выратавальнік гаварыў карэспандэнту:

— Разумееш, калі ў сапраўдны бетон бухнеш кувалдай, яна адразу са званам адскок-вае! А тут б'еш па панелі і кувалда правальваецца па рукаятку. Цэмент, калі будавалі, пайшоў налева. Армуатура не звараная, прэцікі — кожны сам па сабе! І вось вынік: як толькі здарылася землетрасенне, дзевяціпавярховыя дамы адразу рассыпаліся...

У часы застою і мараль наша будавалася на каркасе, зробленым васьм такім цяпамілам. І таму мы зараз маем тое, што маем...

г. Гродна.

НІ ДНЯ НЕ ЗАБЫВАЎ...

З цікавасцю чытаў у саюзным друку выступленні першага сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, дэпутата Вярхоўнага Савета БССР Ніла Гілевіча і вырашыў падзяліцца сваімі думкамі.

Я — радавы беларус, з пачатку вайны 16-гадовым камсамольцам пайшоў разам з гуртамі жывёлы на ўсход, ды так і не вярнуўся больш на пастаяннае жыхарства ў родную рэспубліку. На гэта былі прычыны: фронт, раненне, шпіталь, потым 35-гадовая служба ў Савецкай Арміі ў самых розных гарнізонах ад Сахаліна да Смаленска, прайшоў шлях ад салдата да палкоўніка, выкладчыка адной з ваенных акадэміяў. Як пясца ў адной з песень, «я по свету немало хаживал...»

І хачу ўсім сваім землякам-беларусам сказаць, што за ўсе гэтыя гады я ніколі не губляў сувязі з малой радзімай, ніводнага дня не забываў пра сваю родную рэспубліку, пра сваю родную мову.

Помню сахалінскую службу. У гарнізоннай бібліятэцы не было кніг на беларускай мове. Напісаў пісьмо сябрам у Віцебск, і цэлая бандэроль твораў Купалы і Коласа прыйшла ў мой дом на Сахаліне. Я не мог забыць сваю родную мову, літаратуру, да якіх далучыўся з дзіцячага ўзросту. А вось другая, руская мова, мне давалася цяжэй. І калі пасля Сахаліна вярнуўся служыць у цэнтральных абласцях Расіі, якасць свайго радыёпрыёмніка я ацэньваў па яго здольнасці прымаць радыёстанцыю Мінска. А з якой асалядай я і мая сям'я глядзелі і слухалі па тэлебачанні на беларускай мове першую прамую трансляцыю з Мінска спектакля Янкі Купалы «Паўлінка». Дагэтуль помнім гэты цудоўны вечар, хоць мінула шмат гадоў.

Амаль штогод (за выключэннем службы на Сахаліне) свой адпачынак праводзіў у Беларусі, у Віцебскай вобласці. Не магу зразумець тых, хто спрабуе знайсці прыгажэйшыя мясціны для свайго адпачынку. Па-мойму, лепшых і прыгажэйшых, чым беларускія лясы, палі, рэкі і азёры, мясцін

проста не бывае.

Я, жонка і дачка некалькі разоў былі ў Мінску, наведвалі музеі, тэатры, любаваліся прыгажосцю набіржаных ціхай Свіслачы і шырокімі, прыгожымі гарадскімі праспектамі. Адзін выпадак помніцца дагэтуль: у доме-музеі Янкі Купалы маладая экскурсавод (а магчыма, навуковы супрацоўнік) вяла свой аповяд на чыстай беларускай мове. Як зачараваная, слухалі мы яе. Потым агледзелі цудоўныя помнікі Купалу і Коласу ў Мінску, былі на плошчы Перамогі, схілілі свае галовы ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

Важнай падзеяй у культурным жыцці рэспублікі з'явілася выданне Беларускай Савецкай Эцыклапедыі, 12 тамоў якой мне ласкава прysłалі ў Маскву па падпісцы. Наведанне кнігарань у гарадах Беларусі стала традыцыяй, вялікая частка хатняй бібліятэкі складаецца з кніг беларускіх пісьменнікаў: Куляшоў, Танк, Быкаў, Мележ, Лось, іншыя праязікі і паэты.

Чытаю артыкул Н. Гілевіча ў «Правде» і ўспамінаю далёкія гады вайны. Паўстагоддзя мінула, а з памяці не знікае 1943 год. Едзем у цяплушках на фронт. На вялікіх станцыях у гады вайны былі адкрыты агітпункты. І вось на таварнай станцыі «Чырвоная Прэсня», пад Масквой, наш цягнік затрымаўся, у добра абсталяванай, вялікай зале агітпункта было шмат розных газет і часопісаў, але я адразу ўбачыў знаёмыя словы загаловаў: «Советская Белоруссия», «Раздавім фашысцкую гадзіну!». З дазволу дзяджурнага я ўзяў некалькі экзэмпляраў. Па дарозе на фронт, у цяплушцы, я чытаў весткі з радзімы на роднай мове. А якую радасць выклікала аднойчы газета «Комсомольская правда», надрукаваўшы ўсю трэцюю паласу пад агульным заглаўкам «Беларусь жыве, Беларусь ваюе!».

Аднойчы ў баях на смаленскай зямлі, пасля выгнання фашыстаў з аднаго населенага пункта, мне на вочы трапіўся фашысцкі лісток «Мінскер цайтунг», уся газетка на нямецкай

мове, але адна старонка — на беларускай. Фашысты тлумачылі нашаму народу, чаму яны «выраўніваюць» лінію фронту. Божа мой, што яны рабілі з беларускай мовай, яе граматыкай, слоўным запасам! Адкуль бралі яны выдуманя звароты і словы? Аказваецца, як я потым даведаўся, фашысцкія прыслужнікі хацелі прымусяць беларусаў забыць сучасную літаратурную мову.

Вызваленне Мінска застала мяне ў Казані, у шпіталі. З гэтай нагоды 3 ліпеня 1944 года адбыўся мітынг, мне, як беларусу, прапанавалі выступіць на гэтым мітынгу. Я сказаў кароткую прамову на роднай мове, выклікаўшы буру апладысентаў. Мне аплаздыравалі воіны розных нацыянальнасцей, беларуская мова была зразумелая без перакладчыка.

У дзень пахавання П. М. Машэрава я прыехаў у пастаяннае прадстаўніцтва БССР на вуліцу Багдана Хмяльніцкага ў Маскве з чырвонымі гваздзікамі, пастаяў у ганаровай варце ля партрэта Пятра Міронавіча з чорнай стужкай. Там было шмат масквічоў, якія прыйшлі развітацца з гэтым выдатным беларусам, настаўнікам, партызанам, а потым відным палітычным дзеячам.

Абсалютна згодны з Н. Гілевічам у тым, што другія народы нашу рэспубліку і наш народ паважаюць, з вялікай увагай ставяцца да поспехаў яе эканомікі і культуры. Працавітасць, сціпласць, гасціннасць характэрныя беларусам. «Партызанская рэспубліка», «Беларусь сінявокая» і іншымі падобнымі эпітэтамі называюць нашу рэспубліку людзі іншых нацыянальнасцей.

Жывучы і працуючы апошнія 30 гадоў у Маскве, я ганарусь сваёй рэспублікай, шмат добрага чую пра беларускія аўтамабілі, тэлевізары, халадзільнікі, тавары шырспажыву, а яшчэ больш — пра наш беларускі народ.

Глыбока перакананы, што для захавання і развіцця сучаснай літаратуры беларускай мовы трэба мець добрых, дасведчаных у сваёй справе спецыялістаў: настаўнікаў і педагогаў, вучоных, грамадскіх дзеячаў, якія любяць сваю рэспубліку, яе культуру, яе мова. І, вядома, вывучаць родную мову трэба з дзіцячага сада.

І. УХВАРОНАК,
старшы інспектар Міністэрства культуры РСФСР.

г. Масква.

ДА ГЕАГРАФІІ ДЗЯДОЎ

Як вядома, на Беларусі адзначаюцца чатыры хатнія дні, якія прысвечаны памяці продкаў. Напрыклад, на Тураўшчыне «правяць Дзяды чатыры разы ў год: у мясцад, перад пастом — памінальны тыдзень, перад пярэвіцай, перад піліпаўкаю» (в. Кароцічы Столінскага раёна — Тураўскі слоўнік, т. 2, 1982, стар. 12). У гэтай мясцовасці, а таксама на Гомельшчыне, Магілёўшчыне, Віцебшчыне, Міншчыне адзначаецца радаўніца на могільках (у аўторак пасля Вялікадня, праз восем дзён на дзевяты), дзе пасцілаюць абрусаў, ставяць ежу, пітво, запальваюць свечкі.

У час дыялекталагічных

экспедыцый даводзілася быць у мясцовасцях, дзе на радаўніцу толькі прыбіраюць магільны, а абедваюць дома (в. Яскавічы Салігорскага раёна). На Палесці ёсць Наўскі Вялікдзень у чацвер пасля Вялікадня. Святкуюць яго індывідуальна.

Асенняе святнаванне Дзядоў адзначаецца ў мясцовасцях Івянца, Валожына, Маладзечна, Паставаў, каля Барысава, у Астравецкім раёне. Бывае яно «пасля панкроў» на «ўсе святыя» (2 лістапада па н. ст. згодна каталіцкаму календару), на якое папраўляюць магільны, ставяць помнікі (да гэтага дня). Уздзельнічае ў ім усё сяло. Запальваюць свечкі,

якіх бывае ад адной да некалькіх ці нават па краю усёй магільны. У гэты асенні дзень могільні выглядаюць, як вогненны востраў сярод дрэў — відовішча незвычайнае! Напэўна, да гэтага дня і прымеркавалі памінане ахвяр сталінскіх рэпрэсій нашы нефармалы.

У в. Засценкі Вілейскага раёна восенняе свята Дзяды называюць Асяніны. На могільні ідзе ўся вёска, прыносяць ежу, запальваюць свечкі. Пасля могільнак памінальная вячэра працягваецца дома.

Апрача таго, у Астравецкім раёне святкуюць на могільках яшчэ родавае свята Дзяды і называецца яно, напрыклад, Яніны (па імені родапачынальніка Яна). Уся радня, увесь род збіраецца на могільні. Трэба адзначыць, што ў каталіцкім асяроддзі не засцілаюць абрусаў, не ставяць ежу, а толькі палляць свечкі.

Святнаванне на могільках у славян адзначаецца спрадвечу (Л. Нідэрле. Славянскія

старажытнасці. М., 1957, стар. 215). Аб радаўніцы ўпершыню ўпамінаецца ў IV Ноўгарадскім летапісе пад 1372 годам. Цікава, што ўжо тады гэта язычніцае свята забаранялася царквой і дзяржаўнымі ўладамі (князямі, ураднікамі).

У сувязі з пастановай Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР «Аб утрыманні могільнак і рабоце рытуальных службаў у рэспубліцы» (ад 10 студзеня 1989 года) нам уяўляецца, што трэба ўводзіць не адзіны дзень для памінання продкаў, а некалькі занадальных з улікам мясцовых традыцый. У нас ёсць адзіны дзень памінання загінуўшых у часы Вялікай Айчыннай вайны — 9 Мая. Памінане ж продкаў адбываецца цяпер па-ранейшаму ў традыцыйныя дні. Іх і трэба ўзаконіць юрыдычна.

І. ЯШКІН,
старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР.

3 8 ПА 14 МАЯ

8 мая, 13.05
«ШАНЦ»

Прэм'ера і абмеркаванне дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.

8 мая, 20.00

Канцэрт ансамбля ветэранаў мінскага Дома афіцэраў.

9 мая, 16.10

«ЛЕПШАЯ ПАМЯЦЬ — ЛЮБОУ ДА ЖЫВЫХ»

Вершы М. Танка, П. Панчанкі, А. Вялюгіна, А. Грачанікава, А. Вярцінскага, П. Макаля чытаюць артысты мінскіх тэатраў.

9 мая, 17.25

СТУДЫЯ «РЭЯ»

Святочная праграма для ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны.

Спяваюць Э. П'еха, А. Басілашвілі, К. Шульжэнка, В. Лявонцёў, Н. Брэгвадзе, ансамбль «Песняры», група «Сюрпрыз» і іншыя.

9 мая, 20.00

Канцэрт сімфанічнай музыкі.

Прагучаць творы Чайкоўскага, Гуно, Бетховена ў выкананні сімфанічнага аркестра Літоўскай ССР.

10 мая, 21.50

«ЛІРА»

Мастацна-публіцыстычная праграма.

Аб праблемах беларускай мовы, культуры і спадчыны вядуць размову сакратар Віцебскага абкома партыі І. А. Навумчыч, рэжысёр Ю. Цвяткоў, нсёндз Я. Матусевіч і пісьменніца В. Іпатава.

13 мая, 19.35

«ДЗВІНА»

Літаратурна-мастацкі часопіс.

Вы пачуеце вершы П. Ламана, пабываеце на фотавыстаўцы М. Шмерлінга, творчасць якога — своеасаблівы летапіс Віцебшчыны. Прагучаць новыя песні аўтара-выканаўцы В. Залескай.

Заслужаны артыст БССР М. Цішчакін пазнаёміць з маладым артыстам-каласаўцам В. Салаўёвым.

14 мая, 15.35

«ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ»

В. Галаўно, М. Шэлехаў. «Пап'ялушка». Выканаўцы В. Шэіна і В. Касенка.

14 мая, 20.05

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вершы У. Някляева.

14 мая, 23.25

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісьменнікаў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА. І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00203 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Руканісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСкі, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.